

**ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

**ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЄВСЮКОВ ЄВГЕН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 342.9:355.01(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Є.В. Євсюков**

Науковий керівник: Ніщिमна Світлана Олексіївна, доктор юридичних наук,
професор

Чернігів – 2026

АНОТАЦІЯ

Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». – Пенітенціарна академія України Міністерства юстиції України, Чернігів, 2026.

У дисертації висвітлюється правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення національного законодавства, яке регулює відповідні суспільні відносини.

Встановлено, що стан наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України за екстраординарних обставин характеризується фрагментарністю досліджень і відсутністю системного підходу до аналізу трансформацій, спричинених тривалою дією надзвичайного правового режиму. З'ясовано, що до 2014 року окреслена проблематика не становила предмету ґрунтовного наукового опрацювання, а одним з визначальних факторів її актуалізації є збройна агресія проти України та запровадження тривалого воєнного стану. Запропоновано класифікувати наукові дослідження за предметом безпосереднього пізнання на три групи: праці, присвячені розумінню правового статусу органів державної влади; дослідження, що розкривають специфіку функціонування та побудови органів публічної влади за умов запровадження воєнного стану; роботи, що аналізують особливості організації діяльності органів виконавчої влади під час дії воєнного стану. Аналіз цих груп засвідчив, що наявні напрацювання здебільшого мають описовий характер, зосереджуючись на окремих аспектах без комплексного аналізу взаємозв'язку між правовим статусом, організаційними трансформаціями та функціональними особливостями діяльності органів державної виконавчої влади України.

Виявлено ключові прогалини у науковому дискурсі: відсутність критеріїв оцінки допустимих меж трансформації правового статусу органів державної виконавчої влади України з огляду на тривалість дії воєнного стану; недостатність досліджень співвідношення розширених виконавчо-розпорядчих повноважень з механізмами підконтрольності та підзвітності; нерозкритість проблеми ризиків інституціоналізації тимчасових управлінських моделей як сталих елементів системи публічного управління; обмеженість аналізу взаємодії органів державної виконавчої влади з військовими адміністраціями крізь призму засад правовладдя.

Обґрунтовано необхідність формування нової дослідницької парадигми, яка поєднує адміністративно-правовий аналіз статусу виконавчих органів з оцінкою організаційно-функціональних змін у їх діяльності, визначає межі допустимого розширення владних повноважень без порушення конституційних засад та враховує специфіку тривалого функціонування держави в режимі воєнного стану як самостійного феномену, що потребує окремого наукового осмислення.

Аргументовано, що методологічну основу дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану становить комплексна система, яка інтегрує класичний юридичний інструментарій з постмодерністською методологічною парадигмою. Методологічний інструментарій розглядається у двох нерозривно пов'язаних аспектах: вузькому (інструментальному), де методологія постає як сукупність інтелектуальних ресурсів, за допомогою яких дослідник вивчає юридичні явища, і широкому, за якого методологія розуміється як вчення про будову (архітектоніку) дослідницьких засобів і принципи їх застосування.

Доведено евристичний потенціал діяльнісного підходу як ключового методологічного інструменту, що дозволяє позбутися правового догматизму та зосередитися на реальних управлінських практиках органів державної виконавчої влади України, їх конкретних діях і результатах, що набуває важливого значення за підвищених вимог до ефективності правових норм в

умовах воєнного стану. Аргументовано необхідність застосування герменевтичного методу для досягнення не лише буквального формулювання правових норм, а й їх внутрішнього змісту з урахуванням національного правового контексту, соціокультурних і моральних чинників, що забезпечує розуміння статусу адміністративних органів як комплексної системи.

Встановлено, що фундаментальну методологічну суперечність дослідження становить діалектичне протиріччя між необхідністю розширення повноважень виконавчих органів для ефективного реагування на кризові виклики та потребою збереження засад правовладдя, підконтрольності й підзвітності, розв'язання якої потребує системного підходу до аналізу трансформацій правового статусу як багаторівневої системи взаємопов'язаних елементів. Сформульовано положення про те, що методологічний плюралізм дослідження не є механічним поєднанням різнорідних методів, а становить цілісну систему, у якій формально-юридичний і порівняльно-правовий методи, доповнюючись діалектичним, системним, аксіологічним, діяльнісним та герменевтичним підходами, забезпечують адекватне відображення складності й динамічності правових явищ за екстраординарних обставин.

Обґрунтовано авторське поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України як комплексну правову характеристику, яка визначає їх офіційний статус у правовій системі та характеризує надані їм повноваження та передбачену законодавством відповідальність. Наявні у вітчизняному правознавстві спроби розмежувати поняття «правовий статус», «правове становище», «правове положення» потребують додаткового обґрунтування, оскільки не дають чіткої відповіді щодо критеріїв їх розмежування і використовуються переважно як тотожні за змістом.

З'ясовано, що правовий статус органів державної виконавчої влади є видовим поняттям по відношенню до правового статусу органів державної влади, володіючи всіма ознаками останніх та мають додаткові характеристики. Здійснено дескрипцію таких ознак поняття правового статусу органів державної виконавчої влади: нормативність (встановлюється нормами права),

офіційність (визначається через офіційний характер у офіційних джерелах права); стабільність (характеризується тривалістю та стійкістю у часі), загальність (охоплює всі основні аспекти правового положення суб'єкта), ієрархічність (має різні рівні, залежно від ролі та значення суб'єкта), динамічність (здатний змінюватися у відповідь на зміни в законодавстві, соціально-економічних умовах та інших факторах), комплексність (включає сукупність різних правових ознак, що разом визначають правове положення суб'єкта), інституційно-функціональна визначеність (характеризує орган виконавчої влади в системі поділу державної влади та визначає його повноваження і відповідальність).

Запропоновано здійснювати структурний аналіз правового статусу органів державної виконавчої влади України з акцентом на їх повноваження та відповідальність. При цьому структура правового статусу не зазнає змін в умовах воєнного стану порівняно із звичайними умовами функціонування суспільства. Характеризуючи правовий статус органів державної влади, зокрема органів державної виконавчої влади України, доцільно зосереджувати увагу насамперед на повноваженнях. Не зважаючи на те, що повноваження розкриваються через сукупність прав та обов'язків, останні є юридично визначеними можливостями, які надані органам державної виконавчої влади з метою забезпечення виконання покладених на них завдань з боку держави та суспільства.

На основі узагальнення порівняльного аналізу зарубіжних моделей функціонування органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану встановлено, що демократична ефективність надзвичайного правового режиму визначається не обсягом розширених повноважень органів державної виконавчої влади, а способом їх інституціоналізації та обмеження. Досвід Німеччини, Франції, Сполученого Королівства та Ізраїлю свідчить про наявність різних моделей надзвичайності – від конституційно стриманої та парламентсько легітимованої до інституціоналізованої та інтегрованої у повсякденне управління. Спільною рисою для них є збереження нормативно

визначених меж адміністративної дискреції, дієвого судового контролю та пріоритету захисту прав людини. Це дозволяє розглядати воєнний стан не як правову прогалину, що підриває принцип правовладдя, а як особливий режим його трансформованої реалізації, який за умов належного правового регулювання здатний забезпечувати стабільність конституційного ладу навіть за умов тривалої екзистенційної загрози.

Визначено систему взаємопов'язаних концептуальних положень щодо удосконалення правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану, що обґрунтовує органічний зв'язок надзвичайних повноважень із засадничими принципами конституційного ладу. Доведено необхідність переходу від фрагментарного та переважно законодавчого регулювання до конституційно зумовленої моделі, що передбачає: нормативну конкретизацію меж і процедур здійснення надзвичайних повноважень виконавчої влади; інституційне забезпечення безперервності публічного управління в умовах об'єктивної неможливості повноцінного функціонування парламенту; конституціоналізацію військових адміністрацій як тимчасових органів публічної влади зі спеціальним правовим статусом; посилення багаторівневої системи контролю за діяльністю виконавчої влади, включно з парламентським, судовим, конституційним та громадським контролем; а також нормативне закріплення процедур відновлення звичайного правового режиму після припинення воєнного стану. Система цих положень формує цілісну модель правового регулювання, спрямовану на забезпечення ефективності публічного управління за умов дотримання принципів правовладдя та відповідальності державних органів перед суспільством.

Доведено, що уніфікований підхід до режиму обмеження прав і повноважень органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану не відповідає принципу пропорційності та створює ризики свавільного застосування надзвичайних повноважень. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність запровадження градації правових режимів воєнного стану залежно

від інтенсивності воєнної загрози на конкретній території, із виокремленням зон активних бойових дій, прифронтових територій, зон посиленої безпеки та територій загального воєнного стану. Визначено систему об'єктивних критеріїв такої диференціації, зокрема характер і систематичність бойових дій, рівень воєнної небезпеки для цивільного населення, ступінь функціонування цивільної інфраструктури та реальна спроможність органів публічної влади здійснювати свої повноваження. Обґрунтовано, що зазначена градація має супроводжуватися диференційованими стандартами парламентського та судового контролю, що забезпечує належний баланс між вимогами національної безпеки та захистом прав людини в умовах тривалого воєнного стану.

Ключові слова: аксіологічний підхід, верховенство права, виконавча влада, воєнний стан, діяльнісний підхід, ієрархічність, нормативність, орган державної виконавчої влади, офіційність, повноваження, права людини, правове регулювання, правовий статус, публічна влада, системний підхід.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євсюков Є.В. Методологія правового статусу адміністративних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 446-450. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.76>
2. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади: визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 103. С. 56-61. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.9>
3. Євсюков Є.В. Структура правового статусу органів державної виконавчої влади: загальна характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 3 (56). С. 168-171. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.30>

4. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 98-102. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-16>

5. Євсюков Є.В. Зарубіжний досвід функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 71. С. 29-32. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.71.6>

6. Євсюков Є.В. Удосконалення діяльності адміністративних органів в умовах воєнного стану: характеристика напрямів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 72–77. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.12>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Євсюков Є.В. Воєнний стан як чинник зміни повноважень органів публічного управління. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 08 грудня 2023 р.)*; укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філяніна Дніпро: Університет митної справи та фінансів; 2023. С. 244-246.

2. Євсюков Є.В. Поняття правового статусу виконавчих органів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану: мат-ли II Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.)* / голов. ред. В. Ф. Пузирний; Пенітенціарна академія України. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 94-97.

3. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану як об'єкт пізнання вітчизняного правознавства. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: мат-ли VII Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Суми, 31 травня 2024 р. – 01 червня 2024*

року). У 2-х томах. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. Т.1. С. 195-198.

4. Євсюков Є.В. Повноваження органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану: структурно-функціональний аспект. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірн. мат-лів Всеукр. наук.-практичн. семінару (м. Кривий Ріг, 24 травня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 159-161.

5. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади в екстраординарних умовах: досвід європейських держав. *Правовий дискурс*: Мат-ли IV Всеукр. наук.-практичн. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року). Київ: 7БЦ, 2024. С. 134-136.

6. Євсюков Є.В. Повноваження органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях*: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 22 листопада 2024 року); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філяніна. Дніпро; Університет митної справи та фінансів; 2024. С. 131-133.

7. Євсюков Є.В. Взаємодія органів виконавчої влади з органами правопорядку в умовах воєнного стану: загальна характеристика. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: мат-ли XVII Міжнар. наук.-практичн. інтернет-конф., присв. Дню юриста (м. Одеса, 07 жовтня 2025 року). Одеса: ОДУВС, 2025. Т.1. С. 307-309.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Євсюков Є.В. Органи публічної влади в кризових умовах: національний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми публічного управління та права*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. С. 122-124.

SUMMARY

Yevsiukov Ye.V. Legal status of Ukraine's executive authorities under martial law. – Qualifying scientific paper on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree, specialty 081 – Law. – Penitentiary Academy of Ukraine of the Ministry of Justice of Ukraine, Chernihiv, 2026.

The dissertation highlights the legal status of state executive authorities of Ukraine under martial law and substantiates proposals for improving national legislation regulating relevant social relations.

It has been established that the state of scientific knowledge of Ukrainian executive bodies' legal status in extraordinary circumstances is characterized by fragmentary research and the absence of a systematic approach to the analysis of transformations caused by the prolonged action of an extraordinary legal regime. It has been found that until 2014, the outlined issue was not the subject of thorough scientific study, and one of the determining factors of its actualization is the armed aggression against Ukraine and the introduction of prolonged martial law. It is proposed to classify scientific research by subject of direct knowledge into three groups: papers devoted to understanding the state authorities' legal status; writings of the specifics of the functioning and structure of public authorities under martial law; and reserches analyzing the peculiarities of the organization of the activities of executive authorities during martial law. An analysis of these groups has shown that the existing studies are mostly descriptive in nature, focusing on individual aspects without a comprehensive analysis of the correlation between legal status, organizational transformations, and functional features of Ukrainian state executive bodies' activities.

Key gaps in the scientific discourse have been identified, namely the absence of criteria for assessing the permissible limits of transformation of Ukrainian executive bodies' legal status in view of the duration of martial law; insufficient research on the correlation between expanded executive and administrative powers

and mechanisms of control and accountability; the lack of disclosure of the risks of institutionalizing temporary management models as permanent elements of the public administration system; the analysis insufficiency of the interaction between state executive bodies and military administrations through the prism of the rule of law principles.

The urgency of formation of a new research paradigm combining administrative legal analysis of the executive bodies' status with an assessment of organizational and functional changes in their activities, determines the limits of permissible expansion of powers without violating constitutional principles, and takes into account the specifics of the long-term functioning of the state under martial law as an independent phenomenon that requires separate scientific consideration.

It is argued that the methodological basis for studying the legal status of state executive bodies of Ukraine under martial law is a comprehensive system that integrates classical legal tools with a postmodern methodological paradigm. Methodological tools are considered in two inextricably linked aspects: a narrow (instrumental) where methodology is viewed as a set of cognitive resources by virtue of which the researcher studies legal phenomena and a wide one, where methodology is perceived as a doctrine about structure (architectonics) of scientific means and the principles of their application.

The heuristic potential of the activity approach as a key methodological tool, allowing to get rid of legal dogmatism and focus on the real management practices of state executive bodies of Ukraine, their specific actions and results, which is of great importance given the increased requirements for the effectiveness of legal norms in conditions of martial law, has been proven. The necessity of applying the hermeneutic method to comprehend not only the literal wording of legal norms, but also their internal content, taking into account the national legal context, social and cultural and moral factors, which ensures understanding of the status of administrative bodies as a complex system, is argued.

It has been established that the fundamental methodological discrepancy of the study is the dialectical contradiction between the urgency to expand the executive bodies' powers to respond effectively to crisis challenges and the necessity to preserve the rule of law principles, control, and accountability, the resolution of which requires a systematic approach to analyzing transformations of legal status as a multilevel system of interrelated elements. It is stated that methodological pluralism in research is not a mechanical combination of heterogeneous methods, but constitutes a coherent system in which formal and legal and comparative and legal methods, complemented by dialectical, systemic, axiological, activity-based, and hermeneutic approaches, ensure an adequate reflection of the complexity and dynamism of legal phenomena in extraordinary circumstances.

The author's definition of the executive bodies' of Ukraine legal status concept is substantiated: the executive bodies' of Ukraine legal status should be understood as a comprehensive legal characteristic that determines their official position in the legal system and characterizes the powers granted to them and the responsibilities provided for by law. Attempts in domestic jurisprudence to distinguish between the concepts of "legal status," "legal position," and "legal situation" require additional justification, as they do not provide a clear answer regarding the criteria for distinguishing between them and are used predominantly as synonymous in meaning.

It has been established that the executive bodies' legal status is a specific concept in relation to legal status, possessing all the characteristics of the latter and have additional features. The following description of the features of the notion of the executive bodies' legal status, namely normativity (established by legal norms), officiality (determined by its official nature in official sources of law); stability (characterized by duration and stability over time), generality (covering all the main aspects of the legal position of the subject), hierarchy (having different levels, depending on the role and significance of the subject), dynamism (able to change in response to changes in legislation, social and economic conditions, and other factors), complexity (includes a set of different legal characteristics that together

determine the legal status of the subject), and institutional and functional certainty (characterizes the executive body in the system of division of the state power and determines its powers and responsibility).

It is proposed to consider the state executive bodies' of Ukraine structural legal status as including such elements as powers and responsibilities. The structure of legal status remains unchanged under martial law (compared to the structure of legal status under normal conditions of society functioning). When characterizing the state authorities' of Ukraine legal status, including the executive branch, it is advisable to consider their powers. Although powers are revealed through duties and rights, the latter should be considered as opportunities provided to the executive branch, which should be used by them to perform the tasks assigned to them by society.

Based on a summary of a comparative analysis of foreign models of the state executive authorities' functioning under martial law, it has been established that the democratic effectiveness of an emergency legal regime is determined not by the scope of the administration's expanded powers, but by the way they are institutionalized and limited. The experience of Germany, France, the United Kingdom, and Israel shows that there are different models of emergency rule – from constitutionally restrained and parliamentarily legitimized to institutionalized and integrated into everyday governance – but what they have in common is the preservation of normatively defined limits of administrative discretion, effective judicial control, and the priority of protecting human rights, which allows martial law to be viewed not as a legal loophole that undermines the rule of law, but as a special regime of its modified application, capable, with proper legal design, of ensuring the stability of the constitutional order even under conditions of prolonged existential threat.

A system of interrelated conceptual provisions for improving the constitutional and legal regulation of the executive bodies' activities under martial law has been substantiated, based on the idea of the internal integration of emergency powers into the constitutional order. The necessity of transitioning from fragmentary

and predominantly legislative regulation to a constitutionally determined model, which provides for: normative specification of the limits and procedures for exercising the extraordinary powers of the executive branch; institutional support for the continuity of public administration in conditions of objective impossibility of the full functioning of parliament; the constitutionalisation of military administrations as temporary public authorities with special legal status; the strengthening of a multi-level system of control over the activities of the executive branch, including parliamentary, judicial, constitutional and public control; and the normative consolidation of procedures for restoring the normal legal regime after the termination of martial law, has been proven. This system of provisions forms a comprehensive model of legal regulation aimed at ensuring the effectiveness of public administration without deviating from the rule of law principles and state authorities' democratic accountability.

It has been proven that a unified approach to the regime of restrictions on the rights and powers of executive authorities under martial law does not comply with the principle of proportionality and creates risks of arbitrary use of emergency powers. In this regard, the feasibility of introducing a gradation of legal regimes of martial law depending on the intensity of the military threat in a specific territory, with the identification of zones of active combat operations, frontline territories, zones of enhanced security, and territories of general martial law, has been substantiated. A system of objective criteria for such differentiation, in particular the nature and regularity of combat operations, the level of military danger to the civilian population, the degree of functioning of civilian infrastructure, and the real ability of public authorities to exercise their powers, has been defined. It is justified that this gradation should be accompanied by differentiated standards of parliamentary and judicial control, ensuring an appropriate balance between national security requirements and the protection of human rights in conditions of prolonged martial law.

Key words: axiological approach, rule of law, executive power, martial law, activity approach, hierarchy, normativity, state executive body, officiality, powers,

human rights, legal regulation, legal status, public authority, systemic approach.

**LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE THEME OF THE
DISSERTATION:**

in which the main scientific results of the dissertation are published:

1. Yevsiukov Ye.V. Methodology of the Legal Status of Administrative Agencies Under Martial Law. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2023. №6. С. 446-450.

2. Yevsiukov Ye.V. Правовий статус органів державної виконавчої влади: визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 103. С. 56-61. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.9>

3. Yevsiukov Ye.V. The State Executive Bodies' Legal Status' Structure: General Characteristics. *Subcarpathian Law Herald..* 2024. Vol. 3 (56). С. 168-171.

4. Yevsiukov Ye.V. Legal Regulation of Executive Authorities' Powers Under Martial Law: Comparative Aspect. *Actual problems of native jurisprudence*. 2024. № 3. С. 98-102.

5. Yevsiukov Ye.V. Foreign Experience of State Authorities' Functioning Under Martial Law. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Jurisprudence*. 2024. № 71. С. 29-32.

6. Yevsiukov Ye.V. Administrative Agencies Activities' Improving under Martial Law Conditions: Characteristics of Directions. *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. 2025. Vol. 4. С. 72–77.

which certify the approval of the dissertation materials:

1. Yevsiukov Ye.V. Martial law as a factor in changing the powers of public administration bodies. *Protection of human rights at the universal and regional levels: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference* (Dnipro,

December 8, 2023); compiled by: Candidate of Legal Sciences, Associate Professor L.A. Filyanina Dnipro: University of Customs and Finance; 2023. Pp. 244-246.

2. Yevsiukov Ye.V. The concept of the legal status of executive bodies under martial law. *Current issues in theory and practice in the field of law, education, social sciences, humanities, and behavioral sciences under martial law: materials of the II International Scientific and Practical Conference* (Chernihiv, April 25, 2024) / chief editor V.F. Puzyrny; Penitentiary Academy of Ukraine. Chernihiv: PAU, 2024. Pp. 94-97.

3. Yevsiukov Ye.V. The legal status of state executive bodies under martial law as an object of study in domestic jurisprudence. *Realities and prospects for the development of the law-based state in Ukraine and the world: materials of the VII International Scientific and Practical Conference* (Sumy, May 31, 2024 – June 1, 2024). In 2 volumes. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 2024. Vol. 1. Pp. 195–198.

4. Yevsiukov Ye.V. Powers of state executive authorities under martial law: structural and functional aspects. *Legal science and state building in Ukraine in the context of contemporary challenges posed by Russian military aggression: theory, practice, prospects for development: collection of materials from the All-Ukrainian scientific and practical seminar* (Kryvyi Rih, May 24, 2024). Kropyvnytskyi: DonDUVS, 2024. Pp. 159-161.

5. Yevsiukov Ye.V. Legal regulation of the powers of state executive authorities in extraordinary circumstances: the experience of European states. *Legal discourse: Materials of the IV All-Ukrainian scientific and practical conference of post graduate students and lecturers of higher education institutions* (Cherkasy, October 10, 2024). Kyiv: 7BC, 2024. pp. 134-136.

6. Yevsiukov Ye.V. Powers of executive authorities under martial law: a comparative aspect. *Protection of human rights at the universal and regional levels: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (Dnipro, November 22, 2024); compiled by: L.A. Filyanina, Candidate of Legal Sciences,

Associate Professor. Dnipro; University of Customs and Finance; 2024. Pp. 131-133.

7. Yevsiukov Ye.V. Interaction between executive authorities and law enforcement agencies under martial law: general characteristics. *The role and place of law enforcement agencies in building a democratic state based on the rule of law: materials of the XVII International Scientific and Practical Internet Conference dedicated to Lawyer's Day (Odessa, October 7, 2025)*. Odessa: ODUVS, 2025. Vol. 1. pp. 307-309.

which additionally reflect the scientific results of the dissertation:

1. Yevsiukov Ye.V. Public authorities in crisis conditions: national and foreign experience. *Current issues of public administration and law: collection of scientific writings*. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, 2025. pp. 122-124.

ЗМІСТ

ВСТУП	20
 РОЗДІЛ 1. НАУКОЗНАВЧІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	30
1.1. Стан наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану	30
1.2. Методологічні основи дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану	41
Висновки до розділу 1	53
 РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	58
2.1. Поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України.....	58
2.2. Структурно-функціональна характеристика правового статусу органів державної виконавчої влади у національному праві в умовах воєнного стану	83
Висновки до розділу 2	114
 РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ	117
3.1. Правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади за воєнного стану: зарубіжний досвід	117

3.2. Напрями удосконалення правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану	153
Висновки до розділу 3	179
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	194
ДОДАТКИ	215

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Вибір теми дисертаційного дослідження детермінований екстраординарними обставинами, в яких нині перебуває Українська держава. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України та запровадження воєнного стану, дія якого триває понад чотири роки, створили значні виклики для системи публічного управління. За таких обставин органи державної виконавчої влади функціонують в якісно іншому правовому режимі, що передбачає суттєве розширення їхніх повноважень, трансформацію форм і методів діяльності, перерозподіл компетенції між різними рівнями управління. Відтак, особливої актуальності набуває наукове визначення меж допустимої трансформації правового статусу органів державної виконавчої влади, критеріїв балансування між ефективністю управління та дотриманням принципу верховенства права, механізмів забезпечення прав і свобод людини.

Значущість обраної теми зумовлена необхідністю вдосконалення національного законодавства, яке регулює статус органів державної виконавчої влади за означених умов. Чинна нормативно-правова база містить низку прогалин, колізій, що ускладнюють діяльність виконавчих органів та можуть бути факторами прийняття неправомірних управлінських рішень, знижують ефективність публічного управління. Формулювання науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади є необхідною передумовою підвищення спроможності держави у сфері національної безпеки та оборони.

Додатковим фактором актуальності обраної теми виступає європейська інтеграційна перспектива України. Набуття Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу піднімає на порядок денний питання гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами організації публічної влади, забезпечення відповідності діяльності органів державної виконавчої влади принципам належного врядування, верховенства

права, підзвітності та прозорості. Водночас специфіка функціонування держави в умовах воєнного стану потребує адаптації європейських підходів до національних реалій, що неможливо без відповідного наукового обґрунтування.

Окремі аспекти даної проблематики досліджували такі вітчизняні науковці як О. Андрійко, Ю. Битяк, І. Дахова, О. Дніпрова, О. Дрозд, В. Зінкевич, М. Ковалів, Т. Коломоєць, В. Колпаков, І. Коліушко, М. Корнієнко, Я. Крупко, О. Кузьменко, А. Кучук, О. Литвинчук, П. Макушев, С. Ніщимна, В. Пузирний, М. Смокович, А. Собакарь, Л. Сорока, І. Стахур, О. Терех, М. Ткалич, Т. Федоренко та ін.

Однак, означена проблематика до 2014 року майже не була предметом ґрунтовного дослідження в національній правничій науці. Наявні наукові напрацювання, що з'явилися після 2014 року і особливо в період повномасштабного вторгнення, здебільшого мають фрагментарний характер, зосереджуються на окремих аспектах діяльності виконавчих органів без комплексного аналізу трансформацій їхнього правового статусу. Відсутність системних досліджень, які б поєднували аналіз правового становища органів державної виконавчої влади з особливостями їх організаційної побудови та специфікою функціонування в умовах тривалої дії воєнного стану, створює значну прогалину в правовій доктрині, що негативно впливає на якість правового регулювання, ефективність практичної діяльності виконавчих органів, а також на здатність держави адекватно реагувати на подібні виклики без порушення фундаментальних правових цінностей.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану та обґрунтування пропозицій щодо удосконалення національного законодавства, яке регулює відповідні суспільні відносини.

Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати наступні *завдання*:

- з'ясувати стан наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану;
- визначити методологічні основи дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану;
- розкрити зміст поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України;
- здійснити структурно-функціональну характеристику правового статусу органів державної виконавчої влади у національному праві в умовах воєнного стану;
- охарактеризувати зарубіжний досвід правового регулювання повноважень органів державної виконавчої влади за воєнного стану;
- визначити напрями удосконалення правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі функціонування органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить комплексна система методів наукового пізнання, що поєднує філософсько-світоглядні засади, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Філософсько-світоглядну базу дослідження формує діалектичний підхід, що дозволив розглянути правовий статус органів державної виконавчої влади у його розвитку, виявити суперечності між необхідністю розширення повноважень виконавчих органів для ефективного реагування на кризові виклики та потребою збереження засад правовладдя, підконтрольності й підзвітності (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Системний підхід застосовано для дослідження правового статусу як багаторівневої системи взаємопов'язаних елементів, що дозволило встановити їх ієрархію, функціональне призначення та характер трансформацій в умовах воєнного

стану (підрозділи 2.1, 2.2). Аксиологічний підхід використано для оцінки правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади крізь призму конституційних цінностей (підрозділи 2.2, 3.2). Історичний метод використано для дослідження загальних аспектів генези правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади (підрозділи 1.1, 2.1).

Серед загальнонаукових методів застосовано аналіз (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); синтез (підрозділи 2.1, 2.2); індукцію (підрозділи 2.2, 3.2); дедукцію (підрозділи 2.1, 3.2); абстрагування (підрозділ 2.1); конкретизацію (підрозділи 2.2, 3.2).

Важливе методологічне значення має діяльнісний підхід, що дозволив позбутися правового догматизму та оцінити вплив дій органів державної виконавчої влади на права громадян (підрозділи 2.2, 3.2). Герменевтичний метод застосовано для глибокого осмислення не лише буквального формулювання правових норм, а й їх внутрішнього змісту, цілей законодавця з урахуванням національного правового контексту та соціокультурних чинників (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2).

Серед спеціально-юридичних методів використано формально-юридичний метод для детального аналізу конституційних положень, законів та підзаконних актів, що регулюють статус органів державної виконавчої влади, виявлення прогалин і колізій у правовому регулюванні, встановлення змісту правових приписів (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади в Україні та зарубіжних державах (підрозділ 3.1).

Комплексне застосування зазначених методів забезпечило всебічність і об'єктивність дослідження, дозволило поєднати теоретичний аналіз із вивченням практики функціонування органів державної виконавчої влади та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання їх статусу в умовах воєнного стану.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що у роботі комплексно висвітлено правовий статус органів державної виконавчої

влади України в умовах воєнного стану та напрацьовано низку змін до національного законодавства.

Результати дисертації відображено у наступних теоретичних та практичних положеннях:

у перше:

- запропоновано авторську дефініцію правового статусу органів державної виконавчої влади України: під цим поняттям слід розуміти комплексну правову характеристику, яка визначає їх офіційне положення в правовій системі та характеризує надані їм повноваження та передбачену законодавством відповідальність. Здійснено дескрипцію таких ознак поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України: нормативність (встановлюється нормами права), офіційність (визначається через офіційний характер у офіційних джерелах права); стабільність (характеризується тривалістю та стійкістю у часі), загальність (охоплює всі основні аспекти правового положення суб'єкта), ієрархічність (має різні рівні, залежно від ролі та значення суб'єкта), динамічність (здатний змінюватися у відповідь на зміни в законодавстві, соціально-економічних умовах та інших факторах), комплексність (включає сукупність різних правових ознак, що разом визначають правове положення суб'єкта), інституційно-функціональна визначеність (характеризує орган виконавчої влади в системі поділу державної влади та визначає його повноваження і відповідальність);

- обґрунтована двоелементна структура правового статусу органів державної виконавчої влади України, що включає в себе такі елементи як повноваження та відповідальність. Хоча повноваження і розкриваються через обов'язки та права, однак, їх необхідно розглядати як можливості, надані органам виконавчої влади, що мають бути ними використані для виконання покладених на них суспільством завдань. Аргументовано, що структура правового статусу органів державної виконавчої влади України залишається незмінною в умовах воєнного стану, у порівнянні зі структурою їх правового статусу за звичайних умов функціонування суспільства;

- обґрунтовано цілісну конституційно зумовлену модель правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, побудовану на ідеї внутрішньої інтегрованості надзвичайних повноважень у конституційний лад, що дозволяє подолати фрагментарність чинного регулювання. Запропонована модель слугує концептуальною основою для внесення змін до національного законодавства та Конституції України, зокрема щодо визначення меж і процедур здійснення надзвичайних повноважень, правового статусу військових адміністрацій, системи контролю та механізмів відновлення звичайного правового режиму;

- обґрунтовано концепцію диференційованого правового режиму воєнного стану, що передбачає запровадження градації правових режимів воєнного стану залежно від інтенсивності воєнної загрози на конкретній території, із виокремленням зон активних бойових дій, прифронтових територій, зон посиленої безпеки та територій загального воєнного стану. До критеріїв такої диференціації, зокрема віднесено: характер і систематичність бойових дій; рівень воєнної небезпеки для цивільного населення; ступінь функціонування цивільної інфраструктури та реальну спроможність органів публічної влади здійснювати свої повноваження. Запровадження такої градації з об'єктивними критеріями та диференційованими стандартами парламентського і судового контролю визначено як підґрунтя для вдосконалення національного законодавства з метою мінімізації ризиків свавільного застосування надзвичайних повноважень і забезпечення належного балансу між вимогами національної безпеки та захистом прав людини;

удосконалено:

- підходи до типології наукових праць щодо пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану з виокремленням (за предметом безпосереднього пізнання) трьох груп: праці, присвячені гносеології правового статусу органів державної влади України; дослідження специфіки функціонування та побудови органів публічної влади України за

умов запровадження воєнного стану; роботи, що аналізують особливості організації діяльності органів державної виконавчої влади України під час дії воєнного стану (з обґрунтуванням необхідності формування нової дослідницької парадигми, яка поєднує адміністративно-правовий аналіз статусу виконавчих органів з оцінкою організаційно-функціональних змін у їх діяльності, визначає межі допустимого розширення владних повноважень без порушення конституційних засад та враховує специфіку тривалого функціонування держави в режимі воєнного стану як самостійного феномену);

- наукове розуміння функціонування органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, сформоване на основі порівняльного аналізу досвіду іноземних держав, відповідно до якого демократична ефективність надзвичайного правового режиму визначається не обсягом розширених повноважень адміністрації, а способом їх інституціоналізації та правового обмеження. Воєнний стан висвітлено як особливий режим модифікованої дії верховенства права, здатний за належного правового регулювання забезпечувати стійкість конституційного порядку та пріоритет захисту прав людини;

дістали подальшого розвитку:

- ідеї про інтерпретацію методології у двох нерозривно пов'язаних вимірах: як сукупність засобів і прийомів для збирання, аналізу та узагальнення інформації про правові явища; по-друге, як систему теоретичних уявлень про побудову дослідження та особливості застосування наукових методів. Такий підхід дає підстави для обґрунтування доцільності використання у дослідженні правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану комплексної методології, що поєднує традиційні юридичні методи з сучасними методологічними підходами.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані у дисертації, були апробовані на таких наукових заходах: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях» (м. Дніпро, 08

грудня 2023 року); II Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану» (м. Чернігів, 25 квітня 2024 року); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Суми, 31 травня – 01 червня 2024 року); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку» (м. Кривий Ріг, 24 травня 2024 року); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Правовий дискурс» (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях» (м. Дніпро, 22 листопада 2024 року); XVII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 07 жовтня 2025 року).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Тема дисертаційної роботи відповідає п. 16 Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), спрямована на подолання загрози національній безпеці та національним інтересам України, визначеній у п. 22 Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020), у частині забезпечення ефективного функціонування системи органів державної влади, їх спроможності протидіяти загрозам національній безпеці.

Робота виконана в межах теми наукових досліджень Пенітенціарної академії України «Проблеми публічного та приватного права» (реєстраційний номер 0122U002485).

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у наступних сферах:

- у правотворчості – для вдосконалення законодавства, що регулює

статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, зокрема під час розроблення змін до законів України для вдосконалення законодавства, що регулює статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, зокрема під час розроблення змін до законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»; для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами організації публічної влади в екстраординарних обставинах; для розроблення нормативно-правових актів, спрямованих на збалансування ефективності управління з дотриманням засад правовладдя, підконтрольності та підзвітності виконавчих органів;

– у правозастосовній діяльності – запропоновані підходи до системного аналізу правового статусу органів державної виконавчої влади України можуть бути використані центральними та місцевими органами виконавчої влади, зокрема військовими адміністраціями при визначенні меж своїх повноважень та оптимізації форм діяльності в умовах воєнного стану; для вдосконалення механізмів координації між різними органами виконавчої влади; для підвищення ефективності контрольно-наглядової діяльності та забезпечення належного рівня підзвітності виконавчих органів (акт впровадження Головного управління Національної поліції в Чернігівській області від 03.03.2026);

– у науково-дослідній діяльності – для проведення подальших досліджень у сфері адміністративного права, зокрема щодо трансформації системи публічного управління за екстраординарних обставин, механізмів забезпечення балансу між ефективністю управління та дотриманням конституційних засад; для розвитку наукових уявлень про правовий статус органів державної влади, його структурні елементи та особливості функціонування за різних правових режимів; для компаративних досліджень досвіду організації діяльності виконавчих органів у державах, що стикалися із збройними конфліктами або іншими надзвичайними ситуаціями (акт впровадженні Пенітенціарної академії України від 25.02.2026);

– в освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін адміністративно-правового та конституційно-правового спрямування; для підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій з адміністративного права; для розроблення спеціальних курсів з проблематики функціонування органів публічної влади в умовах воєнного стану (акт впровадженні Пенітенціарної академії України від 25.02.2026; акт впровадження Донецького державного університету внутрішніх справ від 05.03.2026);

– у діяльності інститутів громадянського суспільства – результати дослідження можуть бути корисними для правозахисних організацій при здійсненні моніторингу діяльності органів державної виконавчої влади України, оцінки їх підконтрольності та підзвітності; для аналітичних центрів при підготовці експертних оцінок і рекомендацій щодо реформування системи публічного управління.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані у дисертації, опубліковано у 14 наукових працях, з них 6 – наукові статті у вітчизняних фахових виданнях з права, 7 – тези доповідей на наукових заходах, 1 – публікація у збірнику наукових праць.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з таких частин: анотація, вступ, три розділи (які містять шість підрозділів), висновки, список використаних джерел (193 найменування на 21 сторінці), 3 додатків (на 17 сторінках). Повний обсяг дисертаційної роботи складає 231 сторінки, з яких основний текст – 174 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

НАУКОЗНАВЧІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Стан наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану

Проблематика правового становища органів державної виконавчої влади України за режиму воєнного стану набуває особливої значущості, адже запровадження такого режиму істотно трансформує функціонування публічної влади та обсяг її компетенції. За означених умов правове положення виконавчих органів зазнає змін – як у бік розширення, так і в напрямі звуження повноважень – залежно від завдань гарантування безпеки та охорони інтересів населення. Осмислення цієї проблеми є ключовим для з'ясування співвідношення між потребою у забезпеченні безпеки суспільства та допустимими межами втручання у громадянські свободи й права в період дії воєнного стану. Аналіз зазначеної сфери також дає змогу оцінити результативність рішень і дій суб'єктів публічної влади, спрямованих на підтримання правопорядку та захищеності в умовах збройного протистояння.

Крім того, дослідження правового статусу органів виконавчої влади України в умовах воєнного стану створює підґрунтя для чіткого окреслення меж владних повноважень і механізмів контролю за їх реалізацією в надзвичайних обставинах, а також слугує теоретичною основою для формування нормативних рішень і публічних політик, орієнтованих на забезпечення людських прав і збереження громадянських свобод у кризових ситуаціях.

Слід зауважити, що для української юридичної науки окреслена проблематика набула актуальності у зв'язку зі збройною агресією сусідньої держави проти України у 2014 році. Саме в цей час з'являються окремі наукові

напрацювання в межах національного правознавства, присвячені статусу органів публічної влади, зокрема виконавчої гілки, в надзвичайних обставинах [69, с. 195-196].

Разом із тим комплексний і системний характер дослідження ця тематика отримує саме в період повномасштабного вторгнення російської держави, коли було запроваджено воєнний стан, дія якого триває понад чотири роки. В умовах збройного протистояння та відсічі окупаційним силам правове становище органів державної виконавчої влади набуває особливого значення, оскільки воно безпосередньо впливає на способи гарантування прав громадян і реалізацію завдань із забезпечення національної безпеки в цілому [60, с. 244-245].

Тривале застосування режиму воєнного стану в межах держави актуалізує потребу безперервного коригування та адаптації правового статусу виконавчих органів для належного реагування на кризові виклики та підтримання належного рівня національної безпеки [59, с. 307-309].

Окремо слід підкреслити, що до 2014 року означена проблематика фактично не ставала предметом ґрунтовного наукового опрацювання. У певному сенсі можна констатувати вкрай низький рівень її усвідомлення, що, на наш погляд, зумовлювалося відсутністю в межах національної воєнної доктрини сприйняття російської держави як реальної загрози для безпеки України. У цьому аспекті згадаємо тезу вітчизняного науковця Ю. Хатнюка, який досліджуючи загрози національній безпеці, називає відповідні проблеми: «відсутність комплексних наукових робіт з удосконалення спільного застосування військових формувань різних міністерств і відомств; нерегульованість системи забезпечення воєнної безпеки законами; недосконале законодавче, організаційне, інформаційне та наукове забезпечення спільного бойового застосування формувань Воєнної організації та інші» [185, с. 66-67].

Викладене дає підстави дійти висновку, що у національній юридичній науці кількість досліджень, спрямованих на аналіз діяльності органів

державної виконавчої влади в умовах дії воєнного стану, залишається обмеженою. Водночас наявний науковий доробок доцільно впорядкувати шляхом його поділу на кілька узагальнених груп, що дозволить здійснити комплексне осмислення відповідних напрацювань та виявити як ґрунтовно опрацьовані, так і недостатньо вивчені складові проблеми дослідження.

З огляду на предмет дослідження наявні джерела, на наш погляд, слід систематизувати, виокремивши три основні групи.

По-перше, слід виокремити групу, до якої належать наукові праці, присвячені висвітленню правового органів державної виконавчої влади України. Аналіз напрацювань, віднесених до цієї групи, дає змогу з'ясувати зміст поняття правового статусу виконавчих органів, окреслити нормативно-правову базу, що визначає їхні функції, компетенцію, а також обмеження реалізації владних повноважень у період дії воєнного стану.

Як влучно зазначають О. Дрозд та Л. Сорока, «досить тривалий час провідні адміністративісти сучасності дискутують на тему визначення проблематики адміністративно-правового статусу органів державної влади загалом та окремо взятого публічного суб'єкта як такого, що виконує владно-управлінські функції» [57, с. 506].

Серед авторів, роботи яких слід віднести до цієї групи, згадаємо таких як: В. Авер'янов, Ю. Битяк, О. Андрійко, Т. Коломоець, В. Колпаков, М. Корнієнко, О. Кузьменко, Я. Крупко, А. Кучук, І. Коліушко, О. Литвинчук, П. Макушев, В. Пузирний, А. Собакарь та інші дослідники, у працях яких системно розглядається природа виконавчої влади, її організаційно-правові засади, а також особливості реалізації компетенції органів державної виконавчої влади України в умовах надзвичайних правових режимів.

У наукових напрацюваннях зазначених науковців акцентовано увагу на структурних елементах правового статусу виконавчих органів, співвідношенні їхніх повноважень із принципами правовладдя, а також на допустимих межах трансформації управлінських функцій за різних обставин. Водночас ці дослідження здебільшого мають загальнотеоретичний або галузевий характер

і лише фрагментарно торкаються питання системних змін у правовому статусі органів державної виконавчої влади України, зумовлених тривалою дією воєнного стану, що обумовлює потребу в подальшому ґрунтовному дослідженні цього питання.

Водночас, згадаємо висновок М. Коваліва й І. Стахури за результатами вивчення адміністративно-правового статусу органів державної виконавчої влади України про те, що органи виконавчої влади відіграють системоутворювальну роль у механізмі реалізації завдань і функцій держави, оскільки саме через їхню діяльність забезпечується практичне втілення управлінських рішень у відповідних сферах суспільного життя. Їхній правовий статус визначає не лише обсяг і характер владних повноважень, а й способи, форми та межі адміністративного впливу на учасників управлінських відносин [86, с. 26].

Наведене положення має методологічне значення для нашого дослідження. Так, для розуміння правового статусу органів державної виконавчої влади України важливо, що вони як основні суб'єкти адміністративного права, є носіями публічно-владних повноважень, реалізація яких здійснюється (має здійснюватися) на засадах правовладдя, законності, підконтрольності та підзвітності. Саме в межах адміністративно-правового регулювання формується модель їхньої взаємодії з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а також з фізичними та юридичними особами, що зумовлює ключове значення дослідження їхнього правового статусу для розвитку сучасної адміністративно-правової доктрини.

В умовах воєнного стану значущість органів державної виконавчої влади істотно зростає, оскільки на них покладається реалізація додаткових управлінських функцій, пов'язаних із забезпеченням оборони, громадської безпеки, стабільності публічного управління та безперервності надання публічних послуг, що актуалізує потребу в науковому осмисленні змін у їхньому правовому становищі, а також у визначенні меж допустимого розширення виконавчо-розпорядчих повноважень без порушення засад

правовладдя.

Так, у цьому аспекті наведемо слова А. Собакаря про те, що «введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року внаслідок повномасштабного збройного вторгнення спричинило системну трансформацію функціонування публічної адміністрації. Адміністративні органи отримали розширені повноваження, додаткові функції та нові механізми реалізації своїх компетенцій, що потребує комплексного правового аналізу та наукового осмислення» [175]. Цієї ж позиції притримується й інший вітчизняний науковець, зазначаючи що «воєнний стан активізує спеціальні повноваження адміністративних органів (центральної і місцевих органів виконавчої влади, військових адміністрацій), передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану»» [128].

Для розуміння методологічного значення джерел цієї групи варто відзначити позицію Я. Крупко про те, що відносно суб'єктів публічної влади, насамперед органів виконавчої гілки державної влади, правовий статус слід розглядати як інституційне явище. Він охоплює не тільки компетентнісну складову, тобто систему прав і обов'язків, а й сукупність умов, що забезпечують їхню автономність та реальну здатність діяти. До таких умов зазвичай зараховують механізм утворення, форми підзвітності, види відповідальності, а також – у контексті цього дослідження насамперед – належне матеріальне й фінансове підґрунтя діяльності [111].

Відзначимо, що, на нашу думку, доволі системно розуміння правового статусу органів державної влади України (на прикладі Національної поліції) висвітлює М. Корнієнко у монографічному дослідженні [102]. Окремі висновки цього науковця про правову природу екстраординарних обставин взяті нами за основу при здійсненні аналізу предмету нашого дослідження.

Загалом, опрацювання джерел першої групи дозволяє конкретизувати правове положення органів державної виконавчої влади України, зокрема в аспекті обсягу їхніх повноважень, меж компетенції та форм юридичної відповідальності в умовах воєнного стану. Крім того, такі дослідження

сприяють виявленню особливостей процедур ухвалення управлінських рішень і реалізації відповідних заходів у кризових ситуаціях, що має безпосереднє значення для належного публічного управління.

Отже, опрацювання джерел, віднесених до першої групи, є визначальним для розуміння загального контексту та інструментарію функціонування органів державної виконавчої влади України за умов воєнного стану, а також для окреслення напрямів удосконалення їх діяльності.

Водночас, вважаємо, що аналіз робіт цієї групи вказує на низку аспектів, які й досі в адміністративно-правовій доктрині залишаються недостатньо опрацьованими [31; 133; 177; 181]. Передусім ідеться про відсутність комплексного осмислення змін у правовому статусі органів державної виконавчої влади України, спричинених тривалою дією воєнного стану. Більшість наукових напрацювань зосереджується або на загальнотеоретичних характеристиках правового статусу виконавчих органів, або на аналізі окремих елементів їх компетенції без урахування системних трансформацій, що відбуваються за умов функціонування надзвичайного правового режиму.

Крім того, у працях цієї групи недостатньо уваги приділяється питанню співвідношення розширених виконавчо-розпорядчих повноважень органів державної виконавчої влади України з механізмами їх підконтрольності та підзвітності в умовах воєнного стану [76; 128]. Як правило, такі аспекти розглядаються фрагментарно або побіжно, без формування цілісного уявлення про вплив воєнного стану на баланс між ефективністю публічного управління та дотриманням засад правовладдя.

Аналіз джерел цієї групи також свідчить про недостатню розробленість критеріїв оцінки допустимих меж трансформації правового статусу органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану, зокрема з огляду на тривалість його дії та сталість запроваджених управлінських практик. У цьому контексті наявні наукові підходи не дають чіткої відповіді на питання, які зміни мають тимчасовий характер, а які здатні інституціоналізуватися в системі публічного управління [101; 104; 109].

Таким чином, результати аналізу робіт, віднесених до першої групи, вказують на актуальність подальшого наукового дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України крізь призму дії воєнного стану, зосередженого на виявленні системних змін у їх правовому становищі, визначенні меж розширення повноважень та збереженні засад правовладдя в умовах надзвичайного правового режиму.

По-друге, окрему групу становлять наукові праці, у яких досліджується специфіка функціонування та побудови органів публічної влади України за умов запровадження воєнного стану. Опрацювання таких джерел дає змогу окреслити можливі напрями інституційної перебудови органів влади в період збройного протистояння, а також з'ясувати характер трансформацій їх внутрішньої організації. Узагальнення результатів наукових досліджень, присвячених організаційним засадам діяльності публічної адміністрації в умовах воєнного стану, дозволяє ідентифікувати управлінські рішення, що сприяють ефективному реагуванню на виклики екстраординарних обставин, а також практики, які виявляються недостатньо результативними.

Серед авторів, роботи яких слід віднести до цієї групи, відзначимо таких як: Т. Коломоєць, В. Колпаков, М. Корнієнко, Я. Крупко, А. Кучук, І. Коліушко, О. Литвинчук, П. Макушев, В. Пузирний, М. Смокович, А. Собакарь, О. Терех, М. Ткалич, Т. Федоренко та інші дослідники.

Відзначимо, що значну увагу вітчизняні науковці приділяють проблематиці функціонування в умовах війни органів судової влади [121; 126; 174; 180; 183]. Такі праці дають загальне розуміння про системні зміни у системі правосуддя, що доповнює знання про особливості функціонування органів державної виконавчої влади в екстраординарних обставинах. Однак, наголосимо, що для предмету нашого дослідження означені роботи важливі у контексті посилення судового контролю за органами державної виконавчої влади України.

Вважаємо, що опрацювання наукових праць, віднесених до цієї групи, дає змогу окреслити характер інституційних змін у системі органів виконавчої

влади, спрямованих на підвищення результативності управлінської діяльності та належну узгодженість управлінських рішень за умов дії воєнного стану. Слід зазначити, що наукові розвідки, присвячені організаційним вимірам функціонування органів публічної влади в ситуації збройного протистояння, здатні зробити суттєвий внесок у модернізацію механізмів публічного управління й посилення спроможності держави у сфері безпеки.

Узагальнення результатів досліджень цієї групи дозволяє ідентифікувати засадничі підходи та управлінські моделі організації діяльності органів влади за надзвичайних обставин, що може бути використано як аналітична основа для формування дієвих управлінських рішень на рівні уряду України, а також у державах, які перебувають під загрозою воєнної агресії. Водночас такі напрацювання сприяють визначенню найбільш доцільних форматів антикризового управління та механізмів концентрації й перерозподілу ресурсів з метою захисту національних інтересів [69, с. 196].

Отже, аналіз наукових праць, віднесених до цієї групи, дає підстави констатувати наявність певних обмежень у їх дослідницькому фокусі. Передусім більшість робіт зосереджується на описі організаційних змін і управлінських практик органів публічної влади в умовах воєнного стану без їх належного співставлення з еволюцією правового статусу органів державної виконавчої влади України як суб'єктів публічно-владних повноважень. Унаслідок цього організаційні трансформації часто розглядаються ізольовано від адміністративно-правових наслідків таких змін.

Крім того, у дослідженнях цієї групи переважає інституційно-організаційний підхід, тоді як питання меж допустимої перебудови системи публічного управління за умов тривалого воєнного стану, а також ризиків закріплення тимчасових управлінських моделей як сталих, здебільшого залишаються поза межами ґрунтовного наукового аналізу. Недостатньо висвітленими є й проблеми взаємодії органів влади України з військовими адміністраціями крізь призму принципів правовладдя, підконтрольності та

підзвітності.

Аналіз робіт цієї групи також свідчить про фрагментарність дослідження впливу організаційних змін на якість публічного управління та ефективність реалізації виконавчо-розпорядчих повноважень, зокрема в частині контролю, зокрема й судовою владою, діяльність якої у свою чергу також потребує удосконалення [135-136]). У більшості випадків такі аспекти розглядаються описово, без формування системних критеріїв оцінювання управлінських рішень в умовах воєнного стану [49, с. 263-265; 174, с. 450-455].

Таким чином, попри значний науковий доробок у сфері організаційного забезпечення діяльності органів публічної влади за надзвичайних обставин, результати аналізу джерел другої групи вказують на актуальність подальшого комплексного дослідження організаційних трансформацій органів державної виконавчої влади України у взаємозв'язку з їх правовим статусом та правовими механізмами його реалізації в умовах воєнного стану.

По-третє, окрему групу становлять наукові праці, присвячені дослідженню специфіки організації діяльності органів державної виконавчої влади України під час дії воєнного стану. Опрацювання таких джерел дає змогу окреслити основні принципи функціонування органів державної виконавчої влади України у кризових обставинах та визначити, як забезпечується координація між різними відомствами та управлінськими структурами для оперативного реагування.

Для прикладу згадаємо дослідження колективу авторів, у якому висвітлюються особливості діяльності Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій за умов воєнного стану [101, с. 119-138]. Підтримуємо позицію науковців, які відзначають, що «військові адміністрації за своїм правовим статусом є тимчасовими розпорядницько-виконавчими органами. До них повною мірою можна застосувати загальну характеристику органів державного управління як розпорядницьких та виконавчих органів державної влади, але з використанням методів, властивих військовому управлінню» [101, с. 128].

Як зазначає Я. Крупко, у період дії воєнного стану діяльність органів державної виконавчої влади України здійснюється в умовах істотного розширення обсягу публічно-владної компетенції, що об'єктивно зумовлює небезпеку посилення управлінської централізації та послаблення механізмів фінансової відповідальності. Зокрема, дерегуляція окремих бюджетних процесів, установа прискорених процедур у сфері закупівель за публічні кошти, а також передання окремих фінансових функцій військовим адміністративним утворенням актуалізують необхідність інтенсифікації наглядових і контрольних повноважень Рахункової палати, Державної аудиторської служби та внутрішніх підрозділів фінансового контролю центральних органів виконавчої влади [110, с. 317-321].

Дослідження цієї групи спрямовані на виявлення найбільш ефективних моделей прийняття рішень і реалізації управлінських заходів у надзвичайних ситуаціях, а також на ідентифікацію проблемних зон в організаційних процесах, які потребують вдосконалення для підвищення результативності кризового управління.

Вважаємо, що важливе методологічне значення для гносеологічного осмислення порушеної нами проблематики, мають роботи А. Кучука й В. Пекарчука, у яких висвітлюється тематика особливостей функціонування адміністративних органів [114; 124, с. 17-21]. Цілком слушними (і важливими в контексті вивчення предмету нашого дослідження) є висновки зазначених науковців відносно того, що юридичне положення інституцій управління за нетипових умов функціонування постає як складне системне явище, що вимагає системного дослідження. Спеціальні правові режими, регламентовані вітчизняною законодавчою базою, формують передумови для релевантної трансформації державного апарату під час дестабілізуючих чинників, що дозволяє забезпечувати необхідний паритет між безпековими пріоритетами країни та дотриманням базових свобод особистості [124, с. 19].

Автори узагальнюють, що модифікація компетенційної структури суб'єктів владарювання зумовлює низку суттєвих труднощів. До них

належать: диференціація функціональних обов'язків; певна лімітація суб'єктивних прав; імовірність деформації владних прерогатив; імплементація світових стандартів [124, с. 19].

Водночас результати аналізу відповідних праць свідчить про наявність певних концептуальних обмежень. Зокрема, більшість доробок зосереджується на описі організаційних процедур і координаційних механізмів, які існують між органами державної виконавчої влади України, проте не завжди враховують взаємозв'язок цих процесів із правовим статусом органів влади та засадничими принципами правовладдя. Через це окремі управлінські практики розглядаються ізольовано, без комплексного аналізу їхньої ефективності та наслідків для публічного управління, особливо у надзвичайних умовах.

Крім того, у більшості досліджень недостатньо уваги приділяється проблемам оцінювання результативності прийнятих рішень та реалізації кризових заходів, а також ризикам, що виникають у разі централізації управлінських функцій або передання частини компетенцій тимчасовим органам, таким як військові адміністрації. Недостатньо розкритими залишаються й питання оптимізації механізмів координації та ресурсного забезпечення, що ускладнює формування системних рекомендацій для підвищення ефективності управління в умовах воєнного стану.

Вважаємо, що запропонована класифікація наукових джерел, у яких висвітлюються окремі аспекти об'єкту пізнання, дозволяє виявити недостатньо вивчені вітчизняною правничою наукою аспекти суспільних відносин щодо визначення правового статусу органів державної виконавчої влади України та слугує основою для дослідження означеного нами предмету гносеології.

1.2. Методологічні основи дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану

Дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану потребує чіткого визначення методологічних засад, що забезпечують науковість, об'єктивність та системність отриманих результатів. Методологія як сукупність принципів, підходів і методів наукового пізнання [122, с. 9-12; 123, с. 27-31] відіграє визначальну роль у формуванні концептуального каркасу дослідження, окресленні напрямів досягнення поставленої мети та вирішенні конкретних дослідницьких завдань. Специфіка предмета дослідження зумовлює необхідність застосування міждисциплінарного інструментарію, що поєднує методи юридичної науки з напрацюваннями суміжних галузей знань. Визначення методологічних основ дослідження передбачає обґрунтування вибору філософсько-світоглядних засад наукового пізнання, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, а також окреслення їх ролі у вирішенні конкретних дослідницьких завдань. Особливої уваги потребує з'ясування специфіки застосування методологічного інструментарію до аналізу правових явищ, що функціонують за екстраординарних обставин, коли традиційні підходи можуть виявитися недостатніми для адекватного відображення трансформацій у правовому становищі суб'єктів публічно-владних повноважень.

У межах цього підрозділу здійснюється аналіз методологічної бази дослідження, обґрунтовується доцільність використання конкретних наукових методів та розкривається їх евристичний потенціал для досягнення мети дисертаційної роботи. Однак, перед висвітленням означеної проблематики, зазначимо наступне. Відповідно до Конституції України: «Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [99]. А також «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову» [99]. Відповідно в Україні органи публічної влади поділяються на: 1) органи державної влади; 2) органи місцевого самоврядування. Як перші, так і другі мають виконавчі органи. При цьому, хоча органи місцевого самоврядування також мають свої

виконавчі органи (наприклад, виконавчі комітети міських рад), вони не є частиною єдиної системи органів державної виконавчої влади. У дисертації ми акцентуємо увагу саме на органах державної виконавчої влади. Водночас, слід додати, що в умовах воєнного стану поняття «публічної влади» стає складнішим через появу військових адміністрацій. Військові адміністрації поєднують у собі риси державних органів та органів, що можуть перебирати на себе повноваження місцевого самоврядування. Однак, це питання потребує окремого дослідження.

По-перше, наголосимо, що традиційно методологічний інструментарій розглядають у двох взаємопов'язаних аспектах. Перший – вузький (інструментальний). Методологія постає як сукупність інтелектуальних ресурсів, за допомогою яких дослідник вивчає юридичні явища [56; 130]. Йдеться про різноманітні прийоми, процедури та алгоритми, що дають змогу: збирати емпіричні дані; аналізувати їх шляхом декомпозиції (поділ складного на складові) та інтеграції (поєднання елементів у цілісну картину); здійснювати теоретичний опис і пояснення правових явищ; проводити фахові опитування й експертні оцінки; систематизувати та впорядковувати отримані результати. У цьому сенсі методологічний інструментарій – це практичний набір засобів, що забезпечує накопичення, обробку й оцінку знань у сфері права.

Другий аспект – широкий, за якого методологія розуміється як вчення про будову (архітектоніку) дослідницьких засобів і принципи їх застосування [85; 92]. Йдеться не лише про використання окремих методів, а про їх системну організацію, логіку поєднання та межі ефективності. У цьому аспекті методологія передбачає: конструювання й оновлення дослідницьких парадигм; розроблення нових аналітичних алгоритмів; теоретичне обґрунтування способів їх практичного використання; адаптацію інструментів до актуальних проблем державно-правової сфери.

Отже, у першому аспекті методологічний інструментарій – це сукупність засобів пізнання, а в другому – теоретична модель їх організації та

вдосконалення. Разом вони формують цілісну систему, що забезпечує як практичну ефективність дослідження, так і його концептуальну обґрунтованість.

На наше переконання, обидва контексти перебувають у нерозривній єдності, формуючи базис для фахових пошуків, адже пізнавальні ресурси забезпечують накопичення фактичного масиву, тоді як концептуальне вчення про методологічну архітектуру детермінує межі та засади їх практичного впровадження [62, с. 446-447]. Водночас, нашою метою не є вироблення окремих методик чи обґрунтування нових методів пізнання, тому у цій частині роботи ми зосереджуємо увагу на методологічному інструментарію дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України.

По-друге, зосередимо увагу на філософсько-світоглядних засадах дослідження. Відзначимо, що методологічну основу дослідження становить діалектичний підхід, що передбачає вивчення правового статусу органів державної виконавчої влади України у його розвитку, взаємозв'язку з іншими правовими явищами та суспільно-політичними процесами.

На важливості використання цього методу у правових дослідженнях наголошували такі науковці як І. Колич, відзначаючи, що методологія діалектики концентрується на динамічних перетвореннях, що сприяють прогресивному системному поступу; ключовим постулатом зазначеного вчення в правознавстві постає вимога всебічної залежності, яка фіксує структурну інтегрованість та змістовну детермінованість нормативних положень [91, с. 49], а також Р. Шевчук, наголошуючи «на винятковому пізнавальному потенціалі категорій діалектики», та вказуючи, що «категорії діалектики, навіть взяті окремо від процедурної основи діалектичного методу, виступаючи вузловими пунктами «генетично» пов'язаних філософських систем, є аксіоматичними підвалинами будь-якого справді наукового світогляду, та мають слугувати теоретичним фундаментом і понятійним каркасом методологічної свідомості сучасного дослідника, у тому числі й дослідника-правознавця» [191, с. 30].

Діалектичний метод дозволяє виявити суперечності між необхідністю розширення повноважень виконавчих органів для ефективного реагування на кризові виклики та потребою збереження засад верховенства права, підконтрольності й підзвітності органів публічної влади. На нашу думку, саме через призму діалектики можна осмислити динамічний характер трансформацій правового статусу виконавчих органів, зумовлених тривалою дією воєнного стану, а також виявити тенденції інституціоналізації тимчасових управлінських моделей.

Застосування діалектичного методу уможливорює аналіз правового статусу органів державної виконавчої влади України як цілісної системи, що перебуває у стані безперервної трансформації під впливом екстраординарних обставин. Вказаний підхід дозволяє простежити, як кількісні зміни в обсязі повноважень виконавчих органів можуть призводити до якісних трансформацій всієї системи публічного управління, а також визначити критичні точки, за якими тимчасові обмеження конституційних прав і свобод або розширення владних компетенцій ризикують стати постійними елементами правового порядку.

Важливе методологічне значення має метод історизму, що передбачає розгляд досліджуваних явищ у їх історичному розвитку та зумовленості конкретними соціально-політичними обставинами. Погоджуючись із загальною спрямованістю такого підходу, водночас варто звернути увагу на позицію Л.Лин, О.Каленюк та М.Гаврецької, які зазначають, що «ключовими у процесі розуміння і застосування принципу історизму визначається об'єктивна апеляція до закономірних соціальних, політичних, економічних і навіть культурних процесів, які в конкретну історичну епоху впливали на право» [82]. Такий підхід акцентує на необхідності комплексного аналізу історичного контексту як невід'ємної умови наукового осмислення правових явищ.

Застосування цього методу дозволяє простежити еволюцію правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади в Україні, виявити

особливості його формування в умовах незалежності держави, а також встановити вплив збройної агресії 2014 року та повномасштабного вторгнення на трансформацію правового становища виконавчих органів. Відзначимо, що використання історичного методу надає можливість здійснити порівняння сучасного стану правового регулювання з попередніми періодами функціонування держави, що сприяє виявленню як прогресивних, так і регресивних тенденцій у розвитку адміністративно-правової доктрини.

Системний підхід як методологічна основа дослідження забезпечує вивчення правового статусу органів державної виконавчої влади України як складної, багаторівневої системи, елементи якої перебувають у взаємозв'язку та взаємозалежності. Його застосування дозволяє виявити структурні компоненти правового статусу – повноваження, юридичну відповідальність – та проаналізувати їх взаємодію в умовах воєнного стану.

Системному методу дослідження приділила увагу й Л. Заморська, яка наголосила на його важливості у вивченні явищ і процесів соціальної дійсності [78, с. 38]. З думкою цієї науковиці ми цілком погоджуємося.

Системний аналіз, що є основою системного методу, дозволяє встановити зв'язки між правовим статусом органів державно виконавчої влади України й більш широкою системою органів публічної влади, визначити місце та роль цих органів у механізмі держави, а також виявити вплив трансформацій у їх правовому становищі на функціонування всієї системи державного управління.

Окрім цього, системний метод допомагає дослідити умови діяльності управлінських інституцій і зрозуміти, як вони впливають на суспільні трансформації. Застосування цього методу сприяє визначенню можливого впливу управлінських рішень на пов'язані структурні елементи, що дає змогу запобігти негативним наслідкам і забезпечити узгоджену роботу всієї системи. Застосування системної парадигми забезпечує комплексне розуміння функціонального призначення та ролі апарату управління як важливої складової механізму, спрямованого на реалізацію визначених пріоритетів.

Отже, ми пересвітчилися, у що державно-правових дослідженнях необхідно враховувати особливості предмету та різноманіття методів. Вони поєднують юридичні підходи з елементами соціології, філософії чи історії. Такий багатогранний аналіз сприяє глибокому розумінню складних явищ у державно-правовій сфері.

Вважаємо, що при вивченні правового статусу органів державної виконавчої влади України доцільно звертати увагу і на аксіологічний (ціннісний) аспект, який доволі чітко виявляється через політичний режим та тип сприйняття права. Правове становище органів державної виконавчої влади є важливою складовою державно-правових відносин, а аксіологічний підхід допомагає зрозуміти функціонування цих органів у конкретному соціокультурному й політичному середовищі.

Ціннісна складова безпосередньо пов'язана з типом політичного режиму. Різні ідеології та політичні системи визначають характер цінностей, закладених у нормах, що регулюють повноваження й функції органів державної виконавчої влади. Зокрема, авторитарні режими зазвичай характеризуються високим рівнем централізації влади та обмеженням самостійності місцевої влади, тоді як демократичні системи роблять акцент на прозорості, залученні громадян до управління та децентралізації.

Ціннісний вимір проявляється також у домінуючому у суспільстві розуміння права. Так, наприклад, коли пріоритетом суспільства є рівність перед законом, а права людини розглядаються як межа здійснення владних повноважень, це безпосередньо позначається на компетенції органів влади – зокрема в питаннях захисту прав особи чи гарантування доступу до публічної інформації.

Отже, аналіз аксіологічного аспекту правового становища органів виконавчої влади дає змогу виявити не лише їх формально визначені завдання, а й глибинні суспільні цінності, на яких ґрунтується їхня діяльність. Такий метод дозволяє врахувати специфіку правового контексту, а також роль і місце цих органів у системі публічної влади та суспільства загалом.

Особливого значення окреслене набуває в умовах європейської інтеграції України та її наміру увійти до європейського цивілізаційного простору, який спирається на пріоритет прав людини та верховенство права – принципи, які зазвичай не властиві державам, у яких панує юридичний позитивізм. Відмова від догматичного підходу до аналізу правових явищ, сприйняття права як соціокультурного феномену зумовлює потребу застосовувати аксіологічний метод у поєднанні з принципом правового поліцентризму [115, с. 119] – зазначає український дослідник права А. Кучук.

Наголосимо, що застосування аксіологічного підходу зумовлене необхідністю оцінки правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади крізь призму конституційних цінностей, насамперед прав і свобод людини, демократії, правовладдя. Вказаний підхід дозволяє встановити, якою мірою трансформації у правовому статусі виконавчих органів відповідають засадничим принципам конституційного ладу, а також визначити межі допустимого розширення владних повноважень без порушення фундаментальних правових цінностей. Аксіологічний аналіз є особливо важливим у контексті тривалої дії воєнного стану, коли виникає ризик поступового відступу від конституційних засад під впливом практичних потреб управління в умовах війни.

По-третє, зосередимо увагу на загальнонаукових методах дослідження. Серед них ключове, логічне значення для дослідження має метод аналізу, що передбачає поділ правового статусу органів державної виконавчої влади України на окремі структурні елементи з метою їх детального вивчення. За допомогою цього методу здійснюється дослідження кожного елементу правового статусу – повноважень та відповідальності. Метод аналізу дозволяє виявити специфіку кожного елемента правового статусу в умовах воєнного стану, встановити характер та обсяг змін, що відбулися у їх змісті порівняно зі звичайним правовим режимом.

Синтез як метод інтеграції знань про окремі елементи правового статусу в цілісне уявлення про його зміст і особливості функціонування в умовах

воєнного стану доповнює метод аналізу. Означений метод забезпечує формування комплексного бачення правового статусу органів державної виконавчої влади України, виявлення взаємозв'язків між різними аспектами їх діяльності та встановлення загальних закономірностей трансформації системи публічного управління під впливом екстраординарних обставин.

Індукція як метод пізнання, що передбачає рух від окремого до загального, застосовується для формулювання узагальнених висновків на підставі аналізу конкретних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів державної виконавчої влади України, а також практики їх застосування. Індуктивний метод дозволяє виявити загальні тенденції у правовому регулюванні статусу органів державної виконавчої влади України, а також встановити типові моделі розширення їх повноважень і обмеження контрольно-наглядових механізмів в умовах воєнного стану.

Дедукція, натомість, забезпечує рух від загального до одиничного, дозволяючи на підставі загальнотеоретичних положень про правовий статус органів державної влади України формулювати конкретні висновки щодо особливостей правового становища виконавчих органів за надзвичайних обставин. Дедуктивний метод є особливо важливим для встановлення відповідності конкретних правових рішень загальним принципам адміністративного права та конституційним засадам організації публічної влади.

Абстрагування як метод відволікання від несуттєвих ознак досліджуваних явищ і виділення найбільш значущих характеристик застосовується для формування теоретичних конструкцій, що відображають сутнісні риси правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану. Означений метод дозволяє створити узагальнену модель правового становища виконавчих органів за екстраординарних обставин, абстрагуючись від випадкових або другорядних деталей правового регулювання.

Конкретизація як протилежний абстрагуванню метод забезпечує

деталізацію загальних теоретичних положень стосовно конкретних видів органів державної виконавчої влади України, окремих сфер їх діяльності чи специфічних повноважень. Означений метод є необхідним для практичного застосування результатів дослідження та формулювання конкретних рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання.

Наступним ключовим методологічним інструментом для осмислення правового становища органів виконавчої влади виступає діяльнісний підхід, який дозволяє значно глибше досягнути функції, місце та взаємозв'язки цих органів у структурі державно-правових відносин. Такий гносеологічний метод зосереджується на реальних діях, завданнях, функціях та підсумках роботи адміністративних структур, що дає змогу з'ясувати, як саме вони впливають на втілення правових норм і на загальне виконання державних завдань. «Саме теорія діяльності може бути засобом подолання правового догматизму, що посилює актуальність вибраної тематики, особливо в умовах воєнного стану, коли ставляться підвищені вимоги до правового регулювання, до ефективності правових норм...» [36, с. 16] – відзначає Є. Білозьоров.

Діяльнісний підхід дає можливість розглядати повноваження органів виконавчої влади крізь призму їх конкретних дій, спрямованих на підтримку законності та досягнення поставлених цілей. Крім цього такий підхід дозволяє створити підґрунтя для аналізу взаємодії цих органів з іншими учасниками правовідносин, що дає змогу з'ясувати, яким чином їх правове становище впливає на стабільність та ефективність державного управління. Діяльнісний підхід допомагає оцінити вплив дій органів державної виконавчої влади України на громадян, зокрема на можливість реалізації їх прав. Розгляд конкретних рішень і дій дозволяє визначити ступінь захисту інтересів та прав громадян, а також відповідність діяльності органів принципам законності [62, с. 447-448].

Використання такого методу при аналізі правового становища органів виконавчої влади дає змогу позбутися догматичного мислення та зосередити увагу на реальних діях і їхніх наслідках, що забезпечує більш повне й

практично орієнтоване усвідомлення їх ролі в системі державної влади. У цьому контексті доречно пригадати думку Є. Білозьорова: «Необхідність використання постмодерністської методології зумовлюється неможливістю пояснити багато проблем правового та державного життя, керуючись підходами класичної й некласичної методології» [37, с. 34]

З урахуванням викладеного стає зрозумілою потреба в герменевтичному методі (методі інтерпретації). Його використання при дослідженні правового становища органів державної виконавчої влади України відкриває шлях до глибокого осягнення текстів, обставин і смислів, що забезпечує всебічний підхід, зокрема правовий.

Герменевтичний метод дає змогу інтерпретувати юридичні правила, зафіксовані в актах, що визначають статус органів державної виконавчої влади України. Розгляд норми з позиції її цілей дає змогу сприймати не тільки буквальний зміст, а й глибинний правовий сенс припису. Як зазначається в науковій літературі, цей метод «виконує суто практичну функцію при правильному розкритті суті правових норм» [47, с. 12-13]. Такий підхід підкреслює значення контексту, в якому формується й втілюється правове становище органів виконавчої влади. Знання контексту допомагає розкрити справжні цілі та наміри законодавця.

Відзначимо, що герменевтичний метод дозволяє брати до уваги специфіку національного права, яка впливає на розуміння й практичне втілення правового становища органів державної виконавчої влади України. Саме цей контекст часто визначає інтерпретацію юридично значущих термінів та сприйняття правових приписів. Герменевтика, окрім розкриття прямого значення тексту через мовний аналіз, дає змогу виявити глибший зміст правового середовища [106, с. 155].

Застосування такого методу дає можливість сприймати статус органів виконавчої влади України не просто як сукупність формальних правил, а як комплексну систему, що тісно пов'язана із соціальними, культурними й моральними чинниками, що, у свою чергу, сприяє повноцінному осягненню

місця й призначення цих структур у правовому порядку.

По-четверте, відзначимо спеціально-юридичні методи дослідження. Вважаємо, що формально-юридичний метод, що є базовим для будь-якого правового дослідження, застосовується для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану. Вказаний метод передбачає вивчення текстів законів, підзаконних нормативних актів, інших правових актів з використанням юридичної техніки тлумачення правових норм. За допомогою формально-юридичного методу встановлюється зміст правових приписів, виявляються прогалини та колізії у правовому регулюванні, визначається ієрархія нормативних актів і співвідношення між різними джерелами права.

Застосування цього методу дозволяє здійснити детальний аналіз конституційних положень, що визначають статус органів виконавчої влади, законів про центральні органи виконавчої влади, про правовий режим воєнного стану, про військові адміністрації, а також численних підзаконних актів, що конкретизують повноваження виконавчих органів за екстраординарних обставин. Формально-юридичний аналіз є необхідною передумовою для встановлення фактичного стану правового регулювання та виявлення його недоліків.

Крім цього, важливе значення для нашого дослідження має порівняльно-правовий метод, який застосовується для зіставлення правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади в Україні та зарубіжних державах, зокрема тих, що мають досвід функціонування в умовах збройних конфліктів або інших надзвичайних ситуацій. Компаративний аналіз дозволяє виявити спільні закономірності та національні особливості у правовому регулюванні діяльності виконавчих органів за екстраординарних обставин, запозичення позитивного зарубіжного досвіду та врахування негативних практик інших держав. Порівняльний аналіз охоплює як нормативне регулювання статусу органів виконавчої влади, так і практику його реалізації, що дозволяє сформулювати науково обґрунтовані пропозиції вдосконалення українського

законодавства з урахуванням кращих світових практик.

Метод правового моделювання використовується для створення конструкту правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, що відповідають конституційним засадам і міжнародним стандартам. Означений метод дозволяє сформулювати концептуальні підходи до вдосконалення правового регулювання, визначити оптимальні моделі розподілу повноважень між різними органами виконавчої влади та запропонувати механізми забезпечення їх підконтрольності й підзвітності в екстраординарних обставинах.

Отже, у підсумку наголосимо, що всі окреслені методи не застосовуються ізольовано один від одного, а утворюють цілісну методологічну систему, у якій кожен метод доповнює інші та компенсує їх обмежені гносеологічні можливості. Комплексне застосування різних методів дозволяє забезпечити всебічність і об'єктивність дослідження, отримати науково обґрунтовані результати та сформулювати практично значущі висновки й рекомендації.

Методологічний плюралізм, що характеризує наше дослідження, зумовлений складністю та багатоаспектністю предмета дослідження. Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану не може бути повноцінно осмислений без урахування юридичних, політичних, соціальних, економічних аспектів його формування та реалізації. Водночас домінуюче значення зберігає саме юридичний аспект, що відповідає характеру дослідження та забезпечує його науковість і практичну значущість.

Застосування зазначеної методологічної бази дозволяє забезпечити комплексний характер дослідження, поєднати теоретичний аналіз із вивченням практики, врахувати як національні, так і міжнародні аспекти проблеми, а також сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану.

Висновки до розділу 1

1. Проведений аналіз стану наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану дозволяє сформулювати низку наступних положень. Насамперед слід констатувати, що окреслена проблематика набула виняткової актуальності для вітчизняного правознавства після 2014 року, а особливо – в період повномасштабного вторгнення російської держави, коли функціонування суспільства в режимі воєнного стану тривалістю понад чотири роки зумовило потребу в системному науковому осмисленні трансформацій правового становища виконавчих органів. До 2014 року означена тематика фактично не ставала предметом ґрунтовного дослідження, що пояснюється відсутністю у національній воєнній доктрині сприйняття реальних загроз для безпеки держави.

Систематизація наявних наукових джерел дозволила виокремити три основні групи досліджень, кожна з яких є специфічним внеском у розуміння проблематики, водночас характеризуючись певними особливостями. Дослідження першої групи, присвячені загальному концепту правового становища органів державної виконавчої влади, створюють теоретичну основу для розуміння змісту правового статусу, його структурних елементів, співвідношення владних повноважень із засадами правовладдя. Однак більшість таких праць мають загальнотеоретичний або галузевий характер і лише фрагментарно торкаються системних змін, зумовлених тривалою дією воєнного стану. Недостатньо опрацьованими залишаються питання співвідношення розширених виконавчо-розпорядчих повноважень з механізмами підконтрольності та підзвітності, а також критеріїв оцінки допустимих меж трансформації правового статусу з огляду на тривалість дії надзвичайного режиму.

Наукові праці другої групи, зосереджені на специфіці функціонування

та побудови органів публічної влади за умов воєнного стану, дозволяють окреслити характер інституційних змін, спрямованих на підвищення ефективності управлінської діяльності. Такі напрацювання формують аналітичну основу для вироблення дієвих управлінських рішень та визначення оптимальних форматів антикризового управління. Водночас у дослідженнях цієї групи переважає інституційно-організаційний підхід без належного співвіднесення організаційних трансформацій з еволюцією правового статусу виконавчих органів. Поза увагою дослідників залишаються проблеми меж допустимої перебудови системи публічного управління, ризиків інституціоналізації тимчасових управлінських моделей, а також взаємодії органів влади з військовими адміністраціями крізь призму принципів правовладдя.

Дослідження третьої групи, присвячені специфіці організації діяльності органів державної виконавчої влади України під час дії воєнного стану, висвітлюють принципи функціонування у кризових обставинах, механізми координації між відомствами та управлінськими структурами. Особливу цінність мають напрацювання щодо діяльності Кабінету Міністрів України та правового статусу військових адміністрацій як тимчасових органів державної виконавчої влади. Разом із тим у роботах цієї групи організаційні процедури зазвичай розглядаються ізольовано від правового статусу органів та засадничих принципів правовладдя, недостатньо уваги приділяється оцінюванню результативності управлінських рішень, ризикам централізації функцій і проблемам оптимізації координаційних механізмів.

Узагальнюючи результати аналізу, доходимо висновку про існування суттєвого дисбалансу між наявним науковим доробком і потребами сучасної правової доктрини. Попри окремі цінні напрацювання, відсутні комплексні дослідження, які б поєднували аналіз правового статусу органів державної виконавчої влади України з особливостями їх організаційної побудови та специфікою функціонування в умовах тривалої дії воєнного стану. Не сформовано цілісного уявлення про вплив надзвичайного правового режиму

на баланс між ефективністю публічного управління та дотриманням засад правовладдя, підконтрольності й підзвітності виконавчих органів.

2. Обґрунтовано, що методологічний інструментарій дослідження має розглядатися у двох нерозривно пов'язаних аспектах: як сукупність засобів пізнання (що забезпечують накопичення, трансформацію та оцінку даних щодо юридичних реалій), та як теоретико-пізнавальна (епістемологічна) доктрина про дослідницькі засоби і специфіку їх реалізації. Саме взаємодія цих вимірів формує підґрунтя для наукових пошуків у сфері права, детермінуючи межі та засади практичного впровадження методологічних засобів для подолання актуальних проблем у державно-правовій сфері.

Встановлено, що філософсько-світоглядну основу дослідження становить діалектичний підхід, який дозволяє виявити фундаментальну суперечність між необхідністю розширення повноважень виконавчих органів для ефективного реагування на кризові виклики, та потребою збереження засад правовладдя, підконтрольності й підзвітності. Системний підхід забезпечує розгляд правового статусу як багаторівневої системи взаємопов'язаних елементів, трансформації яких під впливом тривалої дії воєнного стану мають комплексний характер та впливають на функціонування всієї системи публічного управління.

Аргументовано необхідність застосування діяльнісного підходу як ключового методологічного інструменту для осмислення правового становища органів виконавчої влади через призму їх реальних дій, завдань, функцій та результатів роботи. Цей підхід дозволяє позбутися правового догматизму та зосередитися на конкретних управлінських практиках, що набуває особливого значення в умовах воєнного стану.

Обґрунтовано пізнавальний потенціал герменевтичного методу для дослідження правового статусу виконавчих органів, що відкриває шлях до глибокого осягнення не лише буквального формулювання правових норм, а й їх внутрішнього змісту, цілей і намірів законодавця. Його застосування дозволяє враховувати специфіку національного правового контексту,

соціокультурні та моральні чинники, забезпечуючи розуміння статусу органів виконавчої влади як комплексної системи, а не простої сукупності формальних правил.

Доведено, що серед спеціально-юридичних методів визначальне значення має формально-юридичний метод, який застосовується для детального аналізу правових актів, виявлення прогалин і колізій у правовому регулюванні, а також порівняльно-правовий метод, що використовується для зіставлення національного досвіду з практикою зарубіжних держав, зокрема тих, що функціонували в умовах збройних конфліктів або інших надзвичайних ситуацій. Компаративний аналіз створює підґрунтя для запозичення позитивного міжнародного досвіду та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами.

Встановлено, що методологічний плюралізм, який характеризує дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, не є механічним поєднанням різнорідних методів, а становить цілісну систему, у якій кожен метод доповнює інші та компенсує їх гносеологічні обмеження. Комплексне застосування філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів забезпечує всебічність дослідження, дозволяє поєднати теоретичний аналіз із вивченням практики функціонування виконавчих органів та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання їх статусу.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України

Змінивши станову монархію у низці держав західної Європи, абсолютизм як форма державного ладу проіснував до XVIII століття. Однак, його панування не було вічним. Наголосимо, що з часом низка факторів призвела до його занепаду та остаточного скасування. У свою чергу, на зміну абсолютизму прийшли різні форми правління, які загалом можна охарактеризувати як перехід до конституційних та республіканських форм правління. Зокрема, цей процес включав низку наступних сутнісних змін та подій:

По-перше, це конституційна монархія. У багатьох країнах Європи абсолютна монархія була замінена на конституційну монархію, у якій влада монарха була обмежена конституцією або іншими законами. Наприклад, у Великій Британії під впливом ідей лібералізму [97, с. 17] після Славної революції 1688 року був прийнятий Білль про права 1689 року, який обмежував повноваження монарха і розширював права парламенту.

По-друге, це республіканські форми правління. У деяких державах монархія була повністю ліквідована, і було запроваджено республіканські форми правління. Так, наприклад, у Франції після Великої французької революції (1789–1799) була проголошена Перша Французька республіка в 1792 році [96, с. 14-25].

По-третє, це парламентські системи. В низці країн з'явилися парламентські системи, за яких уряд формувався на основі парламентської більшості, а прем'єр-міністр та кабінет міністрів були відповідальними перед парламентом, а не перед монархом.

По-четверте, це поширення демократичних принципів. Як показує аналіз історії розвитку держав, з часом у багатьох країнах почали поширюватися демократичні принципи, такі як виборність органів влади, поділ влади та ін. Вказані ідеї були значною мірою впливові завдяки просвітницьким мислителям, таким як Джон Локк та Шарль Луї де Монтеск'є.

Саме з іменем останнього з вказаних мислителів пов'язується обґрунтування необхідності поділу влади. Теорія поділу влади на три гілки (законодавча, виконавча і судова) була сформульована французьким філософом Шарлем Луї де Монтеск'є в його праці «Про дух законів» (фр. *De l'esprit des lois*), яку він опублікував у 1748 році. Відзначимо, що Монтеск'є розвинув цю теорію, щоб запобігти концентрації влади в одних руках і забезпечити свободу та рівність громадян.

Хоча, слід також вказати, що на необхідність поділу влади вказував і Дж. Локк. Його ідеї, висловлені в роботі «Два трактати про правління», стали фундаментом для розвитку концепції поділу влади. Означений філософ наголошував на тому, що для запобігання тиранії і забезпечення свободи громадян, влада повинна бути розділена на три гілки: законодавчу, виконавчу та федеративну [129].

1. Законодавча влада. За Дж. Локком, ця влада має приймати закони, які визначають правила поведінки в суспільстві; вона є основною, оскільки без законів неможливе функціонування держави. Законодавча влада має бути верховною, але обмеженою певними межами, наприклад, такими як права і свободи громадян.

2. Виконавча влада. Дж. Локк вважав, що виконавча влада повинна здійснювати управління державою на основі прийнятих законів. Означене передбачає реалізацію законів, забезпечення правопорядку, захист громадян та їхнього майна. Відтак, виконавча влада підпорядковується законодавчій владі, але має певну свободу дій для ефективного виконання своїх функцій.

3. Федеративна влада. Дж. Локк розділяв виконавчу владу на внутрішню та зовнішню, причому федеративна влада займалася питаннями міжнародних

відносин, війни і миру, договорів та союзів з іншими державами. Цей поділ є частково аналогічним сучасній концепції розподілу функцій між різними державними органами, такими як міністерства закордонних справ та оборони.

Таким чином, ідеї Дж. Локка щодо поділу влади не тільки доповнюють, але й розширюють розуміння досліджуваної концепції, підкреслюючи необхідність чіткої організації державної влади для забезпечення свободи та прав громадян.

Ш. Монтеск'є прагнув відобразити складну систему розподілу влади на окремі частини, забезпечуючи їх взаємне стримування. Основою цієї системи є закон, що встановлює межі дозволеного для кожного типу влади [173, с. 18].

Ідеї французького мислителя мали великий вплив на формування сучасних конституційних систем, зокрема, на Конституцію Сполучених Штатів Америки. Під час Конституційного конвенту 1787 року ідеї Монтеск'є активно обговорювалися і втілювалися в нову Конституцію. Батьки-засновники, такі як Джеймс Медісон, Александер Гамільтон і Джон Джей, у Федералістських статтях посилалися на роботи Монтеск'є, підкреслюючи важливість поділу влади для запобігання тиранії та забезпечення балансу сил. У результаті Конституція Сполучених Штатів Америки передбачає чіткий поділ повноважень між трьома гілками влади: законодавчою (Конгрес), виконавчою (Президент) і судовою (Верховний суд).

Хоча наголосимо, що ідеї Монтеск'є вплинули не тільки на Сполучені Штати Америки, але й на формування конституційних систем багатьох інших країн. Багато держав прийняли принцип поділу влади, враховуючи його важливість для демократичного управління і захисту прав і свобод громадян. У різних формах концепція поділу влади стала невід'ємною частиною сучасних конституційних систем у всьому світі. Відзначимо, що ідеї Ш.Л. Монтеск'є знайшли втілення і в Конституції України [118, с. 69], відповідно до ст. 6 якої державна влада здійснюється, зважаючи на принцип її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [99].

Як бачимо, мислителі Відродження, Нового часу вказували на

важливість поділу влади, у тому числі й на виокремлення виконавчої влади. Хоча, звісно, при цьому йдеться про необхідність взаємодії гілок влади, що тільки й дозволить досягти ефективного виконання функцій держави та запобігти узурпації влади в межах однієї з гілок.

Нині принцип поділу влади розглядається як невід'ємна ознака демократичної держави. Такий поділ через доповнення системою стримувань і противаг, запобігає концентрації влади в межах окремої гілки і гарантує, що різні гілки влади можуть контролювати та врівноважувати одна одну, запобігаючи узурпації влади. Відтак, можна стверджувати, що імплементація положень теорії поділу влади сприяє прозорості та підзвітності органів виконавчої влади, є гарантією захисту прав та свобод громадян, а також складовою верховенства права. Водночас слід акцентувати, що в умовах воєнного стану класична модель поділу влади зазнає об'єктивної трансформації, що проявляється у посиленні ролі органів виконавчої влади як суб'єктів оперативного реагування на загрози; така функціональна централізація має тимчасовий характер і зумовлена потребами забезпечення національної безпеки та ефективного управління в кризових умовах.

Принцип, що висвітлюється, є одним з фундаментальних принципів, який підтримує демократичні процеси і гарантує справедливість у суспільстві. У демократичних державах його реалізація відбувається через функціонування: законодавчої гілки влади, за якої парламенти визначають порядок функціонування усіх органів публічної влади шляхом прийняття законів [142, с. 19-26].; виконавчої гілки влади, що реалізується урядами, які втілюють політику держави, виконують закони та адміністративні функції [178, с. 116]; судової гілки влади, де незалежні суди, які тлумачать закони, захищають права громадян і здійснюють правосуддя [38, с. 39-42].

Особлива роль у означеній тріаді державної влади, на нашу думку, належить виконавчій гілці. По-перше, саме виконавча влада відповідає за практичне впровадження приписів законів, ухвалених органом законодавчої влади, та забезпечення їх реалізації на місцях, що передбачає розробку та

імплементацию державної політики, управління державними ресурсами та контроль за виконанням державних програм.

По-друге, виконавча влада відіграє ключову роль у підтриманні громадського порядку та національної безпеки. Органи державної виконавчої влади, такі як поліція й інші органи правопорядку, збройні сили забезпечують захист громадян та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [119, с. 11, 32]. Терміном «органи правопорядку» позначають саме ті органи, які забезпечують правопорядок у суспільстві. Підтримуючи думку Ю.Ведернікова наголосимо, що на наш погляд, поняття «органи правопорядку» більш адекватно позначають сутність відповідних органів, ніж термін «правоохоронні органи» [41, с. 34-35].

Крім того, виконавча влада часто має значний вплив на економіку країни. Вона відповідає за управління державними фінансами, реалізацію економічних програм і регулювання підприємницької діяльності. Вплив виконавчої влади на економічну політику може мати вирішальне значення для економічного зростання та стабільності країни. Важливо також зазначити, що в умовах демократичної системи виконавча влада підзвітна як законодавчій, так і судовій гілкам влади, що забезпечує баланс сил та запобігає зловживанню владою. Однак, у деяких випадках виконавча влада може концентрувати у своїх руках значні повноваження, що вимагає особливої уваги з боку суспільства та інших гілок влади [102, с. 53-54].

Однією з тих обставин, що обумовлюють концентрацію значних повноважень у «руках» виконавчої влади, є правовий режим воєнного стану. У таких умовах виникає потреба в оперативному прийнятті рішень, мобілізації ресурсів та координації дій різних державних органів і служб, що вимагає сильної та централізованої виконавчої влади, здатної швидко реагувати на виклики та загрози, забезпечуючи захист національної безпеки та територіальної цілісності [103, с. 4-5].

Воєнний стан зазвичай зумовлює обмеження деяких громадянських прав і свобод, передбачаючи серед іншого запровадження комендантської години,

контроль за пересуванням, цензуру засобів масової інформації та інші заходи, спрямовані на забезпечення громадської безпеки. Виконавча влада отримує розширені повноваження для забезпечення виконання цих обмежень і заходів, що, в свою чергу, створює умови, в яких виконавча влада може діяти більш рішуче і без зволікань.

Крім того, під час воєнного стану виконавча влада (якщо розглядати це питання в аспекті історичного та компаративного підходів) може отримувати право видавати нормативні акти, які мають силу закону, без попереднього затвердження законодавчим органом. Такі можливості дозволяють оперативно адаптувати правове поле до поточних потреб та обставин, але водночас можуть виступати фактором зловживання владою та порушення прав людини.

Відтак, в умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити контроль і нагляд за діями виконавчої влади, щоб уникнути можливих зловживань і гарантувати дотримання принципів законності та правопорядку. Означений контроль може здійснюватися через спеціальні комітети законодавчого органу, омбудсмана, а також через судову систему, яка повинна залишатися незалежною та функціонувати навіть у надзвичайних умовах.

Таким чином, правовий режим воєнного стану є яскравим прикладом ситуації, коли виконавча влада отримує значні повноваження для ефективного управління державою в умовах кризи, але це також вимагає підвищеної відповідальності та контролю для збереження демократичних засад [144, с. 121].

Зважаючи на все вказане, вкотре наголосимо на важливості детального висвітлення питання розуміння правового статусу органів державної виконавчої влади України. Така потреба обумовлена кількома ключовими аспектами.

По-перше, чітке визначення правового статусу органів державної виконавчої влади України сприяє прозорості та зрозумілості їхніх повноважень, обов'язків та меж компетенції, що дозволяє уникнути зловживань владою та забезпечує відповідальність перед суспільством.

Докладний опис функцій та процедур діяльності виконавчих органів у законодавстві надає громадянам та іншим державним інституціям чітке уявлення про те, які завдання та повноваження належать до компетенції виконавчої влади.

По-друге, чітке визначення правового статусу виконавчих органів важливе для забезпечення верховенства права. Коли повноваження виконавчої влади чітко регламентовані, це сприяє стабільності та передбачуваності у правовідносинах між державою та громадянами, що також дозволяє ефективніше захищати права і свободи громадян, оскільки будь-які дії органів влади, що виходять за межі їхніх повноважень, можуть бути оскаржені в суді.

По-третє, особливу увагу слід приділити правовому статусу органів державної виконавчої влади України в умовах надзвичайних ситуацій, таких як воєнний стан, що має включати чіткі положення щодо процедури введення надзвичайного стану, обмежень прав і свобод, а також механізмів контролю за діяльністю виконавчих органів у таких умовах. Важливо передбачити гарантії проти можливих зловживань, а також механізми швидкого відновлення нормального правового порядку після завершення надзвичайної ситуації.

По-четверте, визначення правового статусу органів виконавчої влади має враховувати сучасні виклики та потреби. Наприклад, в умовах цифровізації та інформаційного суспільства виникають нові завдання для виконавчої влади, які пов'язані з кібербезпекою, захистом персональних даних та регулюванням інтернет-простору, що вимагає відповідних змін у законодавстві та чіткого окреслення нових функцій і повноважень виконавчих органів.

Таким чином, детальне висвітлення питання правового статусу органів державної виконавчої влади України є необхідною умовою для забезпечення ефективного, прозорого та відповідального управління державою. Відповідний аналіз сприяє зміцненню правопорядку, захисту прав і свобод людини та адаптації до нових викликів сучасного світу [70, с. 56-57].

Вкотре наголосимо, що науковці переважно зосереджують увагу на

правовому статусі конкретного суб'єкта [66, с. 95]. О. Кучер з цього приводу вказує, що часто науковці не пропонують «чисту» дефініцію адміністративно-правового статусу, а пояснюють цю категорію у зв'язку з конкретним суб'єктом [112, с. 297].

Водночас, не можна не вказати, що у науковій вітчизняній літературі питання правового статусу (зокрема, його структурної характеристики) і навіть термінологічного позначення відповідного явища однозначно не вирішено. Так, Д. Белов і М. Громовчук для опису окремих аспектів характеристик особи через призму конституційно-правових норм використовують одночасно два терміни: правовий статус і правове становище [33, с. 11-14]. Досліджуючи праці вітчизняних науковців щодо їх розмежування, Т. Степанова вказує наступне: «За підсумками аналізу застосування вказаних термінів при проведенні наукових досліджень також не можна дійти однозначного висновку про межі використання цих понять» [176, с. 36].

З наведеним положенням важко не погодитись, оскільки, дійсно, чітко визначити межу між цими термінами, зокрема, через призму їх використання для позначення правових явищ, неможливо. Зазвичай, якщо і йдеться про їх розмежування, то обґрунтування носять характер переважно догматичний, який не ураховує соціокультурну природу права і, відповідно, правових явищ, які не можна описати суто через формально-догматичний підхід.

У цьому ж аспекті вкажемо і на висновок, зроблений Т. Степановою про те, що «що правове положення (становище) є найбільш широким поняттям та наявне в особи в будь-який момент часу, а процесуальне положення, правовий або процесуальний статус – при вступі в правовідносини (матеріальні або процесуальні)» [176, с. 39]. Вважаємо, що потребує аргументування позиція відносно того, чому правове положення є ширшим за правовий статус, що, окрім другого, включає перше? І чому статус пов'язано саме з процесуальним аспектом права? Якщо вже взято за основу «часову характеристику» (на що вказує використання авторкою терміну «при вступі...»), то це має вказувати

на зміну самого статусу – суб'єкта, – а не категорію статусу (так, якщо державний службовець звільнився і вступив на службу до іншого органу виконавчої влади, то змінюється статус суб'єкта, але не сама категорія статусу; за логікою авторки має бути окремо правове положення (становище) посадової особи органу державної виконавчої влади, і правовий статус посадової особи органу державної виконавчої влади коли відповідний посадовець реалізує певне своє повноваження?

Оскільки правовий статус органу державної виконавчої влади є видовим поняттям по відношенню до категорії правового статусу, то розмежування правового становища і правового статусу має стосуватися і для характеристики, наприклад, фізичних осіб. Або як тоді бути з таким поняттям як правовий статус доменного імені (згадаємо відповідне дослідження вітчизняного науковця В. Філінович [5, с. 144-150])? Або з правовим статусом суб'єктів господарювання [46, с. 9-23]? У останніх випадках це правове положення чи процесуальний статус? Відтак, подібне розмежування не доцільно використовувати ні для опису правового статусу фізичних осіб, ні для правового статусу органів публічної влади (у тому числі й органів державної виконавчої влади). Таким чином, використання термінів «правовий статус» чи «правове становище» швидше визначається уподобаннями науковця, ніж об'єктивними критеріями. Додамо, що цей висновок повною мірою стосується і розмежування термінів «правовий статус» і «правове становище» тощо.

За даними онлайн сервісу «Google Trends», який дозволяє отримати статистичні дані щодо пошукових запитів по всьому світу, термін «legal status» протягом останніх п'яти років найбільш часто використовувався користувачами Google у таких регіонах: Танзанія, острів Святої Єлени, Бахрейн, Камерун, Ефіопія, Уганда, Замбія, Пакистан, Кенія, Південно-Африканська Республіка).

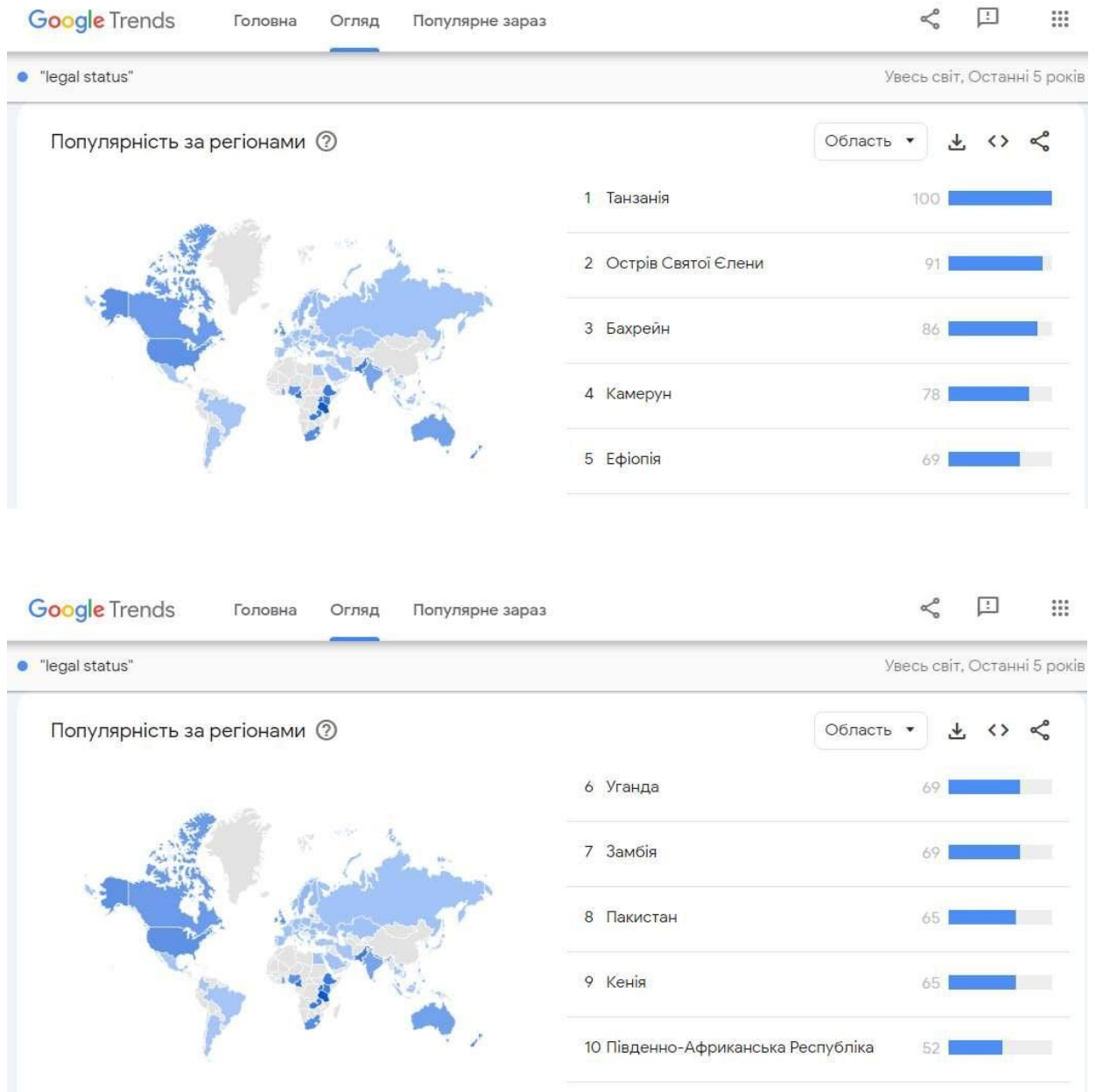

Рис. 2.1. Дані Google Trends щодо пошукового запиту «legal status»

Результати за даними Google Trends, які візуально відображені на карті світу, вказують на те, що означений термін все ж таки систематично запитується в усіх частинах світу, що є підтвердженням його значимості, зокрема і для розуміння природи певного явища чи предмета, особи (залежно від того, про правовий статус кого чи чого йдеться). Така відмінність може бути обумовлена різними методологічними підходами, дослідницькими завданнями та навіть специфікою діяльності конкретних органів виконавчої влади у різних країнах. Наприклад, в Україні статус центральних органів

виконавчої влади суттєво відрізняється від статусу місцевих адміністрацій чи спеціалізованих агентств, що зумовлює потребу у різних підходах до їх аналізу.

Крім того, не можна ігнорувати динамічність розвитку правової системи та вплив міжнародних стандартів на формування правового статусу органів виконавчої влади. Включення до правової системи України норм міжнародного права, а також адаптація до європейських стандартів, вимагає перегляду та оновлення теоретичних концепцій правового статусу органів державної виконавчої влади України.

Відтак, у межах нашого дослідження ми не розмежуємо такі терміни як правовий статус, правове становище, правове положення. Наявні наукові публікації з вказаного питання не дають чіткого розуміння відмінностей між змістом цих понять. До того ж, ці терміни часто використовуються і як синоніми, що є фактором неоднозначного розуміння їх змісту. У різних наукових школах ці терміни можуть інтерпретуватися по-різному, але основна ідея залишається тією ж: однойменне поняття характеризує визначення сукупності прав, обов'язків та відповідальності суб'єкта в правовій системі, а також низки інших елементів (залежно від того, якого підходу дотримується конкретний науковець). Відсутність чіткого розмежування цих понять у наукових публікаціях може бути наслідком відсутності відмінностей у їх змісті. Вони відображають однакові правові явища (точніше – одне й те саме правове явище) і виконують однакову функцію в правовій науці та практиці. Зокрема: правовий статус є узагальнюючим поняттям, що охоплює всю сукупність прав та обов'язків суб'єкта права, визначених нормами чинного законодавства. Правове становище (виходячи з аналізу правничої наукової літератури) підкреслює конкретне місце суб'єкта в системі правовідносин, але фактично охоплює ті ж самі правові аспекти, що й правовий статус. Правове положення також акцентує увагу на ролі суб'єкта у правовій системі, але по суті не додає нових елементів до розуміння його прав та обов'язків, визначених правовим статусом.

Водночас, ми послуговуємось переважно терміном правовий статус, виходячи з його певної усталеності у вітчизняному правознавстві. Вказане поняття закріпилося в наукових дослідженнях, законодавчих актах та практичній діяльності правозастосовних органів [145; 154; 155; 161; 162], сприяючи уніфікації та систематизації правових норм. Використання терміну «правовий статус» як основного терміну для опису правового положення суб'єктів права забезпечує сталість і послідовність у правовій науці та практиці, дозволяючи уникнути плутанини та непорозумінь, що можуть виникати при використанні різних термінів з однаковим змістом.

Наше дослідження присвячено визначенню особливостей правового становища органів виконавчої влади. Слід зазначити, що воно є складовою ширшої категорії – правового статусу органів державної влади загалом, поряд із відповідними характеристиками органів законодавчої та судової гілок. Отже, характеристика органів державної виконавчої влади в Україні розглядається як елемент цілісної системи, що охоплює всі органи державної влади.

Розуміння поділу понять дозволяє нам з'ясувати сутнісний аспект предмету дослідження. «Якщо порівняти поділ цілого на частини та ділення поняття, то стає очевидним, що частина не є носієм ознаки цілого, у той час як будь-який член ділення є носієм ознаки діленого поняття» [95, с. 176].

Такий поділ розкриває ієрархічне співвідношення між частинами та цілим і сприяє формуванню системного бачення. Він дозволяє глибше усвідомити причинно-наслідкові зв'язки й простежити, які зміни або дії в одній частині системи зумовлюють наслідки в інших її елементах.

Звідси, правовий статус органів виконавчої влади доцільно розглядати крізь призму логічної категорії «частина – ціле». Відповідно, як різновид загального поняття правового статусу, він наділений тими самими сутнісними ознаками, що і правовий статус у широкому розумінні. При цьому його відмінною рисою є суб'єктний критерій – належність до системи виконавчої влади.

Отже, у межах досліджуваної категорії правового статусу суб'єктом виступає система органів державної виконавчої влади України. Виконавча влада, на відміну від законодавчої та судової, займається практичною реалізацією державної політики та забезпеченням функціонування державних інституцій, що і визначає специфіку її компетенції, повноважень, відповідальності та гарантій. Наприклад, органи виконавчої влади мають повноваження видавати нормативно-правові акти на виконання законів, що є їхньою сутнісною ознакою порівняно з іншими гілками влади.

Таким чином, правовий статус органів державної виконавчої влади України є невід'ємною частиною загального поняття правового статусу органів державної влади України, але водночас має свої особливості, обумовлені специфікою функцій виконавчої влади. Таке розуміння дозволяє забезпечити комплексний підхід до аналізу та регулювання діяльності органів виконавчої влади, зберігаючи баланс між різними гілками влади та гарантуванням ефективного публічного управління.

Відтак, видовою ознакою, яка дозволяє виокремити досліджуване поняття, є характеристика суб'єкта, правовий статус якого визначається як статус органів виконавчої влади.

Отже, з'ясувавши основні теоретичні засади правового статусу як правової категорії, можна перейти до його безпосередньої характеристики через розкриття сутнісних ознак. На нашу думку, характеристика правового статусу включає наступні ознаки:

1. Нормативність. Нормативність як ознака правового статусу означає, що його встановлення і регулювання здійснюється через нормативно-правові акти. І у цьому контексті згадаємо конституційний припис, закріплений у ст. 8 і 19 Конституції України, які закріплюють принцип правовладдя та обов'язок органів державної влади діяти виключно на підставі, в межах повноважень і у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [99]. Так, наприклад, Р. Макаренко визначає правовий статус як таке становище в державі й суспільстві, що є юридично закріплене і становить важливу

складову частину суспільного статусу, характеризує зв'язки, у тому числі й з державою та державно організованим суспільством [131, с. 141].

Наголосимо, що вказана ознака є вихідною, яка підкреслює юридичну основу і обов'язковість правового статусу для суб'єктів права. У свою чергу аналізована ознака передбачає низку характеристик:

- законодавче закріплення: правовий статус суб'єкта визначається законами та підзаконними актами, які приймаються відповідними органами державної влади. Зокрема, правове становище Уряду України визначається Законом України «Про Кабінет Міністрів України», а статус окремих центральних органів виконавчої влади зі спеціальними повноваженнями також закріплюється на рівні законів; наприклад, Закон України «Про Антимонопольний комітет України» встановлює завдання та повноваження відповідного органу;

- єдність правового регулювання: нормативність забезпечує однакове застосування правових норм до всіх суб'єктів права, що мають певний правовий статус (наведена властивість є фактором правової визначеності та передбачуваності);

- системність: правовий статус визначається через систему юридичних приписів, що можуть бути формально відображені у різних нормативних актах. Так, правовий статус суб'єкта може регулюватися декількома нормативними актами різного рівня і різних галузей права;

- обов'язковість: усі суб'єкти, на яких поширюється правовий статус, зобов'язані дотримуватися встановлених нормативно-правовими актами правил і вимог (при цьому йдеться не тільки про того суб'єкта, правовий статус якого розглядається, а й інших суб'єктів права; так, для прикладу, правовий статус працівника поліції передбачає необхідність виконання його законних вимог іншими суб'єктами). Невиконання або порушення цих норм може призвести до юридичної відповідальності. Додамо, що саме нормативний характер забезпечує можливість обов'язковості сприйняття відповідного правового статусу. Так, для прикладу згадаємо ст. 185 Кодексу

України про адміністративні правопорушення, якою встановлено адміністративну відповідальність за злісну непокору поліцейському та деяким іншим особам [87]. А також ст. 343 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за втручання у діяльність працівника правоохоронного органу (та деяких інших суб'єктів) [108]. У випадках, коли відбувається порушення забороняючих норм права, відображених у вказаних нормативно-правових актів, відбувається посягання на правовий статус відповідної особи – працівника поліції, працівника іншого правоохоронного органу тощо (що є органами державної виконавчої влади).

2. *Офіційність*. Офіційність правового статусу означає, що він має формально визнаний і закріплений характер, встановлений державними органами і відображений в офіційних документах. Аналізована ознака підкреслює офіційне визнання правового статусу суб'єкта в межах відповідних правових відносин та включає до свого складу такі характеристики:

- формальне визнання: правовий статус суб'єкта офіційно визнається державою через прийняття відповідних нормативно-правових актів (аналізована властивість надає правовому статусу формальну силу і легітимність);

- документальна фіксація: правовий статус суб'єкта закріплюється в офіційних документах, таких як закони, положення, накази, рішення судів тощо, що забезпечує можливість документального підтвердження правового статусу;

- інституційна підтримка: встановлення та реалізація правового статусу забезпечуються державними інституціями, такими як парламент, уряд, суди, органи правопорядку тощо. Вони здійснюють контроль за дотриманням правового статусу та захист прав суб'єктів. Так, важливою метою юридичної відповідальності є відновлення становища особи (хоча, як вказує А. Жук: «попри значну увагу наукової спільноти до проблем захисту прав особи у правовій доктрині немає єдиного підходу до визначення змісту відновлення

становища, яке існувало до порушення права, та підстав його застосування» [74, с. 13]), а у разі неможливості – надання компенсації;

- публічний характер: офіційність правового статусу означає, що його зміст є доступним для громадськості (така характеристика сприяє прозорості правової системи і забезпечує громадянам можливість передбачати наслідки порушення норм про законні вимоги органу державної виконавчої влади);

- легітимність: офіційно встановлений правовий статус має легітимний характер, тобто визнається суспільством як законний та обов'язковий для виконання (така властивість забезпечує довіру до правової системи та стабільність правових відносин).

Відзначимо тісний зв'язок нормативності та офіційності. Вказані дві ознаки є фундаментальними ознаками правового статусу, які забезпечують його юридичну силу, стабільність та передбачуваність, що є необхідними умовами ефективного функціонування правової системи.

Нормативність та офіційність, як ознаки правового статусу, тісно переплетені та взаємодоповнюють одна одну. Нормативність полягає в здатності встановлювати загальнообов'язкові правила поведінки для всіх суб'єктів правовідносин. Такі правила мають чітко визначений характер, ґрунтуються на нормативно-правових актах (й інших джерелах) та не можуть бути свавільно інтерпретовані. Офіційність проявляється в формальному закріпленні прав і обов'язків, інших елементів правового статусу в державних документах, таких як закони, підзаконні акти тощо й ці документи мають легітимний характер, приймаються компетентними органами влади та забезпечуються державним примусом.

Так, нормативно-правові акти, що приймаються державою, мають офіційний характер і є джерелом права [73, с. 391-396]. Їхні норми є загальнообов'язковими та поширюються на всіх суб'єктів правовідносин; судові рішення, які ґрунтуються на нормах права, мають офіційний характер та створюють прецедентне право; юридичні акти, що складаються суб'єктами права (договори, угоди тощо), ґрунтуються на нормах права та мають

офіційний характер.

3. *Стабільність*. Хоча правовий статус може змінюватися, він, як правило, є стабільним протягом певного часу, що забезпечує сталість правового положення суб'єкта та прогнозованість його взаємодії з іншими суб'єктами права. Стабільність правового статусу означає, що він має певну тривалість і не змінюється часто або непередбачувано. Дана ознака забезпечує передбачуваність правового положення суб'єкта і сприяє правовій визначеності.

У свою чергу, вказана ознака передбачає наявність таких характеристик:

- тривалість: правовий статус встановлюється на тривалий період і не змінюється при кожній зміні обставин, що дозволяє суб'єктам права планувати свою діяльність, знаючи, що їхні права та обов'язки залишатимуться стабільними протягом певного часу;

- передбачуваність: стабільність правового статусу забезпечує передбачуваність правових наслідків для суб'єктів; відтак, суб'єкти можуть розраховувати на те, що їхні права будуть захищені, а обов'язки залишатимуться незмінними, а це, у свою чергу, сприяє правовій визначеності та довірі до правової системи;

- стійкість до змін: хоча правовий статус може змінюватися у разі значних змін у законодавстві чи соціально-економічних умовах, такі зміни зазвичай здійснюються поступово та з урахуванням правової визначеності, що дозволяє уникати різких і несподіваних змін у правовому положенні суб'єктів;

- захист від довільних змін: стабільність правового статусу захищає суб'єктів від довільних або незаконних змін у їхньому правовому положенні, що є наслідком забезпечення через механізми правового захисту, такі як судовий контроль, конституційні гарантії та інші правові інструменти;

- юридична сталість: законодавство, що визначає правовий статус, зазвичай має сталість і не піддається частим змінам, що вказує на те, що основні правові норми, які визначають правовий статус, залишаються незмінними протягом тривалого періоду;

- підтримка з боку держави: держава забезпечує стабільність правового статусу через постійне оновлення та вдосконалення законодавства, але без частих і необґрунтованих змін (такий підхід сприяє підтриманню балансу між розвитком правової системи і забезпеченням правової визначеності).

Стабільність правового статусу є важливою для функціонування правової системи, оскільки вона забезпечує довіру суб'єктів права до законодавства, підтримує правову визначеність та сприяє соціально-економічній стабільності. У цьому контексті можемо згадати сформульовані Л. Фуллером принципи ефективного законодавства [184, с. 38-42].

Додамо, що стабільність правового статусу пов'язана й зі стабільністю законодавства. Так, законодавство має бути стабільним, але водночас не може не змінюватися. З одного боку, стабільність законодавства є важливою для забезпечення передбачуваності правових відносин. Коли закони часто змінюються, то це може стати фактором невизначеності, зниження довіри до правової системи. З іншого боку, законодавство не може залишатися незмінним протягом тривалого часу, адже воно має відповідати актуальним потребам суспільства та вдосконалюватися з розвитком нових технологій, зміною соціальних норм та економічних умов. «Принцип правової визначеності висловлює основну ідею та вимогу визначеності правового регулювання, яка досягається за рахунок зрозумілості, точності недвозначності та несуперечності норм права та індивідуально-владних приписів, чіткості порядку дії нормативно-правового акта, стабільності правовідносин, стійкості правовідносин, права» [193, с. 449] – відзначає українська вчена О. Ярема.

На нашу думку, для мінімізації негативних впливів частих змін законодавства доцільно застосовувати збалансований підхід: законодавство має розвиватися поступово та еволюційно, з урахуванням довгострокових наслідків змін; різкі та необґрунтовані зміни законів слід мінімізувати, а залучення громадян та зацікавлених сторін до обговорення проєктів законів на ранніх стадіях законотворчого процесу може допомогти виявити й усунути

потенційні проблеми та зробити законодавство більш збалансованим. Важливо пам'ятати, що стабільність та змінюваність законодавства не є взаємовиключними поняттями. Завдяки збалансованому підходу та ретельному плануванню законодавство може бути одночасно стабільним та динамічним, що сприятиме розвитку правової держави та добробуту суспільства.

4. Загальність. Правовий статус охоплює всі аспекти правового положення суб'єкта, включаючи його права, обов'язки, повноваження та відповідальність, що робить його універсальною характеристикою суб'єкта у правовій системі.

Загальність правового статусу передбачає, що він охоплює всі основні аспекти правового положення суб'єкта у правовій системі. Аналізована ознака підкреслює, що правовий статус визначає комплексне правове становище суб'єкта, включаючи його права, обов'язки, повноваження та відповідальність. Загальність як характеристика поняття правового статусу ґрунтується на наступних його властивостях:

- універсальність: загальність означає, що правовий статус є універсальним для всіх суб'єктів одного типу (наприклад, для поліцейських, працівників служби безпеки, працівників місцевих державних адміністрацій тощо). Така характеристика забезпечує рівність і недискримінацію у правовому регулюванні. Так, цілком слушними є слова О. М. Бачинської про те, що «принцип рівності ґрунтується на створенні рівних умов для реалізації особою належних їй прав» [30, с. 167].

- комплексний характер: правовий статус охоплює всі аспекти правового положення суб'єкта, включаючи правоздатність, дієздатність, права, обов'язки, відповідальність і гарантії (що є фактором його комплексної характеристики, яка визначає правове положення суб'єкта у всій повноті);

- єдність прав і обов'язків: загальність правового статусу забезпечує баланс між правами і обов'язками суб'єкта. Так, суб'єкт не тільки має певні права, але й зобов'язаний виконувати відповідні обов'язки, що впливають з

його правового статусу. Згадаємо інтерпретацію Т. Коломоєць, яка розглядає це поняття як сукупність суб'єктивних прав і обов'язків, визначених адміністративним правом для відповідного органу. Умовою набуття статусу є наявність цих прав і обов'язків, що можуть реалізуватися як у межах адміністративних правових відносин, так і поза ними [93, с. 64];

- системність: правовий статус є частиною системи права, і його загальність означає, що він взаємопов'язаний з іншими правовими інститутами і нормами, що забезпечує узгодженість і логічну єдність правової системи;

- застосовність у різних правових сферах: загальність правового статусу означає, що він діє у всіх правових сферах, де відбувається діяльність відповідних суб'єктів. При цьому йдеться про широке розуміння цього поняття. Як зазначає Є. Білозьоров, у методології суспільних наук використовується діяльнісний підхід, що пояснює соціальні явища через людську діяльність, яка виступає детермінантом існування суспільства як субстанціональної системи [34, с. 15]. Щодо застосовності правового статусу у різних галузях, то наведемо такий приклад: правовий статус поліцейського охоплює його повноваження у конституційному, адміністративному, кримінальному та інших галузях права;

- охоплення різних ситуацій: правовий статус суб'єкта визначає його правове положення у різних ситуаціях і при різних обставинах, що дозволяє забезпечити правову визначеність і передбачуваність правового регулювання незалежно від змінних умов;

- забезпечення правової визначеності: загальність правового статусу сприяє правовій визначеності, оскільки суб'єкти права можуть чітко розуміти свої права і обов'язки в різних ситуаціях, що є фактором стабільності правової системи і передбачуваності правовідносин.

Таким чином, загальність правового статусу забезпечує його універсальність, комплексність і системність, що дозволяє визначити правове положення суб'єкта у всій повноті і забезпечити узгодженість і стабільність

правової системи.

5. *Ієрархічність*. Правовий статус суб'єктів може мати різний рівень у правовій системі, залежно від ролі та значення суб'єкта. Наприклад, правовий статус керівника державного органу може бути вищим за правовий статус підлеглих. Аналізована ознака підкреслює існування певної структури та порядку у визначенні правового статусу різних суб'єктів. Ієрархічність як ознака правового статусу включає в себе наступні характеристики:

- наявність різних рівнів правового статусу: ієрархічність означає, що правовий статус суб'єктів може бути різним за рівнем значущості та обсягом повноважень. Наприклад, правовий статус глави держави, міністра або голови обласної державної адміністрації є більш високим порівняно з правовим статусом голови районної обласної державної адміністрації;

- підпорядкованість та співпідпорядкованість: ієрархічність правового статусу відображає систему підпорядкованості, де одні суб'єкти права мають вищий статус і можуть здійснювати керівні функції щодо інших суб'єктів, що забезпечує організованість та ефективність функціонування правової системи;

- відмінність у повноваженнях і відповідальності: вищий рівень правового статусу зазвичай означає більші повноваження, але й більшу відповідальність. Так, наприклад, міністри мають широкі повноваження в сфері публічного адміністрування, але їхня відповідальність також є більшою у порівнянні з відповідальністю місцевих органів виконавчої влади;

- відмінності у правозастосуванні: ієрархічність означає, що для суб'єктів з різним правовим статусом можуть застосовуватися різні правові режими та процедури; так, наприклад, державні службовці можуть підпадати під спеціальні процедури призначення, звільнення та притягнення до відповідальності;

- відповідність правовому положенню: правовий статус суб'єкта визначається його місцем у структурі державної влади, організації або суспільства (це місце визначає обсяг його повноважень, що забезпечує чітку структурованість правових відносин);

- регулювання та контроль: ієрархічність дозволяє здійснювати більш ефективний контроль і нагляд за дотриманням правового статусу суб'єктами різних рівнів. Вищі органи влади або керівні особи можуть контролювати дотримання правових норм підлеглими тощо;

- юридична субординація: ієрархічність забезпечує юридичну субординацію, за якої нижчі за статусом суб'єкти зобов'язані виконувати законні розпорядження і накази вищих за статусом суб'єктів, що сприяє підтриманню правопорядку та дисципліни.

Таким чином, ієрархічність правового статусу забезпечує структурованість, організованість і ефективність правової системи. Вона визначає різні рівні правового положення суб'єктів, обсяг їхніх прав і обов'язків, а також систему підпорядкованості та відповідальності, що сприяє стабільності та передбачуваності правових відносин.

Водночас, не можемо не вказати, що ця ознака описана нами, може стати чинником бюрократії (у негативному її значенні). Так, вивчаючи творчий доробок М. Вебера, В. Пержун вказує наступне: «Основними складниками, які мають бути притаманні бюрократичному типу управління, є такі: ієрархічна підлеглисть і відповідальність за рішення та дії чиновників...» [140, с. 33].

Можна стверджувати, що це та ознака, яка є видовою та дозволяє розмежувати правовий статус різних органів, а також посадових осіб органів публічної влади від правового статусу людини. Так, для останнього характерною є рівність. Загальновідомим є правовий припис про рівність людей у правах. При цьому, характеризуючи правовий статус людини мова йде саме про права людини, обов'язки у цьому контексті виникають суто у держави, а не самої людини [117, с. 42-44; 120, с. 121].

б. Динамічність. Правовий статус може змінюватися залежно від змін у законодавстві, соціальних умовах або інших факторах, що дозволяє адаптувати правове положення суб'єкта до нових умов та вимог. Динамічність – важлива ознака, яка відображає здатність правового статусу адаптуватися до нових обставин і вимог суспільства. Аналізована ознака характеризується

наступними положеннями:

- залежність від змін в законодавстві: правовий статус суб'єктів може змінюватися у відповідь на зміни в нормативно-правових актах. Так, наприклад, прийняття нових законів або внесення змін до існуючих можуть змінювати права, обов'язки та повноваження суб'єктів, на що ми вказували вище;

- адаптація до соціально-економічних умов: правовий статус може змінюватися в залежності від змін у соціально-економічних умовах функціонування суспільства. Очевидно, що, наприклад, під час економічної кризи або пандемії можуть бути введені нові правові норми, які впливають на рівень повноважень органів публічної влади;

- залежність від зміни в суспільних відносинах: динамічність правового статусу дозволяє йому відповідати на зміни в суспільних відносинах та нові соціальні виклики. Наприклад, розвиток технологій і воєнний стан можуть вимагати змін у правовому статусі органів державної виконавчої влади;

- інституційні зміни: зміни в структурі та функціях державних органів можуть впливати на правовий статус суб'єктів. Наприклад, реорганізація органів влади або створення нових державних інституцій може вимагати перегляду правового статусу відповідних посадовців;

- міжнародний вплив: динамічність правового статусу може бути пов'язана з міжнародними зобов'язаннями держави. Зміни у міжнародних договорах або членство у міжнародних організаціях можуть вимагати адаптації правового статусу національних суб'єктів. У цьому аспекті вкажемо, що згідно з Конституцією України та законодавством, міжнародні договори є частиною національного законодавства [99; 156]. Водночас, як вказує Н. Атаманова, у процесі реалізації норм права не може бути жодної колізії між конституційними положеннями та нормами міжнародного договору. Тому необхідно проводити конституційну експертизу всіх проєктів міжнародних договорів, оскільки для кожної держави є важливим, щоб всі закони та інші правові акти, включно з міжнародно-правовими, відповідали Основному

Закону країни [27, с. 12];

- особисті зміни: правовий статус окремих суб'єктів може змінюватися залежно від змін у їхньому особистому житті. Наприклад, зміна громадянства, (державним службовцем може бути лише громадянин України – відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну службу» «державний службовець – це громадянин України, який...» [153] – і у випадку набуття ним громадянства іншої держави та виходу з громадянства України, його необхідно звільнити з державної служби) або зміна місця проживання (що потребує переведення працівника в інший орган за територіальним критерієм) можуть впливати на їхній правовий статус;

- гнучкість правової системи: динамічність правового статусу забезпечує гнучкість правової системи, дозволяючи їй ефективно реагувати на нові виклики та вимоги, що сприяє підтриманню актуальності та ефективності правового регулювання.

Таким чином, динамічність правового статусу забезпечує його здатність адаптуватися до змінних умов та нових вимог, що дозволяє правовій системі залишатися ефективною та актуальною, забезпечуючи належний рівень правового регулювання у різних ситуаціях і за різних обставин.

7. Комплексність. Правовий статус включає сукупність різних правових ознак, що визначають правове положення суб'єкта. Відзначимо, що це можуть бути як права та обов'язки, так і інші правові характеристики, наприклад, такі як відповідальність та гарантії (вище ми відзначали відсутність у вітчизняному правознавстві єдиного підходу до розуміння поняття та структури правового статусу).

Комплексність правового статусу означає, що він охоплює сукупність різних правових ознак, які разом визначають правове положення суб'єкта. Аналізована ознака підкреслює, що правовий статус є багатограним і включає в себе різні елементи, які формують повну «картину» правового положення суб'єкта. «Сутнісною характеристикою правового статусу є комплекс суб'єктивних юридичних прав та обов'язків» [28, с. 20] – відзначає

вітчизняний дослідник, висвітлюючи особливості правового становища неповнолітніх осіб.

Комплексність правового статусу може включати такі правові характеристики як громадянство, професійний статус тощо, які мають значення для визначення правового положення суб'єкта. Комплексність правового статусу означає також, що він діє у всіх правових сферах, у яких функціонує суб'єкт. Наприклад, правовий статус поліцейського охоплює його повноваження у адміністративному, кримінальному та інших галузях права.

Комплексність проявляється і через її міждисциплінарний характер. Правовий статус суб'єкта часто визначається нормами різних галузей права, що вимагає врахування міждисциплінарних зв'язків і взаємодії правових норм.

Відтак, комплексність правового статусу забезпечує його всебічність та багатогранність, що дозволяє визначити правове положення суб'єкта у всій його повноті, що сприяє забезпеченню правової визначеності, стабільності та передбачуваності правових відносин, а також ефективній реалізації та захисту прав і свобод суб'єктів права.

Таким чином, правовий статус як правове явище характеризується наступними ознаками: нормативність, офіційність, стабільність, загальність, ієрархічність, динамічність, комплексність. Визначення правового статусу через ці ознаки дозволяє чітко окреслити правове положення суб'єкта у правовій системі, забезпечуючи його ефективну взаємодію з іншими суб'єктами. Водночас, особливості правового статусу органів державної виконавчої влади відображаються безпосередньо на окремих елементах правового статусу, що і визначає необхідність розгляду питання структурно-функціональної характеристики повноважень органів державної виконавчої влади в національному праві.

2.2. Структурно-функціональна характеристика правового статусу органів державної виконавчої влади у національному праві в умовах

воєнного стану

У попередніх частинах дослідження було висвітлено зміст поняття правового статусу органу державної виконавчої влади України. У цій частині роботи ми зосередимо увагу на описі структурних елементів правового статусу та охарактеризуємо їх через призму предмету гносеології. При цьому, спочатку визначимо елементи правового статусу та проведемо їх дескрипцію, а потім вкажемо на їх особливості в умовах правового режиму воєнного стану. Так, у цьому аспекті слід погодитись з тезою В. Висоцького про те, що структура правового статусу розглядається як загальне явище, індивідуальним же є зміст цього явища. Суб'єкти правових відносин відрізняються саме за змістом їх правового статусу, але при цьому структура їх правового статусу є спільною, загальною для них [42, с. 3-4].

Наведене означає, що всі суб'єкти правових відносин, незалежно від їхнього конкретного правового положення, мають однакову базову структуру правового статусу. Така структура включає основні елементи, які визначають їхнє місце в правовій системі. Означена спільна структура забезпечує єдність і цілісність правової системи, дозволяючи їй функціонувати як гармонійне і впорядковане ціле [71, с. 168-169].

Однак, зміст правового статусу для кожного конкретного суб'єкта може значно відрізнятись. Зміст правового статусу включає специфічні права, обов'язки, повноваження і відповідальність, які визначають індивідуальне правове положення суб'єкта в конкретних правовідносинах. Так, наприклад, правовий статус працівників районної державної адміністрації та міністрів буде різним (зокрема у контексті повноважень, механізмів їх реалізації та ін.); правовий статус парламенту, уряду та судів буде мати спільну структуру, але різний зміст, оскільки вони виконують різні ролі у системі державної влади.

Таким чином, структура правового статусу є загальною і спільною для всіх суб'єктів правових відносин, забезпечуючи єдність і стабільність правової системи. Водночас, зміст правового статусу є індивідуальним і визначається

конкретними правами, обов'язками, повноваженнями та відповідальністю, які залежать від індивідуальних характеристик та умов діяльності суб'єкта. Таке поєднання загального і індивідуального дозволяє правовій системі ефективно функціонувати, адаптуючись до різноманітних умов і потреб суспільства.

Починаючи висвітлення структурних елементів правового статусу, одразу (вкотре) наголосимо на відсутності єдності у науковців розуміння цих елементів, точніше – сприйняття самої структури. Так, різні вчені виокремлюють різні елементи правового статусу (що і стало фактором необхідності розгляду цього питання).

Однією з ключових причин цієї різноманітності є відмінності в підходах до визначення сутності правового статусу, зокрема спрямованість інтенції дослідника чи на нормативно-правових аспектах, чи на соціально-правових, чи на функціональних або інституційних компонентах. Такі розбіжності призводять до варіацій у визначенні та виокремленні структурних елементів правового статусу.

1. Правоздатність і дієздатність. Окремі вчені вважають, що основними елементами правового статусу є правоздатність (здатність суб'єкта мати права та обов'язки) і дієздатність (здатність суб'єкта самостійно здійснювати свої права та обов'язки). Вказаний підхід базується на традиційній юридичній теорії, що розглядає ці категорії як фундаментальні для розуміння правового положення [40, с. 323-324].

2. Права та обов'язки. Інші дослідники вказують на те, що правовий статус включає конкретні права та обов'язки суб'єкта [167, с. 80]. Вони підкреслюють, що саме через наявність визначених прав і обов'язків формується реальний правовий статус особи або органу.

3. Повноваження і відповідальність [54, с. 38-46]. У правознавстві також вказуються ідеї, що важливими елементами правового статусу є повноваження (компетенція) і відповідальність суб'єкта. Вказаний підхід часто застосовується до аналізу правового статусу органів державної влади та посадових осіб, для яких повноваження і відповідальність є ключовими

характеристиками.

4. Гарантії та обмеження. Деякі вчені додають до структури правового статусу такі елементи, як гарантії реалізації прав [88, с. 462-466] і обмеження, встановлені законом. Вони вважають, що для повного розуміння правового статусу необхідно враховувати механізми захисту прав і законні обмеження.

5. Інституційні елементи. В окремих підходах акцент робиться на інституційних елементах, які включають правове положення суб'єкта в системі державних і суспільних інститутів, що може включати місце і роль суб'єкта в структурі державної влади або в суспільних відносинах. Так, В. Цицюра відзначає, що ним «проаналізовано різні підходи до розуміння правового статусу, органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування та зроблено висновок, що адміністративно-правовий статус державних органів та органів місцевого самоврядування є індивідуальним та залежить від їх місця в системі органів влади, їх компетенції та завдань» [189, с. 50].

Таким чином, структурні елементи правового статусу можуть варіюватися залежно від наукових підходів та концепцій, що застосовуються різними дослідниками. Відсутність єдності у визначенні цих елементів відображає складність і багатогранність самого поняття правового статусу, що вимагає комплексного підходу до його вивчення та розуміння.

Найбільш узагальнений перелік елементів правового статусу наводять Н.М. Крестовська і Л.Г. Матвеева, називаючи наступні складові: 1) правові норми та принципи, що встановлюють цей статус; 2) правосуб'єктність; 3) основні права та обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство; 6) юридична відповідальність [107, с. 133]. Оскільки цей перелік є найбільш широким, ми скористаємось ним для визначення того, які ж з цих елементів є складовими правового статусу органу державної виконавчої влади.

На нашу думку, лише незначна частина з вказаного відноситься саме до правового статусу органу державної виконавчої влади, однак, ураховуючи, як ми вже зазначили вище, відсутність єдності до розуміння структури

досліджуваного явища, ми проаналізуємо усі зазначені елементи, зокрема і для обґрунтування того, що переважно вони характеризують правовий статус фізичної особи.

Вважаємо, що наведений підхід вітчизняних науковців є компіляторним у тому сенсі, що охоплює усі можливі варіанти, висловлені різними науковцями. Однак, таке поєднання відбувається без критичного осмислення запропонованих варіантів складу правового становища. Так, наприклад, не можна погодитись з віднесенням до складу правового статусу норм права та принципів права [134, с. 38]. Норми, а також принципи права є передумовою відповідного правового статусу. У цьому контексті можна провести аналогію з правовими відносинами: суспільні відносини набувають «якості» правових через їх відображення у нормі права, однак, навряд чи багато правників (якщо такі є) відносять до структури правових відносин норми і принципи (зазвичай структура правових відносин охоплює три елементи: суб'єкти, об'єкт, зміст).

На нашу думку, структура правового статусу визначає, яким чином норми права впливають на конкретних суб'єктів, але самі по собі норми та принципи не є складовими частинами правового статусу. Вони створюють межі та основу для формування правового статусу, але не є його внутрішніми елементами.

Норми права є загальними правилами соціальної поведінки [138, с. 31]. Вони визначають, які права та обов'язки мають різні суб'єкти правовідносин, але не є безпосередньою частиною правового статусу суб'єкта. Правовий статус суб'єкта визначається через конкретні права, обов'язки та повноваження, які надаються йому відповідно до норм права, але самі норми є зовнішнім елементом, що впливає на цей статус.

Принципи права є основоположними ідеями, які відображають загальні цінності та спрямування правової системи [89, с. 142-164]; вони створюють базу для тлумачення і застосування норм права, впливаючи на формування правового статусу суб'єктів, але не є його безпосередніми елементами.

Принципи права визначають загальні напрямки розвитку правової системи та забезпечують узгодженість і єдність правового регулювання, але не входять до структури правового статусу.

Таким чином, можна зробити висновок, що правовий статус суб'єкта формується на основі норм права і принципів права, але не включає їх до своєї структури. Вони створюють необхідні умови для визначення правового статусу, але самі є зовнішніми регуляторами, які впливають на його формування та реалізацію. Таке розмежування, на нашу думку, допомагає краще зрозуміти сутність правового статусу та його структурні елементи, забезпечуючи більш точне і чітке визначення цього поняття в правовій теорії.

Подібний висновок можна зробити і щодо правоздатності та дієздатності, які є передумовою визнання особи суб'єктом правових відносин, однак не є складовою суб'єкта. Зазначені правові категорії слід віднести до характеристик суб'єкта.

До цього слід додати, що поняття правового статусу у юридичній науці використовується не лише щодо осіб (фізичних чи юридичних), але й щодо інших об'єктів правового регулювання; у таких випадках не йдеться ні про правоздатність, ні про дієздатність, що додатково підтверджує відсутність їх органічного зв'язку із самим поняттям правового статусу. У науковій літературі, зокрема, використовується поняття правового статусу біоматеріалу людини [105, с. 35] або процесуального статусу тіла померлої людини [29, с. 208-213; 53, с. 264].

Наведені приклади мають загальнотеоретичне значення і дозволяють зробити висновок, що правоздатність у теорії права розглядається як властивість особи, що настає з моменту народження (або створення юридичної особи [188], якщо вести мову про органи державної виконавчої влади), і тому вона не може розглядатися як універсальний елемент правового статусу. Наведене положення повною мірою стосується і характеристики правового статусу органів державної виконавчої влади.

Наголосимо також на тому, що показовим у цьому аспекті є те, що

юридична особа у праві традиційно розглядається як юридична фікція, тобто як умовне правове утворення, створене для забезпечення участі організацій у правових відносинах, що означає, що правоздатність і дієздатність не становлять сутності юридичної особи, а лише визначають її можливості як суб'єкта правових відносин.

Такий підхід має важливе значення і для характеристики органів державної виконавчої влади, які виступають у правових відносинах не як природні суб'єкти, а як організаційно оформлені публічно-владні утворення. Відповідно, правоздатність і дієздатність не доцільно розглядати як характеристики правового статусу цих органів або як його структурні елементи.

Наведене також свідчить про те, що структура правового статусу залишається загальною, тоді як зміст може значно варіюватися в залежності від конкретного суб'єкта, до якого застосовується правовий статус.

Отже, правоздатність і дієздатність є передумовами для визнання суб'єкта учасником правових відносин, але не є елементами правового статусу суб'єкта. Без правоздатності та дієздатності особа не стане державним службовцем і не набуде відповідно статусу відповідного органу державної виконавчої влади. Вказане підкреслює важливість точного розмежування між характеристиками суб'єкта і елементами правового статусу для забезпечення чіткого і правильного розуміння правових категорій.

Відносно прав і обов'язків, то не можна погодитись з тим, що Н.М. Крестовська і Л.Г. Матвєєва використовують термін «основні права та обов'язки» [107, с. 133]. Так, не зрозуміло, що мають на увазі автори, вживаючи слово «основні»: чи воно стосується тих прав, якими наділяється суб'єкт права, чи ж йдеться про основоположні права? Але у останньому випадку мало би бути використано слово не «основні», а «основоположні» або «засадничі» (хоча за таких умов йшлося б лише про правовий статус людини). Якщо ж автори мали на увазі саме правовий статус, то хто тоді визначає, які права в межах правового статусу є основними, а які неосновними? І чому

останні не є складовою правового статусу?

У правовій науці важливо дотримуватися точності та ясності у використанні термінології. Терміни «основні права та обов'язки» можуть бути неправильно витлумачені або спричинити певні розбіжності. На нашу думку, в аспекті правового статусу суб'єктів доцільно говорити про права та обов'язки без уточнення, що вони «основні», зважаючи на наступне.

1. Невизначеність терміну «основні». Використання терміну «основні» викликає питання про критерії, за якими ті чи інші права та обов'язки визначаються як основні. У контексті правового статусу суб'єктів важливо розуміти, що всі права та обов'язки, закріплені правовими нормами, мають значення і формують правовий статус суб'єкта. Визначення ж деяких прав як основних може призвести до знецінення інших прав, що не є правильним.

2. Відмінність між «основними» і «основоположними» правами. Якщо йдеться про основоположні права людини, то варто використовувати саме цей термін. Основоположні права закріплені міжнародними та національними документами і мають найвищий рівень захисту. Вони є базисними для всіх інших прав, але це не означає, що лише вони формують правовий статус особи. Основоположні права – це права, що мають універсальний і загальний характер, але вони є лише частиною правового статусу людини.

Наголосимо, що в останньому випадку йдеться саме про те, що основоположні права є елементом правового статусу людини і не можуть бути в жодному разі складовою правового статусу органів державної виконавчої влади, що обумовлено тим, що основоположні права характеризують правове становище людини у її відносинах із державою, тоді як органи державної виконавчої влади виступають інструментом здійснення публічної влади і виконання обов'язків держави. Відповідно, до структури правового статусу таких органів можуть входити лише їх повноваження, але не основоположні права.

3. Всі права та обов'язки необхідно розглядати як складові правового статусу. Важливо підкреслити, що правовий статус включає в себе всі права та

обов'язки, закріплені за суб'єктом. Необхідно уникати поділу прав і обов'язків на основні і неосновні, оскільки такий поділ не має чіткого обґрунтування і може призвести до помилкових тлумачень; усі права та обов'язки, визначені законом, є складовими частинами правового статусу суб'єкта.

4. Юридична точність і однозначність. Використання чіткої і однозначної термінології є ключовим у правовій науці. Тому, говорячи про правовий статус, слід уникати невизначених термінів і використовувати такі поняття, які не викликають сумнівів і двозначностей; у цьому контексті доцільно говорити саме про права та обов'язки суб'єктів правовідносин, не намагаючись їх додатково класифікувати за критерієм важливості на основні та неосновні.

Відтак доцільно говорити саме про права та обов'язки, а не про основні права та обов'язки, що дозволить уникнути двозначностей і забезпечити чіткість та точність у визначенні правового статусу суб'єктів.

У цьому ж контексті варто вести мову й про громадянство, яке недоцільно розглядати як елемент правового статусу. Громадянство є юридичним зв'язком між особою та державою, що визначає належність індивіда до конкретної держави та надає йому певні права та обов'язки. Однак, громадянство саме по собі не є частиною правового статусу, а скоріше є його передумовою або базою для його формування. Так, громадянство встановлює основні межі правового статусу особи, визначаючи її належність до певної держави, що надає особі комплекс прав та обов'язків, специфічних для громадян відповідної держави, зокрема і щодо подальшого набуття статусу державного службовця. Однак, правовий статус формується саме на основі конкретних прав та обов'язків, які особа набуває внаслідок громадянства, а не громадянства як такого.

Не можна залишити поза увагою і такий аспект. Громадянство може змінюватися протягом життя особи (наприклад, через натуралізацію, зміну громадянства, втрату громадянства). Такі зміни впливають на правовий статус особи, але не змінюють його структуру, що підтверджує, що громадянство не

є внутрішнім елементом правового статусу, а скоріше зовнішнім фактором, який визначає правове становище особи в суспільстві. Так, як ми вже вище зазначали, набуття особою громадянства іншої держави та вихід з громадянства України має бути підставою для звільнення особи з державної служби.

Таким чином, громадянство є важливою передумовою для формування правового статусу особи, але не є його складовою частиною. Правовий статус визначається конкретними повноваженнями та відповідальністю, які залежать від громадянства, але не включають його до своєї структури. Наведене розмежування дозволяє більш точно визначити поняття правового статусу і уникнути плутанини між різними правовими категоріями.

Щодо законного інтересу як елементу правового статусу, то слід вказати наступне. Необхідність звернення до категорії законного інтересу в межах дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади зумовлена тим, що у науковій літературі вона інколи розглядається як самостійний елемент правового статусу суб'єкта поряд із його правами та обов'язками. У зв'язку з цим виникає питання про можливість поширення такого підходу на органи державної виконавчої влади та про наявність у них власних законних інтересів як складової правового статусу. З'ясування змісту поняття законного інтересу є необхідною передумовою обґрунтування висновку про недоцільність включення цієї категорії до структури правового статусу органів державної виконавчої влади України.

Аналіз наукової літератури та національного законодавства дозволяє дійти висновку про певну невизначеність відповідного поняття. Так, законодавство містить терміни «законний інтерес», «охоронюваний законом інтерес»; більш того, питання інтерпретації означених термінів стало предметом вивчення Конституційного Суду України. При цьому суб'єкти конституційного подання відзначили, що «права фізичних та юридичних осіб прямо зазначені у Конституції України, законах України або безпосередньо впливають зі змісту правових норм, тоді як поняття «охоронюваний законом

інтерес», за захистом якого зацікавлена особа теж вправі звернутись до суду, не визначено у законодавстві» [169].

У вказаному рішенні органу конституційної юстиції згадується, що Верховний Суд України фактично вважає тотожними поняття «права» і «охоронювані законом інтереси». Він підкреслює, що охоронювані законом інтереси є інтересами конкретного суб'єкта, які базуються на законі або випливають з інших правових норм і захищаються державою нарівні з правами [169]. Наголосимо, що ми звертаємось до аналізу і цивільно-процесуальних норм, виходячи з усталеного сприйняття досліджуваного поняття саме в межах цивільного процесу, що поширюється і на розуміння загальнотеоретичної науки.

Однак, наведене рішення Конституційного Суду України не стало чинником припинення наукових дискусій з приводу розуміння змісту відповідного поняття. Так, цілком слушними є слова О. Брусакової (майже після 16-ти років після прийняття цього рішення) про те, що «термін «законний інтерес» не є новим для українського права, проте до цих пір викликає дискусію у представників загальної теорії права і вельми актуальний не тільки для розвитку юридичної науки, а й безпосередньо для правозастосовувачів, виступаючи самостійним об'єктом правового забезпечення суб'єктів» [39, с. 97].

Подібну тезу висловив і В. Новосад, досліджуючи поняття інтересу за цивільним законодавством [137, с. 132-138]. Додамо, що і запропоноване вказаним автором визначення поняття охоронюваного законом інтересу, на нашу думку, не додає чіткості у розумінні відповідного явища.

Узагальнюючи, вкажемо, що законний інтерес – це концепція в праві, що означає певний захищений законом інтерес фізичної або юридичної особи, який забезпечує їй право вимагати виконання обов'язків, захисту своїх прав чи свобод; цей інтерес повинен бути визнаний та охоронятися законом. Означена концепція вимагає розмежування законного інтересу від суб'єктивного права. Суб'єктивне право – це юридично визначена можливість

особи діяти певним чином, яка гарантована державою. Законний інтерес, на відміну від суб'єктивного права, не має такої ж гарантії з боку держави. Проте, держава визнає та охороняє законні інтереси, і особа може звертатися за їх захистом до відповідних органів.

Водночас, не можна не згадати і наявність у національному праві поняття зловживання правом (зловживання правами). Вважаємо, що наявність цього поняття є тим фактором, що потребує переосмислення концепту законного інтересу, оскільки ще більше «розмиває» його зміст. Зловживання правом означає використання права з метою досягнення результатів, які суперечать духу закону або завдають шкоди іншим особам (хоча і це поняття не є однозначно визначеним у національному праві [172, с. 110]). Означене може включати, наприклад, використання адміністративного процесу для переслідування або тиску на опонентів без реальної потреби у захисті своїх прав, або маніпулювання правами, щоб отримати несправедливі переваги.

Проблема зловживання правами ставить під сумнів баланс між законними інтересами та правами. Якщо законний інтерес може бути використаний як виправдання для зловживання, то це підриває довіру до правової системи та справедливості. Виникає необхідність чіткішого визначення меж законного інтересу, щоб уникнути його використання у спосіб, що шкодить іншим або суперечить принципам права.

Відтак, нечіткість змісту поняття законного інтересу є тим чинником, що робить недоцільним визначення його як елементу правового статусу, який має бути чітко визначеним (згадаємо, що А. Катренко, наприклад, розглядає інтерес і як складову суб'єктивного права, і як складову законного інтересу [84, с. 89-94]). Законний інтерес є важливою правовою категорією, але його зміст залишається неоднозначним і може бути різним залежно від контексту та конкретної правової ситуації.

Відтак, структурно правовий статус охоплює незначну кількість елементів, які, однак, дозволяють забезпечити достатню правову характеристику становища певного суб'єкта.

Фактично усі правники вказують на такий елемент правового статусу як права та обов'язки. Безумовно з таким підходом не можна не погодитись.

Водночас детальний розгляд прав і обов'язків як елементів правового статусу є необхідним з огляду на те, що саме через ці правові категорії у юридичній науці традиційно розкривається зміст правового статусу будь-якого суб'єкта. Більше того, і при характеристиці правового статусу державних органів науковці зазвичай також виокремлюють права та обов'язки як його основні елементи. Саме тому з'ясування змісту цих правових категорій та меж їх застосовності має принципове значення для дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України.

Лише такий аналіз дозволяє обґрунтувати висновок про те, що визначальним елементом правового статусу органів державної виконавчої влади України виступають не права і обов'язки як самостійні категорії, а повноваження, які відображають специфіку участі цих органів у правових відносинах як носіїв публічної влади.

Правовий статус має бути чітким та зрозумілим, а наявність визначених прав та обов'язків дозволяє забезпечити таку ясність. Чітко визначені права та обов'язки є основними елементами правового статусу, що дозволяють забезпечити достатню правову характеристику будь-якого правового явища, що підкреслює важливість простоти та чіткості у визначенні правового статусу для забезпечення правової стабільності та ефективності.

Загалом, слід вказати, що права та обов'язки як складові правового статусу, а також права та обов'язки як елемент структури правовідносин (а саме юридичний зміст) співпадають. Фактором цього є те, що правовий статус і встановлюється для визначення поведінки суб'єктів правових відносин. Більш того, правовідносини можна розглядати як форму існування права («у природно-правовому просторі людина, суспільство розвивається, функціонує, окрім іншого, на засадах правового життя, в межах якого здійснюється життєдіяльність людини та проявляється її правова поведінка (правомірна і неправомірна)» [171, с. 125]). І хоча наведена цитата стосується людини, вона

повною мірою стосується і органів державної виконавчої влади; більш того саме в межах правових відносин і мають діяти ці органи, на відміну від людини, поведінка якої не повною мірою регулюється правом.

Права та обов'язки, які є складовими правового статусу, знаходять своє відображення в конкретних правовідносинах; права та обов'язки формують юридичний зміст правовідносин, визначаючи поведінку суб'єктів у конкретних правових ситуаціях. Тобто, правовий статус визначає загальні права та обов'язки, які реалізуються у формі конкретних правовідносин. Звідси можна вказати, що правовий статус є фундаментом для виникнення та розвитку правовідносин. Він визначає загальні межі поведінки суб'єктів права, встановлюючи їхні права та обов'язки, які реалізуються через правовідносини. Без визначеного правового статусу суб'єкти права не могли б ефективно взаємодіяти у правовій системі, оскільки їхня поведінка не мала б чітких юридичних меж.

При цьому слід також взяти до уваги, що правовідносини виступають як конкретна форма реалізації норм права. Вони виникають на основі правових норм та визначеного правового статусу суб'єктів, перетворюючи абстрактні юридичні положення на конкретні взаємодії між суб'єктами права. Таким чином, правовідносини втілюють у життя норми права, забезпечуючи їхню дієвість у суспільних відносинах.

Взаємозв'язок між правовим статусом і правовідносинами є взаємодоповнюючим. Правовий статус визначає загальні права та обов'язки, тоді як у правовідносинах реалізуються ці права та обов'язки у певних правових ситуаціях. Вказана єдність забезпечує цілісність правової системи, коли загальні правові норми та конкретні правові відносини гармонійно поєднуються, забезпечуючи ефективне функціонування правового порядку.

Отже, права та обов'язки як складові правового статусу та як елемент структури правовідносин співпадають завдяки їхньому фундаментальному взаємозв'язку. Правовий статус визначає загальні права та обов'язки суб'єктів, які реалізуються у правовідносинах, що втілюють норми права у реальні

суспільні відносини, що підкреслює важливість чіткого визначення правового статусу для ефективної реалізації правовідносин та забезпечення правопорядку.

Наголосимо, що тематика прав і обов'язків як елементів правового статусу є центральною у правознавстві, оскільки вони визначають правову поведінку суб'єктів у правових відносинах. Правовий статус органів державної виконавчої влади України – це сукупність повноважень (що відображаються у правах та обов'язках) та відповідальності, що визначає місце суб'єкта в правовій системі і його відносини з іншими суб'єктами права. Відтак, права та обов'язки доцільно висвітлити в межах вивчення структури правового статусу. Розглянемо ці правові категорії більш детально.

1. Права як елемент правового статусу.

Права – це встановлені і забезпечені державою можливості поведінки суб'єктів права. Вони дозволяють суб'єкту здійснювати певні дії або вимагати від інших осіб певної поведінки.

Слід акцентувати увагу, що у цьому випадку йдеться не про права людини, а саме про права окремих суб'єктів права, що реалізуються в межах конкретних правових відносин. Ці права існують додатково до прав людини. Останні існують як природні можливості особи та не залежать від їх закріплення у законодавстві [125, с. 21-23]. Зазначене розмежування має принципове значення для визначення правового статусу органів державної виконавчої влади, оскільки використання поняття прав без належного уточнення може призводити до змішування прав суб'єктів правових відносин із людськими правами. Водночас органи державної виконавчої влади не можуть бути носіями людських прав, а тому у структурі їх правового статусу можуть розглядатися лише права як юридично визначені можливості діяти певним чином у межах компетенції. Так, цілком слушно А. Кучук відзначає, що нині більшість країн визнають існування невід'ємних (природних) прав людини, що, у свою чергу, вимагає реалізації принципу «держава для людини», а не «людина для держави». Наведене актуалізує психологічний і

соціологічний підходи до розуміння права. Право не слід розглядати лише як формально визначене правило поведінки, встановлене і захищене державою [116, с. 237]. Права людини є невід'ємними і мають бути пріоритетом у діяльності держави.

Звідси стає зрозумілою і спроба В. Головатого запровадити термін людські права замість права людини [48, с. 5], що дозволить чітко розмежувати людські права як природні властивості людини та права суб'єктів окремих правових відносин, що необхідне саме для правильного визначення структури правового статусу органів державної виконавчої влади.

У контексті правового статусу права визначають дозволена поведінку суб'єктів у правовій системі, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правопорядку. Окрім цього, права захищають суб'єктів від незаконних дій інших осіб або органів влади, забезпечуючи їх юридичний захист. При цьому права сприяють реалізації соціальних потреб і забезпеченню справедливості у суспільстві.

2. Обов'язки як елемент правового статусу.

Обов'язки – це встановлені і забезпечені державою вимоги до поведінки суб'єктів права. Вони зобов'язують суб'єкта виконувати певні дії або утримуватися від певних дій.

Досліджуючи обов'язок через призму правових цінностей, Т. Попович резюмує, що під поняттям юридичного обов'язку слід розуміти «правовий припис, що формулюється державою як необхідна для забезпечення правопорядку модель поведінки особи, встановлюється з метою підтримання належного функціонування суспільства як колективного цілого й забезпечення інтересів усіх його членів і виконується на основі сприйняття відповідної поведінки як справедливої та соціально доцільної» [147, с. 46].

Доречними у досліджуваному нами контексті є і слова Т. Попович про те, що «одним із способів правового регулювання суспільних відносин є встановлення державою певних обов'язків ...» [148, с. 714].

Як елемент правового статусу, обов'язки виконують наступні функції:

- регулятивна функція: обов'язки визначають необхідну поведінку суб'єктів у правовій системі, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правопорядку;

- охоронна функція: обов'язки забезпечують виконання норм права і запобігають порушенням, що сприяє захисту прав і свобод інших осіб [75, с. 26-27];

- соціальна функція: обов'язки сприяють реалізації соціальних потреб і забезпеченню справедливості у суспільстві, створюючи баланс між правами та обов'язками суб'єктів права.

Не можна не відзначити і взаємозв'язок прав і обов'язків як елементів правового статусу. Так, права та обов'язки у правовому статусі суб'єкта взаємопов'язані і взаємодоповнюють один одного. Права забезпечують свободу дій суб'єкта, тоді як обов'язки встановлюють межі цієї свободи, забезпечуючи відповідальність і дисципліну; чітке визначення прав та обов'язків у правовому статусі суб'єктів сприяє забезпеченню правопорядку, оскільки визначає дозволена і необхідна поведінку у правовій системі. Водночас, для ефективної реалізації як прав, так і обов'язків важливо, щоб держава забезпечувала необхідні гарантії, включаючи правову охорону, судовий захист, адміністративний контроль тощо.

Отже, права та обов'язки є ключовими елементами правового статусу, які визначають юридичну природу та правову поведінку суб'єктів права. Вони формують основу для правовідносин, забезпечуючи стабільність, передбачуваність і ефективність правової системи.

3. Юридична відповідальність. Третьою важливою складовою правового статусу є відповідальність.

Відповідальність є невід'ємним елементом правового статусу, який забезпечує дотримання прав та виконання обов'язків суб'єктами права. Вона виступає як механізм, що стимулює правомірну поведінку [35, с. 50-54] і передбачає негативні наслідки за порушення правових норм. Наведемо низку ключових аспектів, що розкривають значення відповідальності у правовому

статусі:

По-перше, вкажемо на функції відповідальності у правовому статусі:

- забезпечення правопорядку (відповідальність сприяє дотриманню правопорядку, оскільки встановлює чіткі межі дозволеної поведінки і передбачає санкції за їх порушення, що створює умови для стабільного та передбачуваного правового середовища);

- запобігання правопорушень: відповідальність має превентивну функцію, оскільки загроза покарання стримує суб'єктів права від вчинення правопорушень, що допомагає знизити рівень правопорушень у суспільстві;

- відновлення порушених прав: відповідальність забезпечує відновлення порушених прав шляхом компенсації збитків, відшкодування шкоди або притягнення винних до відповідальності, що є важливою складовою захисту прав і свобод суб'єктів права;

- стимулювання правомірної поведінки: відповідальність стимулює суб'єктів права до дотримання правових норм і виконання своїх обов'язків, що виступає фактором формування правомірної поведінки і підвищення культури у суспільстві.

По-друге, вкажемо на місце відповідальності у правовому статусі. Відповідальність у правовому статусі є невід'ємною складовою, яка забезпечує реалізацію прав та обов'язків суб'єктів права. Вона надає правовому статусу цілісність і завершеність, оскільки визначає наслідки за невиконання або неналежне виконання правових норм. На нашу думку, без відповідальності правовий статус був би неповним і неефективним, оскільки не мав би механізму забезпечення правопорядку і захисту прав суб'єктів права.

Саме у цьому контексті вкажемо на недоцільність виокремлення як окремого структурного компонента правового статусу правових гарантій. На нашу думку, ефективність забезпечення правопорядку досягається через реалізацію прав та обов'язків суб'єктів права. У випадку ж невиконання чи неналежного виконання обов'язків має бути задіяний механізм юридичної відповідальності.

Таким чином, відповідальність є важливою складовою правового статусу, яка забезпечує дотримання прав та виконання обов'язків суб'єктами права; вона виконує ключові функції, такі як забезпечення правопорядку, запобігання правопорушень, відновлення порушених прав і стимулювання правомірної поведінки. Відповідальність надає правовому статусу цілісність і завершеність, забезпечуючи ефективне функціонування правової системи та захист прав і свобод суб'єктів права.

Водночас, вкажемо, що по відношенню до органів державної влади України, зокрема і органів державної виконавчої влади України, доцільно використовувати поняття повноважень замість прав і обов'язків. Так, і права, і обов'язки є складовими повноважень органів публічної влади, однак, існують особливості розуміння прав цих органів, які за змістом є близькими до обов'язків.

Повноваження охоплюють як права, так і обов'язки органів державної влади, забезпечуючи таким чином цілісне розуміння їх функцій та завдань. Наведене поняття дозволяє уникнути плутанини між правами, які можуть бути реалізовані, та обов'язками, які мають бути виконані.

Для органів виконавчої влади повноваження часто визначаються специфічними завданнями та функціями, покладеними на них законодавством, що передбачає виконання законів, надання адміністративних послуг, управління державними ресурсами та інше.

На нашу думку, до особливостей розуміння прав органів державної виконавчої влади України слід віднести наступне:

1. Функціональність прав. Права органів державної виконавчої влади України часто функціонально наближаються до обов'язків. Наприклад, право органу видавати нормативні акти водночас є його обов'язком у контексті регулювання певної сфери суспільних відносин. Такі права є інструментами для виконання обов'язків і досягнення поставлених цілей.

2. Інструментальність прав. Права органів державної виконавчої влади України є інструментами для реалізації їх обов'язків і забезпечення

державного управління. Вони використовуються для виконання законодавчих вимог, підтримання громадського порядку, надання державних послуг і т.д.

3. Відповідальність і підзвітність. Органи державної виконавчої влади України мають не лише права, але й обов'язки, які вимагають підзвітності та відповідальності, що забезпечує баланс між можливістю реалізації владних повноважень і необхідністю відповідати за свої дії перед суспільством.

Для визначення правового статусу органів державної виконавчої влади України принципове значення має з'ясування змісту прав і обов'язків як елемента правового статусу, насамперед їх природи та особливостей реалізації, що обумовлено тим, що у правничій науці вони традиційно розглядаються як універсальний елемент правового статусу будь-якого суб'єкта, у тому числі й державних органів. Водночас встановлення характерних ознак прав дозволяє з'ясувати, наскільки ця правова категорія придатна для характеристики правового статусу органів державної виконавчої влади України та чи відображає вона специфіку їх діяльності як носіїв публічної влади.

Додамо, що права, як вище було наголошено, є можливою поведінкою суб'єкта. Відповідно, реалізації праву властивий суб'єктивний і вольовий характер. Суб'єкт самостійно визначає: реалізувати надане йому право чи ні. Він може самостійно приймати рішення щодо реалізації своїх прав відповідно до своїх інтересів, потреб та обставин. Реалізація прав вимагає свідомого та вольового рішення суб'єкта, що відображає активну роль суб'єкта у визначенні своєї поведінки. Суб'єкт вирішує, як і коли реалізувати свої права, що підкреслює важливість особистого вибору та автономії в правових відносинах. У цьому аспекті слід згадати запропонований вітчизняним вченим А. Кучуком гіпотетичний приклад з парламентом щодо неприйняття останнім законопроектів (коли народні депутати не хочуть приймати участь у законотворчій діяльності аргументуючи свою поведінку тим, що голосувати – це їхнє право, відповідно, хочуть – голосують, не хочуть – не голосують [116, с. 249]. То ж чи як слід оцінювати цю ситуацію з правового аспекту? Така

поведінка народних депутатів – це реалізація суб'єктивного права? Чи це бездіяльність (яка можлива лише за умов існування юридичного обов'язку – в контексті, якому ми аналізували вище елементи правового статусу)?

Вкажемо, що у цьому прикладі чітко проявляється відмінність між правами фізичних осіб та правами органів публічної влади (у тому числі й органами виконавчої влади, які є складовою державної влади загалом). Депутати парламенту мають право голосувати, але це право має особливу природу, оскільки поєднується з обов'язком перед виборцями та суспільством. Невиконання цього обов'язку може призвести до політичної відповідальності. Парламент як колегіальний орган має спільну відповідальність за прийняття законів. Участь у голосуванні є частиною колективної діяльності, яка забезпечує функціонування державного апарату та реалізацію демократичних принципів; відмова від голосування підриває ці основи.

Відтак, наведений А. Кучуком гіпотетичний приклад підкреслює важливість розуміння прав та обов'язків депутатів у контексті їхньої діяльності. Голосування у парламенті є не лише правом, але й обов'язком, який забезпечує функціонування демократичної системи та законотворчого процесу, що ще раз підтверджує необхідність врахування особливостей прав і обов'язків у контексті повноважень органів державної влади, де права часто мають «обов'язковий» характер і спрямовані на досягнення спільних цілей та інтересів.

Більш показовим у цьому випадку є і гіпотетична ситуація з працівником Національної поліції, що підтверджує зроблений висновок про права і обов'язки органів публічної влади, але вже на рівні саме органу державної виконавчої влади. Так, можна уявити ситуацію, за якої поліцейський мав би застосувати зброю (на очах поліцейського відбувається тяжкий злочин і особа намагається утекти і до того ж, погрожує застосуванням зброї). Однак, поліцейський бездіє, обґрунтовуючи свою позицію наступним чином: відповідно до ст. 46 Закону про Національну поліцію застосування вогнепальної зброї є правом поліцейського [158]. Реалізація права

визначається суто носієм цього права; то ж за небажання поліцейського застосовувати зброю, він має право бездіяти.

Однак, для громадян така поведінка поліцейського однозначно сприймається саме як невиконання покладених на поліцію повноважень, не виконання завдання з протидії злочинності та затримання підозрюваної у вчиненні злочину особи. Відтак, уповноваження Національної поліції на застосування вогнепальної зброї (хоча і використано слово «уповноваження», що пов'язується саме з правом, а не обов'язком) є свого роду зобов'язанням для поліції застосовувати цю зброю для виконання своїх завдань. Саме такої поведінки від поліцейських очікує демократичне суспільство.

«Посадові особи органів публічної влади зобов'язані ефективно реалізовувати повноваження, відповідально підходити до розв'язання поставлених завдань. А громадяни повинні мати право оскаржити незаконні дії чи бездіяльність органів державного управління» [143, с. 106] – слушно вказує І. Позігун.

Отже, права, як складова правового статусу, мають суб'єктивний і вольовий характер, що дозволяє суб'єктам самостійно вирішувати питання щодо їх реалізації. В контексті органів державної влади, особливо виконавчої, поняття повноважень, на нашу думку, є більш доречним, оскільки охоплює як права, так і обов'язки, необхідні для виконання їхніх функцій і забезпечення державного управління, що дозволяє охопити всі аспекти їх діяльності і забезпечити цілісне розуміння їх функцій. Права органів державної влади часто є близькими до обов'язків за своїм змістом, оскільки вони спрямовані на виконання визначених законодавством завдань та забезпечення ефективного управління державою.

Таким чином, ураховуючи усе зазначене, структурно-функціональна характеристика правового статусу органів державної виконавчої влади України має включати розгляд таких двох складових як 1) повноваження; 2) відповідальність. Органи виконавчої влади виконують свої функції в рамках певних структурних підрозділів, що мають свою ієрархію та

відповідальність [65, с. 159].

Зазначимо, що аналіз зазначених елементів здійснюватиметься з урахуванням предмета нашого дослідження, у зв'язку з чим основну увагу буде приділено особливостям їх прояву в умовах правового режиму воєнного стану.

1. Повноваження органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану.

Одразу вкажемо, що зважаючи на принцип верховенства права, а також ураховуючи принцип законності (які передбачають необхідність врегулювання діяльності органів публічної влади законодавчим актом), аналіз означеного аспекту передбачає вивчення юридичних приписів Законів України «Про правовий режим воєнного стану» (цей Закон встановлює правові основи діяльності, зокрема, органів виконавчої влади під час воєнного стану; він визначає спеціальні повноваження та обов'язки органів виконавчої влади, спрямовані на забезпечення обороноздатності країни, охорону громадського порядку та інші заходи, необхідні для захисту державного суверенітету та територіальної цілісності) [160] та тих законів, що визначають статус окремих органів виконавчої влади (кожен орган виконавчої влади має свій правовий статус, визначений окремими законодавчими актами; ці закони детально регламентують повноваження, структуру та порядок діяльності конкретних органів; вони є основою для розуміння ролі та функцій кожного органу у системі виконавчої влади).

В межах однієї роботи важко детально висвітлити повноваження усіх органів виконавчої влади (та це було б зайвим, зважаючи на їх закріплення у окремих законодавчих актах), відповідно це не є завданням нашого дослідження; відтак, ми зосередимо увагу на загальних положеннях, які мають бути ураховані при подальшому удосконаленні діяльності органів державної виконавчої влади України.

Додамо, що статусні закони переважно не містили до повномасштабного вторгнення на початку 2022 року норм, які б визначали повноваження

відповідного органу саме в умовах воєнного стану. Відтак, перейдемо до аналізу законодавчого акту, що визначає особливості функціонування механізму держави за проголошення воєнного стану.

Одразу вкажемо, що системний аналіз ст. 3 Закону «Про правовий режим воєнного стану» [160] дозволяє зробити висновок, що законодавець розмежовує (принаймні у розумінні цього Закону) такі інституції, повноваження яких зазнають змін через необхідність усунення причин проголошення воєнного стану і які мають взаємодіяти задля відновлення правопорядку:

- військове командування;
- військові адміністрації;
- органи державної виконавчої влади;
- Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- органи місцевого самоврядування.

Рада міністрів Автономної Республіки Крим, відповідно до ст. 35 Конституції Автономної Республіки Крим є органом виконавчої влади автономії, який може виконувати і делеговані державні виконавчі функції [98]. Тому цей орган виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування цілком правильно виокремлено законодавцем відповідно до концепції місцевого самоврядування, закріпленого у Конституції України. Місцеве самоврядування відокремлене від органів державної влади (хоча і одні й інші можуть делегувати реалізацію своїх повноважень один одному [157]).

Наведені положення визначають предмет нашого дослідження – саме повноваження органів державної виконавчої влади. Наголосимо, що чинний закон, який визначає засади функціонування державної влади в умовах воєнного стану, лише у загальному вигляді вказує на окремі повноваження органів державної виконавчої влади України.

Так, у ст. 12-1 містяться норми, що визначають повноваження вищого органу серед органів виконавчої влади – уряду, а у ст. 15-1 – повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує

державну політику з питань утримання військовополонених [160]. Щодо інших органів державної виконавчої влади, то у тексті аналізованого закону йдеться переважно про їх сприяння військовим адміністраціям.

Дещо по іншому визначення повноважень різних державних інституцій викладено у Законі України «Про оборону» [159]. Окрім норм про збройні формування та уряд, окрема стаття визначає діяльність центральних та інших органів виконавчої влади у сфері оборони (ст. 13), місцевих державних адміністрацій (ст. 14). Хоча у ст. 14 цього Закону поєднано місцеві державні адміністрації та Раду міністрів Автономної Республіки Крим, що не зовсім правильно у тому аспекті, що був висвітлений нами вище відносно норм закону про правовий режим воєнного стану.

З одного боку такий підхід є певною мірою зрозумілим, зважаючи на створення тимчасових державних органів – військових адміністрацій, на які й покладається значна частина повноважень щодо подолання впливу чинників, які призвели до встановлення воєнного стану та підтримання правопорядку. З іншого боку, на нашу думку, такий підхід потребує удосконалення, зокрема, через законодавче закріплення загальних засад повноважень органів державної виконавчої влади України, ураховуючи наступне.

В умовах воєнного стану органи державної виконавчої влади України відіграють вирішальну роль у забезпеченні безпеки, обороноздатності держави, підтриманні громадського порядку та забезпеченні відносно стабільного функціонування державних інституцій. Повноваження цих органів розширюються і набувають особливого характеру відповідно до специфіки правового режиму воєнного стану (конкретних умов, у яких опинилось суспільство; показовою у цьому контексті є ситуація зі збройною агресією російської держави у 2014 році та у лютому 2022 року).

Серед основних повноважень органів державної виконавчої влади України слід виокремити наступні.

1. Кабінет Міністрів України:

- 1) координація діяльності: забезпечує координацію діяльності

центральных та місцевих органів виконавчої влади у питаннях оборони, безпеки, мобілізаційної готовності та інших заходів, пов'язаних з воєнним станом;

2) нормотворча діяльність: приймає підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють діяльність органів виконавчої влади в умовах воєнного стану;

3) організація евакуації: визначає порядок та здійснює організаційні заходи з евакуації населення, матеріальних та культурних цінностей з небезпечних районів;

2. Міністерство оборони України:

1) управління Збройними Силами: здійснює керівництво Збройними Силами України, забезпечує їхню мобілізаційну готовність та ефективне функціонування в умовах воєнного стану;

2) взаємодія з іншими органами: координує свою діяльність з іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими адміністраціями та органами місцевого самоврядування з метою забезпечення оборони країни;

3. Міністерство внутрішніх справ України:

1) забезпечення громадського порядку: забезпечує охорону громадського порядку, боротьбу з правопорушеннями, здійснює контроль за дотриманням режиму воєнного стану;

2) цивільний захист: організовує та координує заходи з цивільного захисту, включаючи захист населення від наслідків воєнних дій.

Вважаємо, що у тексті законодавчого акту, що визначає засади функціонування влади в умовах воєнного часу, мають бути норми про центральні органи виконавчої влади у сфері економіки, фінансів, енергетики та інфраструктури, які відіграють критичну роль в умовах воєнного стану, забезпечуючи стабільність економічної системи, функціонування інфраструктури та підтримання життєдіяльності країни. В умовах воєнного стану їхні повноваження розширюються та включають низку спеціальних заходів.

4. Центральний орган державної виконавчої влади у сфері економіки:

1) розробка та реалізація планів економічної мобілізації, включаючи перепрофілювання підприємств для виробництва продукції оборонного призначення;

2) встановлення та контроль за дотриманням граничних цін на товари першої необхідності, паливо, медикаменти та інші важливі ресурси;

3) організація системи централізованого розподілу стратегічних ресурсів та матеріалів, необхідних для оборони та забезпечення життєдіяльності населення;

4) забезпечення стабільності фінансової системи, контроль за функціонуванням банківського сектора, валютного ринку та фінансових потоків;

5. Центральний орган державної виконавчої влади у сфері розвитку громад, територій та інфраструктури України:

1) координація заходів з охорони та відновлення критичної інфраструктури, включаючи транспортні мережі, енергетичні системи, водопостачання та комунальні послуги;

2) забезпечення безперебійного функціонування транспортних коридорів, організація евакуаційних заходів, забезпечення транспортування військових та гуманітарних вантажів;

3) організація та координація робіт з будівництва та відновлення інфраструктурних об'єктів, пошкоджених унаслідок воєнних дій;

4) забезпечення стабільного функціонування систем житлово-комунального господарства, організація аварійно-відновлювальних робіт у разі пошкоджень.

6. Центральний орган державної виконавчої влади у сфері фінансів України:

1) адаптація бюджетного процесу до умов воєнного стану, забезпечення фінансування оборонних та мобілізаційних заходів;

2) встановлення та контроль за цільовим використанням бюджетних

коштів, виділених на потреби оборони та підтримання економіки;

3) організація системи фінансової допомоги постраждалим регіонам, суб'єктам господарювання та населенню.

7. Центральний орган державної виконавчої влади у сфері енергетики України:

1) координація заходів з охорони та відновлення енергетичних об'єктів, забезпечення стабільного постачання електроенергії та інших енергоресурсів;

2) управління стратегічними запасами енергоресурсів, організація їх розподілу в умовах дефіциту;

3) організація аварійно-відновлювальних робіт у разі пошкодження енергетичних об'єктів.

8. Місцеві державні адміністрації (до створення військових адміністрацій):

1) організація оборонних заходів в межах відповідної території;

2) забезпечення безпеки цивільного населення;

3) забезпечення життєдіяльності відповідних населених пунктів;

4) контроль за дотриманням правового режиму воєнного стану.

Щодо районних та обласних державних адміністрацій, то згідно з чинним законодавством саме вони набувають статусу військових адміністрацій. «З практичної точки зору військові адміністрації надзвичайно важливі для мешканців відповідних територій, оскільки уповноважені приймати рішення, від яких залежить життя людей: щодо евакуації, запровадження комендантської години та багато іншого» [77] – цілком правильно наголошує В. Залізнюк. Водночас, в аспекті нашого дослідження вкажемо, що військові адміністрації є тимчасовими органами і вказаний вище Закон відокремлює їх від державних органів виконавчої влади.

9. Державна служба з надзвичайних ситуацій:

1) реагування на надзвичайні ситуації: організовує та проводить рятувальні та інші невідкладні роботи у зонах надзвичайних ситуацій, пов'язаних з воєнними діями;

2) евакуація та допомога: забезпечує евакуацію населення, надає допомогу постраждалим та здійснює відновлювальні роботи.

Наголосимо, що означені вище повноваження визначено з урахуванням практики протидії українського суспільства державі-агресорці. Вважаємо, що саме такі повноваження доцільно закріпити у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». А конкретні права і обов'язки мають бути зазначені у статусних правових актах (законах, положеннях) при виокремленні відповідного структурного елемента такого акту (глава, розділ тощо).

Відзначимо, що в умовах воєнного стану розширені та специфічні повноваження, надані органам державної виконавчої влади України законодавством, дозволяють оперативно реагувати на загрози, що постійно виникають та ефективно координувати дії з метою захисту національних інтересів. При цьому важливо, щоб реалізація цих повноважень здійснювалася з дотриманням принципів верховенства права та законності, що забезпечує легітимність і підконтрольність дій виконавчої влади. Саме тому доцільно відзначити і другий елемент правового статусу – відповідальність.

2. Відповідальність як елемент правового статусу органів державної виконавчої влади України.

Відповідальність органів державної виконавчої влади України є важливим елементом їх правового статусу, який забезпечує виконання покладених на них повноважень. Відповідальність виступає як механізм контролю, корекції та забезпечення законності і правопорядку в діяльності державних органів.

Суть цього елемента правового статусу органів державної виконавчої влади України полягає в тому, що вони несуть відповідальність за свою діяльність або бездіяльність перед:

- державою в особі її вищих органів;
- фізичними та юридичними особами, чиї права та законні інтереси були порушені внаслідок діяльності органів державної виконавчої влади.

При цьому відповідальність органів державної виконавчої влади може

бути:

- юридичною: передбачає застосування юридичних санкцій;
- політичною: передбачає звільнення з посад, інші форми політичного впливу.

В умовах воєнного часу особливого значення набувають принципи відповідальності органів державної виконавчої влади, серед яких, на нашу думку, доцільно виокремити такі як:

- законність: відповідальність органів виконавчої влади базується на чіткому дотриманні законодавства; будь-які заходи щодо відповідальності мають відповідати правовим нормам;

- справедливість: заходи відповідальності мають бути справедливими та пропорційними до вчинених правопорушень;

- гласність: інформація про притягнення до відповідальності повинна бути відкритою та доступною для громадськості, що сприяє підвищенню довіри до органів виконавчої влади (відзначимо, що саме через цей принцип слід оцінювати закриття значної частини реєстрів у лютому 2022 року; необхідно віднаходити «баланс між імовірним використанням даних ворогом на шкоду інтересам українців та необхідністю проводити реєстрацію найбільш нагальних дій в межах держави» [52]; особлива увага має бути приділена відкритості даних про доходи державних службовців, особливо за час воєнного стану).

У контексті цього ж принципу слід згадати і результати опитування, що було проведене Центром Разумкова у січні 2024 року. Більшість опитаних не довіряють державному апарату – 75%, політичним партіям – 72%, Верховній Раді України – 70%, судам – 68%, уряду України – 64%, прокуратурі – 60%, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі – 52%, Національному агентству з питань запобігання корупції – 51% і Національному антикорупційному бюро України – 51% [139];

- неминучість покарання: за будь-яке правопорушення має наставати відповідальність. Неминучість покарання є важливим фактором для

запобігання порушень, особливо в умовах воєнного часу. У цьому аспекті не можемо не навести тезу про те, що «корупція все ще залишається «ахіллесовою п'ятою» України. Західні партнери дедалі частіше говорять про необхідність для України нарешті подолати це зло. Так, США склали список пріоритетних реформ, від виконання яких залежить отримання України подальшої допомоги, серед таких реформ, зокрема, й посилення антикорупційних заходів» [168], що вказує на запит суспільства щодо невідворотності покарання за корупційні діяння.

Підсумовуючи положення щодо відповідальності як елементу правового статусу, вкажемо, що відповідальність сприяє дотриманню законодавства органами виконавчої влади. Наявність механізмів відповідальності стимулює ефективну та сумлінну роботу посадових осіб. Загроза притягнення до відповідальності виступає превентивним заходом проти правопорушень. Тому законодавство має містити норми про посилення відповідальності органів державної виконавчої влади України за невиконання чи неналежне виконання повноважень в умовах воєнного стану.

Відповідальність як елемент правового статусу органів державної виконавчої влади України є ключовим механізмом забезпечення законності, ефективності та доброчесності в їх діяльності. Реалізація принципів законності, справедливості, гласності та неминучості покарання сприяє утвердженню правопорядку та підвищенню довіри громадян до органів виконавчої влади.

Таким чином, воєнний стан є тим фактором, що змінює правовий статус органів державної виконавчої влади України (хоча для окремих з них повноваження не зазнають суттєвих змін, лише набувають особливого значення задля ефективної взаємодії з іншими інституціями для подолання тих обставин, що вплинули на проголошення воєнного стану), зокрема, передбачаючи додаткові повноваження та посилюючи вимоги до відповідальності посадових осіб цих органів.

Висновки до розділу 2

1. У вітчизняному правознавстві об'єктом інтенції науковців переважно є правовий статус окремих суб'єктів права; при цьому загальноправова природа цього правового явища залишається малодослідженою. Лише у окремих дослідженнях висвітлюється саме правовий статус загалом як явище правової дійсності. Відповідно й ознаки досліджуваного явища є недостатньо вивченими, що є чинником різного сприйняття правового статусу у межах різних галузевих правничих наук.

Терміни, що використовуються у вітчизняній правничій науці для позначення досліджуваного явища – правовий статус, правове становище, правове положення – є ідентичними за змістом і використовуються як синоніми. Хоча більш усталеним є поняття правового статусу. Спроби їх розмежування заслуговують на увагу, однак, висловлені підходи потребують додаткового аргументування.

Правовий статус – це комплексна правова характеристика суб'єкта права, яка включає низку елементів і визначає його офіційне положення в правовій системі.

Наведене визначення відображає всебічність, багатогранність та адаптивність правового статусу, забезпечуючи правову визначеність, стабільність та ефективне регулювання правових відносин у суспільстві.

Правовий статус має такі ознаки:

1. Нормативність: встановлюється і регулюється нормами права.
2. Офіційність: визначається офіційними правовими актами.
3. Стабільність: характеризується тривалістю та стійкістю у часі.
4. Загальність: охоплює всі основні аспекти правового положення суб'єкта.
5. Ієрархічність: має різні рівні, залежно від ролі та значення суб'єкта.
6. Динамічність: здатний змінюватися у відповідь на зміни в

законодавстві, соціально-економічних умовах та інших факторах.

7. Комплексність: включає сукупність різних правових ознак, що разом визначають правове положення суб'єкта.

Ураховуючи, що правовий статус органів державної виконавчої влади є видовим поняттям до відношенню до правового статусу, то слід навести таку його дефініцію:

правовий статус органів державної виконавчої влади України – це комплексна правова характеристика, яка визначає їх офіційне положення в правовій системі та вказує на їх повноваження та відповідальність.

2. Аналіз наукової правничої літератури вказує на наявність різних підходів до розуміння структури правового статусу. Водночас, найбільш доцільно серед структурних елементів досліджуваного явища виокремлювати наступні:

- права і обов'язки або повноваження (відповідно коли мова йде або про фізичних і юридичних осіб приватного права або про органи державної влади, зокрема, органи державної виконавчої влади);

- відповідальність (що є засобом додаткової гарантії ефективного виконання обов'язків (реалізації прав) або повноважень.

За умов воєнного стану кожний з вказаних елементів зазнає змін. Водночас, отримання додаткових повноважень спричиняє посилення відповідальності посадових осіб органів державної виконавчої влади України перед фізичними і юридичними особами за виконання своїх завдань та усунення обставин, які спричинили проголошення воєнного стану.

Юридичні приписи, закріплені у чинному законодавстві покладають основну відповідальність за усунення факторів проголошення воєнного стану на військове командування та військові адміністрації. При цьому статусу останніх набувають районні та обласні державні адміністрації, що є правильним з огляду на наявність відповідних ресурсів для виконання покладених на них завдань, а також на іманентну системі органів державної виконавчої влади України ієрархічність.

Серед органів державної виконавчої влади України ключова роль щодо реалізації завдання з відновлення правопорядку, усунення чинників проголошення воєнного стану відведено Кабінету Міністрів України.

Однак, чинне законодавство не містить норм, які деталізували б повноваження таких органів державної виконавчої влади України, які відповідають за стан справ у сферах економіки, фінансів, енергетики та інфраструктури, державної служби з надзвичайних ситуацій, які відіграють важливу роль в умовах воєнного стану, забезпечуючи стабільність економічної системи, функціонування інфраструктури та підтримання життєдіяльності держави, що вказує на доцільність внесення змін до Закону «Про правовий режим воєнного стану», якими мають бути закріплені запропоновані вище повноваження.

РОЗДІЛ 3.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади за воєнного стану: зарубіжний досвід

Правове унормування компетенції органів державної виконавчої гілки влади становить базовий елемент системи публічного адміністрування та виступає необхідною передумовою належного функціонування державного механізму. Рівень результативності й відкритості реалізації владно-управлінських функцій безпосередньо корелює зі стійкістю інституційної організації держави, динамікою соціально-економічного поступу та ступенем суспільної легітимації владних структур. Особливої ваги зазначене питання набуває за обставин трансформації моделей управління та перерозподілу владних повноважень, характерних для сучасних процесів децентралізації, що мають місце у значній кількості країн, зокрема й в Україні [63, с. 122-124].

Актуалізація обраної проблематики додатково зумовлюється спектром сучасних загроз і трансформацій, з якими стикаються держави, починаючи від процесів глобальної інтеграції та стрімкого технологічного поступу й завершуючи політичною нестабільністю та поширенням пандемічних явищ. Сукупність зазначених чинників об'єктивно зумовлює потребу перегляду й оновлення нормативно-правових засад з урахуванням нових умов суспільного розвитку, що, своєю чергою, вимагає комплексного осмислення наявних моделей організації та практик функціонування виконавчої влади в порівняльному вимірі. Водночас найбільш серйозним випробуванням для системи публічного управління залишається збройне протистояння та стан війни. За таких обставин держава змушена оперативного реагувати на динамічні виклики, ухвалюючи швидкі управлінські рішення та посилюючи роль

виконавчих інституцій, що неминуче актуалізує проблему співвідношення потреб безпеки з обов'язком поваги та захисту людських прав.

Збройне протистояння об'єктивно зумовлює істотне розширення компетенції органів виконавчої гілки влади, наділяючи їх додатковими механізмами реагування, спрямованими на гарантування державної безпеки та охорону населення. Такі обставини слугують підставою для ревізії чинних нормативно-правових приписів і формування нових регуляторних рішень, покликаних забезпечити належне функціонування виконавчих інституцій у воєнний період за умови збереження правових запобіжників і меж, що унеможливають концентрацію та зловживання владними повноваженнями. У підсумку війна постає як каталізатор якісно нових викликів для системи правового регулювання виконавчої влади, вимагаючи одночасного поєднання управлінської адаптивності з дотриманням принципів підзвітності та юридичної визначеності. Осмислення зарубіжного досвіду держав, які проходили через подібні екстраординарні ситуації, здатне слугувати методологічною основою для вироблення збалансованих підходів до вдосконалення нормативного регулювання в умовах надзвичайних обставин [61, с. 29]

Застосування порівняльно-правового підходу уможливорює ідентифікацію найбільш результативних управлінських і нормативних моделей та сприяє запобіганню відтворенню неефективних або хибних практик, що набуває особливої значущості для України, яка перебуває в стані захисту державного суверенітету й територіальної цілісності в умовах збройної агресії з боку російської армії.

Доцільно зауважити, що в межах національної правничої доктрини пріоритет дослідницької уваги зосереджений переважно на аналізі вітчизняної моделі функціонування державного механізму в умовах запровадження воєнного стану, що є об'єктивно зумовленим з огляду на тривале збройне протистояння, яке триває вже чотири роки від моменту повномасштабної агресії, та спрямоване на захист суверенітету й незалежності України від однієї

з найпотужніших військових сил світу. У цьому контексті предметом наукового осмислення виступають не лише питання нормативного визначення компетенції органів виконавчої влади, а й прикладні аспекти реалізації ними владних повноважень у ситуації збройного конфлікту, зокрема антикризове управління, взаємодія з військовими формуваннями та співпраця з міжнародними інституціями. Окремого значення набувають проблеми правового унормування спеціальних правових режимів, зокрема мобілізаційних заходів, організації евакуаційних процесів і механізмів розподілу гуманітарних ресурсів.

Загалом українська практика державного управління в умовах війни має не лише значне теоретичне наповнення, а й є чинником для подальшої еволюції публічного адміністрування в екстраординарних обставинах, а також може слугувати корисним орієнтиром для інших держав, які опиняються перед аналогічними викликами.

У зазначеному контексті доцільно звернутися до напрацювань низки вітчизняних дослідників, зокрема В. Зінкевича, який аналізує проблемні виміри правового становища військових адміністрацій [80], В. Корелової, Я. Рябченка та А. Солодкої, у працях яких розкриваються трансформації правового статусу Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій [101], О. Роя, що зосереджує увагу на характеристичі правового режиму військових адміністрацій [170], а також І. Хомишина, який досліджує специфіку публічної служби в умовах воєнного стану [186] та інших науковців.

Вартим підтримки є узагальнюючий висновок І. Хомишина, згідно з яким у період дії воєнного стану в Україні з метою забезпечення безперервного функціонування органів публічної влади на рівні законодавства було врегульовано низку організаційних і кадрових проблем, пов'язаних із формуванням та діяльністю відповідних інституцій. Водночас, як слушно зауважує дослідник, практичне запровадження спрощених процедур призначення на посади державної служби призвело до певного відхилення від

базових засад цієї служби, насамперед таких як стабільність і професійна спроможність [186, с. 312]. У зв'язку з цим проблематика нормативно-правового визначення статусу органів державної влади в умовах воєнного періоду зберігає свою наукову й практичну значущість, зокрема і у порівняльно-правовому аспекті.

Аналізуючи іноземну практику нормативно-правового регулювання функціонування органів державної виконавчої влади за умов запровадження воєнного стану, необхідно враховувати декілька базових методологічних орієнтирів.

По-перше, визначальним є правовий статус самої виконавчої гілки влади. Саме виконавчі інституції виступають центральною ланкою реалізації державної політики, на них покладається обов'язок виконання законів, ухвалених представницьким органом, а також прийняття підзаконних нормативних актів у межах наданої компетенції. Нормативне регулювання окреслює обсяг повноважень і межі відповідальності відповідних органів. Водночас у науковому вимірі доцільно виокремлювати кілька моделей організації виконавчої влади, що зумовлюються, зокрема, особливостями державно-територіального устрою (унітарна чи федеративна держава) та типом форми правління.

Так, наприклад, виконавча гілка влади у Федеративній Республіці Німеччини характеризується чітко структурованою системою компетенцій, закріплених у положеннях Основного закону (Grundgesetz) [9]. Реалізація виконавчих функцій покладається на федеральний уряд, федерального президента, а також органи публічної адміністрації земель і місцевого рівня. При цьому визначальне значення надається принципам децентралізації та субсидіарності, що гарантують високий ступінь автономії суб'єктів федерації.

Натомість французька модель організації виконавчої влади ґрунтується на виразному пріоритеті центральних органів. Президент Французької Республіки наділений широкими повноваженнями, зокрема щодо формування уряду шляхом призначення прем'єр-міністра та інших членів кабінету [100].

Хоча прем'єр-міністр забезпечує поточну координацію діяльності уряду, ключові напрями функціонування виконавчої влади перебувають під суттєвим впливом глави держави.

Модель виконавчої влади у Великій Британії сформована на основі конституційних звичаїв і прецедентної традиції. Керівна роль у системі виконавчої влади належить прем'єр-міністрові, який за загальним правилом очолює політичну силу, що отримала парламентську більшість. Нормативне унормування діяльності виконавчих органів здійснюється шляхом ухвалення актів парламенту та підзаконних нормативних приписів. Водночас, аналізуючи британську модель, необхідно чітко розмежовувати юридичний і фактичний виміри: формально монарх зберігає дискреційне повноваження щодо призначення прем'єр-міністра, яке теоретично не обмежується виключно лідером парламентської більшості.

По-друге, аналізуючи нормативно-правове забезпечення статусу органів державної виконавчої влади України, доцільно зосереджувати увагу не стільки на самому факті запровадження воєнного стану, скільки на реальному рівні гарантування прав людини в межах відповідної держави. В умовах сучасного демократичного розвитку відкинуто уявлення про допустимість будь-яких засобів заради досягнення мети, у зв'язку з чим держави, що декларують відданість демократичним цінностям, зобов'язані забезпечувати повагу до прав і свобод навіть у ситуаціях надзвичайного характеру.

Забезпечення прав людини під час війни виступає індикатором інституційної зрілості демократії та спроможності публічної влади діяти відповідно до принципу правовладдя, що передбачає низку дотримання таких положень: всі обмеження прав і свобод, обумовлені запровадженням воєнного стану, мають бути чітко визначені на законодавчому рівні, відповідати критерію пропорційності загрозам і носити тимчасовий характер. Неприпустимим є використання режиму воєнного стану як підстави для надмірної концентрації владних повноважень у виконавчих органів або для легітимації зловживань владою.

Окрім того, норми міжнародного права та усталена практика Європейського суду з прав людини акцентують на тому, що навіть за умов ведення воєнних дій окремі фундаментальні права мають абсолютний характер і не підлягають жодним відступам, зокрема заборона катувань, що прямо закріплено й у положеннях Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [94]. Означене положення покладає на органи державної виконавчої влади обов'язок поєднувати ефективне реагування на кризові ситуації з належними механізмами контролю, прозорості та підзвітності.

Відтак у процесі формування та вдосконалення нормативно-правових засад визначення правового статусу органів виконавчої влади України в умовах воєнного стану необхідно виходити з того, що фундаментом будь-яких управлінських рішень мають залишатися принципи захисту людських прав. Ігнорування цього підходу створює ризики відступу від демократичних стандартів, що може спричинити зниження рівня суспільної довіри та послаблення міжнародної підтримки, яка має вирішальне значення для держави в ситуації збройного конфлікту.

Як відзначила Венеційська комісія, демократичний конституційний порядок покликаний забезпечувати власну стійкість насамперед через належне функціонування демократичних інститутів, утвердження принципу правовладдя та ефективні механізми гарантування захисту людських прав. Влада у демократичній державі перебуває під постійною відповідальністю перед виборчим корпусом, який зберігає можливість відмовити їй у подальшому мандаті довіри. Держава, в якій домінує правовладдя, сама виступає носієм і адресатом правових та конституційних обов'язків, що обмежують її діяльність установленими нормами [58].

По-третє, для дослідження правового регулювання повноважень органів державної виконавчої влади за воєнного стану обрано Німеччину, Францію, Ізраїль та Сполучене Королівство, що зумовлено поєднанням доктринальних, інституційних і практичних критеріїв, релевантних для сучасного

європейського та позаєвропейського правопорядку [67, с. 98-102].

Федеративна Республіка Німеччини є показовою з огляду на її жорстко конституціоналізовану модель надзвичайних повноважень. Основний закон цієї держави містить детально вибудовану систему екстраординарного порядку, у межах якої адміністративні органи діють не на підставі дискреційних політичних рішень, а в рамках чітко визначених конституційних процедур і компетенцій. Для цього дослідження принципово важливим є те, що навіть в умовах загрози існуванню держави німецька модель виходить із пріоритету правовладдя, інституційних стримувань і судового контролю за діями адміністрації, що дає змогу проаналізувати, яким чином воєнний або надзвичайний стан інтегрується у звичайний конституційний порядок, не руйнуючи його основ.

Франція обрана як держава з традиційно сильною виконавчою владою та розвиненою доктриною надзвичайних правових режимів. Французька модель характеризується наявністю кількох режимів екстраординарного характеру (*état de siège*, *état d'urgence*), у межах яких адміністративні органи наділяються істотно розширеними повноваженнями. Водночас саме у Франції сформовано значний масив судової практики *Conseil d'État*, який демонструє, як принцип пропорційності та ідеї належного врядування застосовуються до дій адміністрації в умовах надзвичайності, що дозволяє дослідити конфронтацію між ефективністю державного управління та захистом людських прав, а також роль адміністративної юстиції у стримуванні потенційної надмірності владних повноважень.

Ізраїль становить особливий науковий інтерес як держава, що фактично перебуває у тривалому стані безпекової загрози, де надзвичайні повноваження адміністративних органів мають не тимчасовий, а системний характер. Ізраїльська модель дозволяє проаналізувати феномен «нормалізації надзвичайного», коли воєнна або безпекова логіка пронизує повсякденне адміністративне регулювання. Водночас активна позиція Верховного суду Ізраїлю у справах щодо обмеження людських прав дає змогу оцінити межі

судового контролю над адміністрацією в умовах постійної екзистенційної загрози державі [64, с. 131-133; 68, с. 134-136].

Додатково доцільним видається залучення досвіду Великої Британії, яка, попри відсутність кодифікованої конституції, виробила складну систему реагування на воєнні та терористичні загрози через законодавчі акти та прецедентне право. Британський підхід цікавий тим, що розширення повноважень адміністративних органів відбувається не шляхом формального запровадження воєнного стану, а через спеціальні законодавчі акти, що дозволяє дослідити альтернативну, «неконституціоналізовану» модель надзвичайного управління.

Загалом обрані держави репрезентують різні типи правових моделей реагування на воєнний стан: конституційно жорстку (Німеччина), адміністративно-централізовану (Франція), безпеково-перманентну (Ізраїль) та еволюційно-прецедентну (Велика Британія). Їхнє порівняльне дослідження дає змогу не лише виявити спільні тенденції розширення повноважень адміністративних органів, але й окреслити доктринальні межі допустимого втручання держави в сферу людських прав в умовах воєнного стану.

Почнемо висвітлення досвіду Федеративної Республіки Німеччини. Слід зауважити, що в сучасній Федеративній Республіці Німеччина відсутній спеціальний закон, який би безпосередньо регламентував запровадження воєнного стану. Такий підхід є результатом свідомого політико-правового вибору, сформованого під впливом трагічного історичного досвіду масових порушень людських прав у період Другої світової війни, коли дія надзвичайного законодавства фактично уможлиблювала неконтрольоване обмеження громадянських свобод. Негативний досвід Веймарської республіки (ст. 48 Конституції дозволяла широкі надзвичайні повноваження президенту і сприяла приходу нацистів до влади) та жахливі порушення прав людини під час нацистського режиму і Другої світової війни стали фактором необхідності внесення змін до конституційних норм з метою запобігання зловживанням владою, які могли б призвести до обмеження громадянських свобод без

контролю.

Як відзначають з цього приводу зарубіжні дослідники, німецька конституція з різних історичних причин (зокрема через надзвичайний пункт у Конституції Веймарської республіки) містить лише слабку надзвичайну конституцію, яку було додано до Основного закону лише 1968 року. Одним із її проявів є стан оборони (*Verteidigungsfall*), який найближче уподібнюється до надзвичайної конституції, хоча юридично він оформлений за зразком інститутів і процедур демократії. Інший важливий конституційний пункт, що стосується надзвичайних ситуацій, дозволяє землям (*Länder*) звертатися за допомогою до інших земель або до федерального уряду [15].

Німецька правова система спрямована на недопущення повторення подібних зловживань. Навіть за наявності надзвичайних обставин у державі зберігається домінування принципу верховенства права (в інтерпретації німецького суспільства через концепцію правової держави – *Rechtsstaat*), відповідно до якого будь-які втручання у сферу прав і свобод повинні мати чітке законодавче підґрунтя та відповідати критерію пропорційності загрозам. Крім того, як активний учасник міжнародного співтовариства, Німеччина пов'язана зобов'язаннями щодо неухильного дотримання міжнародних стандартів захисту людських прав.

Як показує аналіз наукової літератури, фундаментальна дилема конституційного регулювання надзвичайного стану полягає в необхідності досягнення належного балансу між ефективністю заходів, спрямованих на управління загрозами для держави чи конституційного ладу, та захистом принципів правової держави від можливого зловживання надзвичайними повноваженнями. Саме ця дилема зумовлює різноманітність нормативних підходів і ступінь їхньої деталізації: що більшим є страх зловживань – зазвичай обґрунтований історичним досвідом, – то детальнішими й більш жорсткими виявляються відповідні конституційні та законодавчі положення [10, с. 453-478].

Більшість конституційних норм у цій сфері можна віднести до однієї з

двох основних мотивацій: або до прагнення забезпечити максимальну ефективність державного реагування, або до прагнення запобігти зловживанням владою. Виняток становить принцип пропорційності, який намагається примирити обидві цілі, встановлюючи залежність обсягу надзвичайних повноважень від ступеня небезпеки: що більша загроза, то ширші повноваження допускаються; що менша загроза, то вужчими мають бути надзвичайні заходи.

Фактичною телеологічною метою інституту надзвичайного стану є забезпечення якнайшвидшого повернення до нормального конституційного порядку. У цьому контексті концепція надзвичайного стану зберігає легітимність у правовій державі лише за умови, що здійснення державної влади навіть у період кризи залишається підпорядкованим конституційним обмеженням і принципам верховенства права.

Згадаємо також дослідження, у якому автором встановлено, що німецька та французька конституційні традиції ілюструють різні підходи до інституційного дизайну, спрямованого на запобігання деградації конституційної демократії в авторитаризм чи тоталітаризм. Як відзначає Р. Гроте, Основний Закон Федеративної Республіки Німеччини, ухвалений після Другої світової війни, містить численні захисні механізми та гарантії, покликані убезпечити державу від повторення тоталітарного режиму. Використані механізми є безпосередньою реакцією на історичний досвід краху Веймарської республіки в міжвоєнний період та подальшого встановлення нацистської диктатури [8, с. 107-132].

Хоча Р. Гроте наголошує, що натомість французька республіканська конституційна традиція, яка сформувалася з часів Третьої республіки, практично не містить аналогічних інституційних бар'єрів проти авторитаризму. Французький республіканізм неодноразово стикався із серйозними загрозами з боку антиреспубліканських сил, проте жодного разу не підпав під їхній контроль, що, можливо, зменшило сприйняту необхідність у жорстких конституційних запобіжниках [8, с. 107-132].

Водночас у правовій системі Федеративної Республіки Німеччина існує низка законодавчих актів, які уможливають запровадження надзвичайних режимів як на окремих територіях, так і в масштабах усієї держави. При цьому такі режими характеризуються часовою обмеженістю та передбачають чітко окреслений перелік допустимих обмежень.

Слід також зазначити, що питання оборони та функціонування держави в умовах воєнної загрози в Німеччині мають безпосереднє конституційне врегулювання. Захист федеральної території від зовнішньої агресії та гарантування безпеки населення розглядаються як базові завдання держави, у зв'язку з чим оборонній сфері надано конституційний статус [13]. Деталізовані приписи щодо правового режиму воєнного часу закріплені в розділі Ха Основного закону (статті 115a-115l), який регламентує стан оборони (Verteidigungsfall).

Стаття 115a Основного закону Федеративної Республіки Німеччина закріплює порядок проголошення стану оборони (Verteidigungsfall) [9]. Відповідне рішення ухвалюється федеральним парламентом на підставі подання федерального уряду у разі здійснення збройного нападу на територію Німеччини або за наявності неминучої загрози такого нападу. Для його прийняття необхідна кваліфікована більшість – дві третини голосів, поданих під час голосування, або щонайменше більшість від конституційного складу Бундестагу. У ситуації, коли збройна агресія вже розпочалася, а компетентні федеральні органи об'єктивно неспроможні негайно ухвалити відповідне рішення, стан оборони вважається автоматично проголошеним із моменту початку нападу.

Відповідно до статті 115b Основного закону Федеративної Республіки Німеччина, з моменту оголошення стану оборони повноваження щодо керівництва та оперативного контролю над збройними силами переходять до Федерального канцлера. У мирний час (за статтею 65a Grundgesetz) ці повноваження належать Федеральному міністру оборони; міністр здійснює повсякденне оперативне керівництво Бундесвером. Перехід повноважень до

канцлера відбувається автоматично з моменту офіційного оголошення (Verkündung) стану оборони – без додаткових актів чи рішень, що забезпечує швидке зосередження цивільного та військового керівництва в руках глави уряду для ефективної оборони [9].

Канцлер стає верховним головнокомандувачем збройними силами (аналогічно до ролі президента в інших країнах, але в Німеччині це свідомо покладено на цивільного главу уряду, щоб уникнути концентрації влади в одних руках, як у часи Веймарської республіки). У стані оборони уряд (і канцлер як його голова) отримує розширені повноваження: наприклад, можливість видавати прямі розпорядження землям (Länder), використовувати федеральну прикордонну службу (Bundespolizei) всередині країни тощо. Наголосимо, що парламентська контроль зберігається: Бундестаг і Бундесрат можуть будь-коли скасувати стан оборони; працює Спільний комітет (Gemeinsamer Ausschuss) як надзвичайний орган парламенту.

Спільний комітет посідає особливе місце в системі правового регулювання повноважень органів публічної влади Федеративної Республіки Німеччини в умовах стану оборони. Запровадження та нормативне закріплення в Основному законі Німеччини цього інституту було результатом свідомого конституційного вибору, спрямованого на забезпечення безперервності демократичної легітимації державної влади за екстраординарних умов без порушення засад верховенства права.

Конституційно-правовою основою діяльності Спільного комітету є ст. 53а, а також розділ Ха Основного закону Німеччини (ст. 115а-115l), які формують цілісну нормативну модель надзвичайного управління у випадку збройного нападу або невідвортної загрози такому нападу; у цій моделі спільний комітет виступає не як автономний орган надзвичайної влади, а як субституційний парламентський інститут, покликаний тимчасово перебрати на себе функції Бундестагу і Бундесрату виключно за умови їх фактичної або юридичної недієздатності [9].

З точки зору інституційної природи Спільний комітет є змішаним

представницьким органом, сформованим на паритетних засадах участі федерації та земель; його склад визначається наперед і включає членів Бундестагу та представників Бундесрату (наголосимо, що двопалатний німецький парламент відображає федеративний устрій німецької держави, за якого Бундестаг представляє народ у цілому, а Бундесрат – землі як суб'єкти федерації), що унеможлиблює довільне переформатування органу виконавчою владою в момент настання стану оборони. Така архітектоніка спрямована на збереження федеративного балансу та представницького характеру публічної влади навіть у ситуації глибокої дестабілізації конституційного порядку.

Згідно з нормативними приписами Основного закону, Спільний комітет складається з 32 членів Бундестагу (призначених фракціями пропорційно до їхньої чисельності) та 16 представників земель (по одному від кожної з 16 федеральних земель, делегованих Бундесратом) [9].

Таким чином, співвідношення – 2:1 на користь Бундестагу, що забезпечує домінування народного представництва навіть у надзвичайній ситуації; комітет збирається лише в разі оголошення стану оборони або коли Бундестаг чи Бундесрат не можуть зібратися через надзвичайні обставини (наприклад, окупацію території, масові руйнування тощо).

Функціонально Спільний комітет наділяється повноваженнями, які за своїм змістом відповідають законодавчим компетенціям парламенту, однак є істотно обмеженими за обсягом і спрямованістю. Основний закон Німеччини свідомо виключає можливість використання Спільного комітету для радикальної трансформації конституційного ладу: він не вправі змінювати Основний закон, ухвалювати акти, що порушують федеративний устрій, або ставити під сумнів чинність базових принципів, закріплених у так званій «вічній клаузулі» (ст. 79 абз. 3) [12, с. 354-366]. Отже, навіть у стані оборони межі діяльності цього органу залишаються конституційно фіксованими та матеріально обумовленими.

Особливу увагу слід звернути на співвідношення повноважень Спільного комітету та федерального уряду. Відзначимо, що на відміну від

моделей, у яких воєнний стан призводить до фактичної монополізації влади виконавчими органами, німецька конструкція передбачає інституційне стримування виконавчої влади парламентським за своєю природою органом, навіть якщо цей орган діє в редукованому форматі. Спільний комітет бере участь у правотворчому процесі, здійснює контрольні функції та забезпечує формальну легітимацію рішень, необхідних для оборони держави в надзвичайних умовах.

У контексті правового регулювання діяльності адміністративних органів за стану оборони Спільний комітет відіграє опосередковану, проте принципову роль: саме через його нормативні акти та рішення відбувається розширення або модифікація компетенцій адміністративних органів, водночас таке розширення не набуває характеру суто адміністративної дискреції, а залишається в межах парламентського мандата. Таким чином, правове становище адміністративних органів у воєнний період зберігає зв'язок із законодавчою волею, хоча і реалізованою в екстраординарній процедурній формі.

Загалом інститут Спільного комітету слід розглядати як прояв німецької доктрини «конституціоналізованої надзвичайності», у межах якої навіть воєнний стан не розглядається як простір відсутності правопорядку чи необмеженої дискреції держави. Навпаки, Спільний комітет уособлює спробу інституційно закріпити мінімально необхідний рівень парламентського контролю та нормативної визначеності у сфері діяльності адміністративних органів в умовах екзистенційної загрози державі.

Охарактеризована конструкція є важливим запобіжником проти можливого авторитаризму навіть у воєнний час:

- землі зберігають свій голос через представників у комітеті;
- зберігається парламентський контроль над виконавчою владою (включаючи верховне командування канцлера збройними силами);
- система унеможливорює тривале правління без повноцінного парламенту – щойно Бундестаг чи Бундесрат зможуть зібратися, Спільний

комітет автоматично втрачає свої повноваження.

Відтак, навіть у найкритичнішій ситуації – стані оборони – німецька конституційна система зберігає баланс між ефективністю керівництва (посилення ролі канцлера) та принципами федералізму, парламентської демократії й поділу влади.

Повертаючись безпосередньо до аналізу приписів Основного закону Німеччини щодо регулювання відносин в умовах екстраординарних станів, вкажемо, що ст. 115с уповноважує федеральний уряд запроваджувати спеціальні заходи в період дії стану оборони, у тому числі передбачати тимчасові обмеження окремих прав і свобод громадян, за умови їх необхідності для гарантування безпеки держави.

Згадуючи федеративний устрій Німеччини, відзначимо, що відповідно до ст. 115с Конституції ФРН, у стані оборони федерація значно розширює свої законодавчі компетенції, отримуючи право конкуруючого законодавства навіть у сферах, які зазвичай віднесені до повноважень землі (наприклад, освіта, поліція, економіка), що дозволяє швидко видавати федеральні закони для забезпечення оборони.

Основоположні права обмежуються лише частково: наприклад, можливе подовження терміну попереднього ув'язнення або регулювання компенсацій за реквізицію майна (стаття 115с Конституції ФРН). Автоматично активується обов'язкова військова служба (*Wehrpflicht*) для чоловіків (ст. 12а Основного закону), а також можлива трудова мобілізація цивільного населення для робіт в інтересах оборони (наприклад, у промисловості чи логістиці). Додамо, що згадана ст. 12 а Конституції Німеччини містить положення про те, що у разі настання стану оборони, якщо потреби у цивільних послугах у сфері цивільної санітарної та медичної допомоги, а також у стаціонарній військовій лазаретній організації не можуть бути забезпечені на добровільних засадах, жінки віком від вісімнадцяти до п'ятдесяти п'яти років можуть бути залучені до надання таких послуг на підставі закону або відповідно до закону. Водночас за будь-яких обставин виключається можливість покладення на них обов'язку

проходження служби зі зброєю [9].

Викладене конституційне положення відображає конституційно обмежений механізм примусового залучення цивільного населення до виконання функцій, важливих для забезпечення обороноздатності держави, який, з одного боку, допускає тимчасове розширення публічно-правових обов'язків фізичних осіб у воєнний період, а з іншого – чітко фіксує матеріальні межі такого втручання, виключаючи мілітаризацію статусу осіб, залучених до цивільної медичної та санітарної діяльності.

На нашу думку, важливим запобіжником узурпації влади в умовах стану оборони виступає гарантія діяльності Федерального конституційного суду (Bundesverfassungsgericht), функціонування якого не може бути обмежене (ст. 115g Конституції ФРН), що у свою чергу гарантує судовий контроль навіть у кризовий час.

Закон про Федеральний конституційний суд може бути змінений законом Спільного комітету лише в тій мірі, у якій такі зміни, з точки зору самого Федерального конституційного суду, є об'єктивно необхідними для забезпечення безперервного функціонування цього органу; до моменту ухвалення відповідного закону Федеральний конституційний суд уповноважений самостійно вживати заходів, необхідних для збереження його працездатності. Рішення щодо таких заходів, а також щодо допустимості змін законодавства, ухвалюються Федеральним конституційним судом більшістю голосів суддів, присутніх на засіданні [9].

В академічному вимірі наведене положення фіксує принцип конституційної недоторканності органу конституційного контролю в умовах екстраординарного правового режиму. Воно виключає можливість підпорядкування Федерального конституційного суду політичним або квазі-парламентським структурам воєнного часу та водночас закріплює унікальний механізм самозахисту судової інституції, за якого саме суд виступає остаточним арбітром щодо меж допустимого втручання у власну організаційну та функціональну автономію. Аналізоване положення є

показовим для німецької моделі «конституціоналізованої надзвичайності», у межах якої навіть за стану оборони зберігається інституційна автономія судової влади як ключової гарантії правовладдя.

Особливої уваги потребує й питання процедури припинення стану оборони. Так, за ст. 1151 Конституції ФРН, Бундестаг за згодою Бундесрату може будь-коли скасувати стан оборони простою більшістю. Водночас стан оборони негайно припиняється, щойно зникають підстави для його оголошення (кінець нападу чи загрози). Конституційно визначено, що рішення відносно укладення миру приймається шляхом ухвалення федерального закону [9].

Наведені положення закріплюють принцип зворотності надзвичайних повноважень та верховенства повноформатного парламенту над інституціями воєнного часу. Так, Спільний комітет і федеральний уряд, хоча й наділяються розширеними повноваженнями в умовах стану оборони, залишаються підпорядкованими звичайному конституційному механізму парламентського контролю. Обов'язок негайного припинення стану оборони за відсутності матеріальних підстав для його продовження виключає можливість його політичної консервації, підкреслюючи тимчасовий і винятковий характер цього правового режиму. Рішення про укладення миру, своєю чергою, знову інтегрується у звичайний законодавчий процес, що підтверджує пріоритет верховенства права та демократичної легітимації навіть після завершення екстраординарного періоду.

Наголосимо, що стан оборони ніколи не оголошувався за всю історію Федеративної Республіки Німеччини. Аналізовані вище положення, введені в 1968 році як «конституція надзвичайного стану» (Notstandsverfassung), були реакцією на досвід Веймарської республіки та Холодну війну, коли боялися масового нападу з боку Варшавського договору.

Сьогодні, в контексті війни в Україні, гібридних загроз (кібератаки, дрони) та посилення обороноздатності (наприклад, плани модернізації Бундесверу та закон про модернізацію військової служби з 2026 року),

ведуться дискусії про можливу адаптацію цих норм, але на даний момент це чинні положення Основного закону.

Згадані зміни до військового законодавства не є повним повернення до обов'язкової військової повинності (Wehrpflicht), яка була призупинена в 2011 році, а нове гібридне моделювання військової служби на основі добровільності, з деякими обов'язковими елементами для чоловіків. Мета таких змін – суттєво збільшити чисельність Бундесверу (до 260 000 активних військових, а також додатково 200 000 резервістів до 2035 року) на тлі зміненої ситуації безпеки. Законом зокрема передбачено, що всі 18-річні чоловіки (починаючи з народжених у 2008 році та молодші) отримують лист від Бундесверу з QR-кодом для онлайн-анкети, у якій запитують про здоров'я, освіту, кваліфікацію та готовність до служби (заповнення обов'язкове для чоловіків, добровільне для жінок), якщо добровольців недостатньо або ситуація безпеки погіршиться, Бундестаг може окремим законом запровадити повинність за потребою (Bedarfswehrpflicht) [1; 18-20].

На нашу думку, потребує уваги також наступний аспект досліджуваної тематики. Так, важливим елементом конституційного регулювання оборонної політики Німеччини є чітке розмежування між випадком союзу (Bündnisfall) відповідно до ст. 5 Північноатлантичного договору [141] та станом оборони (Verteidigungsfall), передбаченим ст. 115a Основного закону.

Bündnisfall застосовується у разі збройного нападу на одного з членів НАТО і розглядається як напад на весь альянс. Рішення про його оголошення приймається Північноатлантичною радою одноголосно. Для Німеччини означене зобов'язання передбачає необхідність надання допомоги атакованому союзнику, яка може включати постачання озброєнь, розвідувальну підтримку, логістику або навіть участь у бойових діях за межами національної території. Водночас ст. 5 Договору не встановлює автоматичного обов'язку вступу у війну: кожен член Альянсу самостійно визначає характер і обсяг допомоги. У німецькому правовому полі будь-яке розгортання Бундесверу за кордоном потребує попереднього схвалення

Бундестагом, що відображає принцип парламентського контролю над збройними силами.

На відміну від описаної ситуації, *Verteidigungsfall* є виключно національним конституційним інститутом і активується лише за умови прямого збройного нападу на територію Федеративної Республіки Німеччина або безпосередньої загрози такого нападу. Процедура його оголошення передбачена статтею 115а Основного закону та висвітлена нами вище.

Відтак, напад на союзника по НАТО, навіть за умови оголошення *Bündnisfall*, не тягне за собою автоматичного переходу до *Verteidigungsfall* на території Німеччини, якщо німецька територія не зазнала прямого нападу. Таке розмежування є свідомим конституційним запобіжником, сформованим історичним досвідом Веймарської республіки та Другої світової війни, спрямованим на уникнення автоматичного втягнення Німеччини у зовнішні конфлікти без безпосередньої загрози національному суверенітету.

Емпіричним підтвердженням цієї конструкції є практика після терористичних атак 11 вересня 2001 року: НАТО вперше в історії оголосила *Bündnisfall* на підтримку Сполучених Штатів Америки, Німеччина взяла участь у міжнародній операції в Афганістані, однак *Verteidigungsfall* на національному рівні не активувався через відсутність прямого нападу на німецьку територію.

Отже, хоча обидва інститути пов'язані з оборонними зобов'язаннями, вони функціонують у різних правових і конституційних площинах: *Bündnisfall* регулює міжнародну солідарність і зовнішнє розгортання сил, тоді як *Verteidigungsfall* активує внутрішній надзвичайний режим лише за наявності безпосередньої загрози національній території.

Підсумовуючи, слід зазначити, що з метою збереження спроможності держави до належного функціонування навіть в умовах оборони відбувається трансформація розподілу компетенцій, контрольних механізмів і процедур у системі поділу влади. За таких обставин роль виконавчої гілки влади істотно посилюється, що прямо передбачено положеннями статей 115f та 115i

Основного закону. Зокрема, Федеральний канцлер наділяється розширеним обсягом повноважень, оскільки керівництво і контроль над збройними силами автоматично переходять до нього з моменту проголошення стану оборони відповідно до статті 115b Конституції ФРН.

Окрім цього, так звані «надзвичайні конституційні положення» створюють можливість концентрації законодавчих і адміністративних функцій на федеральному рівні (стаття 115c Конституції ФРН), що покликано забезпечити ефективну та скоординовану реакцію держави на загрози, характерні для періоду стану оборони [21]. Зазначені приписи формують нормативну основу правового режиму воєнного часу та визначають межі й зміст повноважень органів публічної влади в Німеччині.

Наступна держава, до досвіду якої слід звернутись, – це Франція. У сучасній Французькій Республіці, як і в багатьох демократичних держав, відсутній спеціальний закон, який би безпосередньо регламентував запровадження воєнного стану. Подібно до німецького підходу, така модель зумовлена історичним досвідом, у межах якого режим воєнного стану нерідко використовувався як інструмент істотного обмеження громадянських свобод і встановлення авторитарних форм правління. Натомість у Франції сформовано систему правових надзвичайних режимів, що можуть застосовуватися у разі загрози національній безпеці або порушення публічного порядку. До них, зокрема, належить стан облоги (*état de siège*), який може бути запроваджений у ситуаціях внутрішніх заворушень або зовнішньої небезпеки та надає органам влади розширені повноваження, включно з можливістю запровадження комендантської години чи проведення обшуків.

Іншим різновидом є режим надзвичайної ситуації (*état d'urgence*), що застосовується у випадках природних катастроф, терористичних актів або інших виняткових подій і передбачає ухвалення спеціальних заходів, спрямованих на відновлення порядку та надання допомоги постраждалому населенню. Режим *état d'urgence*, запроваджений законом 1955 року, який активно застосовувався у сучасній французькій практиці. Хоча він не є

воєнним станом у вузькому сенсі, його нормативна архітектура істотно вплинула на розвиток адміністративних повноважень виконавчої влади в кризових умовах. У межах цього режиму уряд і міністр внутрішніх справ, а також префекти отримують розширені дискреційні повноваження щодо обмеження свободи пересування, проведення адміністративних обшуків, запровадження зон посиленого контролю. Водночас ключовою рисою французької моделі є активна роль адміністративних судів, які здійснюють оперативний і ефективний контроль за пропорційністю та обґрунтованістю таких заходів з позицій верховенства права й захисту людських прав.

Французький досвід також характеризується чітким розмежуванням політичного керівництва кризовим управлінням і адміністративної реалізації відповідних рішень. Уряд, очолюваний Прем'єр-міністром, забезпечує координацію діяльності міністерств, тоді як система префектів виступає ключовою ланкою реалізації надзвичайних повноважень на місцевому рівні. Префект у кризових умовах діє як представник держави з посиленими координаційними та розпорядчими повноваженнями, що дозволяє забезпечити єдність державної політики та оперативність управлінських рішень без формального демонтажу децентралізованої адміністративної структури.

Особливої уваги заслуговує свідома відмова французького законодавця від використання категорії «воєнний стан»: історично цей інститут асоціювався з придушенням політичної опозиції та істотним звуженням демократичних свобод. Водночас міжнародні договори у сфері захисту людських прав встановлюють чіткі межі допустимого застосування надзвичайних заходів, що додатково зумовлює необхідність їх узгодження з вимогами принципу правовладдя та його практичної імплементації.

Додатково слід згадати і запровадження надзвичайних обмежень прав людини французькою державою в межах протидії поширення захворювання на COVID-19. Так, у Франції під час пандемії COVID-19 застосовувався надзвичайний стан, але не класичний *état d'urgence* (який використовувався,

наприклад, після терактів 2015 року), а спеціальний санітарний надзвичайний стан (*état d'urgence sanitaire*), який був створений спеціально для боротьби з епідемією законом від 23 березня 2020 року [16] і дозволяв уряду запроваджувати жорсткі заходи, такі як локдаун, комендантська година, обмеження пересування та інші [6; 22]. Вказаний режим дозволяв прем'єр-міністру видавати декрети для обмеження свобод з метою захисту здоров'я населення, і він був ключовим інструментом уряду для управління кризою COVID-19 [7].

У цьому контексті варто згадати тезу А. Кучука про те, що показники індексу демократії, зокрема трансформація статусу Франції з держави повної демократії до категорії неповної демократії, наочно ілюструють вплив екстраординарних обставин на еволюцію політичного й правового режиму. Подібна динаміка засвідчує наявність істотних труднощів, пов'язаних із пошуком належного співвідношення між потребами захисту публічного інтересу та необхідністю збереження й дотримання демократичних стандартів [113, с. 36].

Доцільно окреслити низку базових принципів, на яких ґрунтується застосування надзвичайних режимів у Французькій Республіці. Передусім ідеться про вимогу пропорційності, відповідно до якої запроваджені заходи мають відповідати характеру та інтенсивності загрози; принцип тимчасовості, що передбачає обмежений у часі характер втручань у сферу прав і свобод; наявність ефективного контролю, зокрема судового, за діями органів виконавчої влади; а також принцип прозорості, який зобов'язує державу інформувати суспільство про підстави введення надзвичайних заходів і їхній зміст.

Варто також звернути увагу на функціонування у Франції Кодексу оборони (*Code de la défense*) [4], який є системоутворювальним нормативним актом у сфері забезпечення обороноздатності держави. Вказаний нормативно-правовий акт комплексно регулює питання організації збройних сил, національної безпеки та мобілізаційних заходів. Як зазначається в доктрині,

захист національної безпеки, територіальної цілісності Франції та осіб, що на ній проживають, розглядається як пріоритетне завдання, що потребує спеціальних правових механізмів і чітко визначених інструментів. Кодекс оборони формулює загальні засади законодавства у сфері оборони, встановлює правові режими оборони, зокрема визначає зміст воєнного, облогового та надзвичайного станів, регламентує організацію оборони, діяльність Міністерства оборони й військового персоналу, а також окремі адміністративні та фінансові аспекти [3].

Водночас Code de la défense не слугує безпосередньою правовою підставою для запровадження воєнного стану; його призначення полягає передусім у формуванні загального нормативного каркасу функціонування оборонної системи держави. Такий стан зумовлено тим, що кожна надзвичайна ситуація має унікальні характеристики, які вимагають оперативних і гнучких управлінських рішень. Надмірно деталізоване та жорстке закріплення процедур на рівні кодифікованого акту могло б обмежити здатність держави своєчасно й адекватно реагувати на різноманітні загрози. Водночас питання правової природи та значення Кодексу оборони, зокрема з огляду на можливість рецепції такого досвіду, доцільно виокремити як самостійний напрям подальших наукових досліджень.

Загалом у Французькій Республіці правове регулювання діяльності органів виконавчої влади в умовах воєнного стану та інших екстраординарних ситуацій ґрунтується на багаторівневій системі конституційних і законодавчих механізмів, що поєднують посилення виконавчої влади з інституційними запобіжниками від її надмірної концентрації. Ключове значення має Конституція Франції 1958 року, яка передбачає кілька спеціальних режимів, здатних активуватися у разі серйозної загрози національній безпеці, територіальній цілісності або безперервності функціонування публічної влади.

Особливе місце посідає стаття 16 Конституції, яка надає Президенту Республіки виняткові повноваження у випадку, коли інститути Республіки,

незалежність нації, цілісність її території чи виконання міжнародних зобов'язань зазнають серйозної та безпосередньої загрози, а нормальне функціонування конституційних органів перерване [100]. У таких умовах Президент концентрує у своїх руках ключові управлінські та нормативні повноваження, що істотно трансформує звичну модель діяльності органів виконавчої влади.

Заходи приймаються після консультацій з прем'єр-міністром, головами палат Парламенту та Конституційною радою, з метою відновлення нормального функціонування; застосовувалося один раз у 1961 р. після путчу в Алжирі [23]. Після 30 днів Конституційна рада може перевірити умови застосування за запитом спікерів чи 60 депутатів/сенаторів. Наведений механізм підкреслює концентрацію влади в руках президента як глави виконавчої влади, з мінімальними обмеженнями, але з вимогою швидкого повернення до конституційного порядку.

Водночас конституційна модель не передбачає автоматичної дерогації людських прав, а встановлює обов'язок Президента діяти з метою якнайшвидшого відновлення нормального функціонування публічної влади. Додатковим стримувальним чинником є інституційна роль Конституційної ради, яка після конституційної реформи 2008 року отримала повноваження оцінювати, чи зберігаються умови для застосування ст. 16 Конституції Франції.

Поряд із цим, як ми зазначили вище, у французькому праві функціонує режим *état de siège* (стан облоги), закріплений у ст. 36 Конституції Франції. та деталізований у законодавстві. Його застосування пов'язане безпосередньо з воєнною загрозою або збройним повстанням і передбачає передачу окремих поліцейських повноважень від цивільних органів виконавчої влади до військового командування. У такому режимі уряд і префекти зберігають загальне керівництво адміністративною системою, проте військові органи отримують розширені компетенції у сфері забезпечення громадського порядку та безпеки. Важливою ознакою є чітка законодавча визначеність меж таких

повноважень і необхідність парламентського контролю за продовженням стану облоги понад початково встановлений строк.

У науковому вимірі французька модель вирізняється прагненням до нормативної формалізації надзвичайних повноважень виконавчої влади та їх інтеграції в загальну конституційну систему, а не винесенням за її межі. Навіть у ситуаціях, які об'єктивно вимагають швидких і жорстких управлінських рішень, зберігається принцип тимчасовості надзвичайних режимів, парламентський і судовий контроль, а також орієнтація на відновлення звичайного конституційного порядку як кінцеву мету діяльності органів виконавчої влади, що дозволяє розглядати французький досвід як приклад поєднання ефективності кризового управління з доктриною правовладдя та пріоритетом людських прав навіть за умов воєнної загрози.

Наступною державою, чий досвід правового регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану нами буде висвітлено, є Сполучене Королівство. У контексті правового регулювання діяльності органів виконавчої влади під час воєнного стану, досвід Сполученого Королівства демонструє еволюцію від історичних прерогатив Корони до сучасних статутних механізмів, що забезпечують баланс між оперативністю виконавчої гілки влади та парламентським наглядом. Історично, виконавча влада у Великобританії спиралася на королівські прерогативи, які дозволяли уряду діяти без обов'язкового схвалення Парламенту в умовах кризи, зокрема під час війни. Одним із перших формалізованих проявів таких повноважень став Закон про оборону королівства 1914 року (Defence of the Realm Act), прийнятий на початку Першої світової війни, який делегував виконавчій владі право видавати регуляції для забезпечення громадської безпеки, оборони держави та запобігання шпигунству без необхідності парламентського затвердження кожної норми. Вказаний акт по суті функціонував як закон про спрощення, дозволяючи уряду створювати нові законодавчі норми через накази в Раді (Orders in Council), що призводило до тимчасового призупинення ключових елементів неписаної конституції, таких як свобода пересування чи

захист власності [11, с. 51-70].

Післявоєнний період ознаменувався прийняттям Закону про надзвичайні повноваження 1920 року (Emergency Powers Act 1920), який розширив сферу застосування виконавчих прерогатив на внутрішні кризи, такі як масові страйки чи громадянські заворушення, дозволяючи уряду проголошувати надзвичайний стан і видавати регуляції для підтримки «основ життя спільноти», включаючи контроль над економікою, заборони зібрань та запровадження комендантської години. Вказаний закон встановлював об'єктивний стандарт для виконавчої влади, вимагаючи, щоб регуляції відповідали парламентському мандату на оборону держави, хоча суди інтерпретували його досить широко, обмежуючи судовий нагляд. Під час Другої світової війни виконавча влада набула ще ширшого обсягу завдяки Закону про надзвичайні повноваження (оборона) 1939 року (Emergency Powers (Defence) Act 1939), прийнятому безпосередньо перед початком конфлікту. Вказаний акт уповноважував уряд видавати оборонні регуляції (Defence Regulations) для забезпечення громадської безпеки, оборони, громадського порядку та ефективного ведення війни, охоплюючи контроль над економікою, затримання осіб без суду (зокрема, за Regulation 18B для осіб «ворожого походження»), раціонального використання ресурсів тощо. Загалом, до 1945 року було видано понад 377 таких регуляцій, дві з яких (примус до охорони та мародерство) передбачали смертну кару, тоді як інші дозволяли виконавчій владі конфіскувати майно, проводити обшуки та модифікувати існуюче законодавство без парламентського втручання. Акт забороняв примусову військову службу чи промислову мобілізацію, але забезпечував гнучкість для оперативних дій, з щорічним продовженням терміну дії [17].

У повоєнний період більшість цих актів було скасовано Законом про скасування надзвичайних законів 1959 року, хоча деякі, як, наприклад, щодо використання військового персоналу для невідкладних робіт національного значення, залишилися чинними. Сучасне правове регулювання виконавчих повноважень у надзвичайних ситуаціях, включаючи воєнний стан, закріплено

в Законі про цивільні непередбачені обставини 2004 року, який замінив попередні акти та встановив високий поріг для застосування відповідного стану.

Загалом, у Сполученому Королівстві діяльність органів виконавчої влади в умовах воєнного стану та інших екстраординарних загроз регулюється не єдиним конституційним актом, а комплексом законодавчих і доктринальних механізмів, сформованих у межах некодифікованої конституції. Центральною рисою британської моделі є поєднання широких дискреційних повноважень уряду з розвиненими інструментами парламентського та судового контролю, що забезпечують функціонування публічної влади відповідно до принципу верховенства права навіть у кризових умовах.

Ключове значення для сучасного правового регулювання має згаданий вище Закон про цивільні надзвичайні ситуації 2004 року (Civil Contingencies Act), який створив універсальну нормативну рамку для реагування на надзвичайні події, включно з воєнними загрозами, терористичними атаками та іншими ситуаціями, що становлять серйозну небезпеку для життя нації. У межах цього закону уряд (передусім Прем'єр-міністр і Кабінет) отримує повноваження ухвалювати надзвичайні нормативні акти (emergency regulations), які можуть тимчасово змінювати або призупиняти дію чинного законодавства з метою забезпечення безпеки, підтримання публічного порядку та безперервності функціонування державних інституцій [2]. Нормативні приписи цього Закону надають виконавчій владі право видавати регуляції через накази в Раді, які можуть тимчасово призупиняти чи модифікувати законодавство, конфісковувати майно, обмежувати права чи вводити спеціальні заходи, але з обов'язковим парламентським схваленням протягом семи днів після видачі та щомісячним продовженням. Обмеження включають заборону на примусову військову службу, зміни конституційного законодавства чи створення нових злочинів, караних понад трьома місяцями ув'язнення, забезпечуючи пропорційність та тимчасовість дій [2].

Відповідно до вказаного Закону, надзвичайна ситуація визначається як подія чи ситуація, що загрожує серйозною шкодою здоров'ю населення, життю, майну, навколишньому середовищу чи національній безпеці, зокрема в умовах війни [2].

Особливістю британського підходу є те, що посилення виконавчої влади не супроводжується формальним запровадженням «воєнного стану» як окремого конституційного режиму. Натомість використовується гнучка система законодавчо визначених надзвичайних повноважень, які активуються за умов наявності загрози надзвичайного характеру та мають чітко окреслений часовий горизонт. Надзвичайні нормативні акти, ухвалені урядом, підлягають обов'язковому подальшому затвердженню парламентом, що забезпечує демократичну легітимацію дій виконавчої влади навіть за умов обмеженого часу для реагування.

Важливу роль у британській моделі відіграє доктрина королівської прерогативи, яка історично слугувала правовою основою для здійснення виконавчою владою повноважень у сфері оборони, зовнішньої політики та національної безпеки. У воєнний час саме на підставі прерогативи уряд здійснює оперативне управління збройними силами та приймає рішення, пов'язані з обороною держави. Водночас у сучасному конституційному праві Сполученого Королівства простежується чітка тенденція до нормативного обмеження та парламентського контролю за реалізацією таких повноважень, що зменшує ризики їх довільного використання.

Діяльність органів виконавчої влади в кризових умовах характеризується також високим рівнем інституційної координації. Кабінет Міністрів і спеціалізовані урядові комітети (зокрема у сфері національної безпеки) здійснюють стратегічне керівництво, тоді як міністерства та виконавчі агентства забезпечують практичну реалізацію ухвалених рішень. На місцевому рівні органи влади діють у тісній взаємодії з центральним урядом, проте зберігають визначену законом автономію у межах реагування на конкретні загрози, що дозволяє адаптувати управлінські рішення до локальних

умов.

Суттєвою ознакою британського підходу є пріоритет судового контролю за діями виконавчої влади навіть у надзвичайних умовах. Судова практика виходить із того, що надзвичайні повноваження не перебувають поза сферою юрисдикційної оцінки, а їх реалізація підлягає перевірці на відповідність принципам законності, необхідності та пропорційності. Судовий контроль розглядається не як перешкода ефективному управлінню в умовах загрози, а як структурний елемент забезпечення верховенства права та захисту людських прав.

У науковому вимірі досвід Сполученого Королівства засвідчує модель, за якої діяльність органів виконавчої влади в умовах воєнної чи іншої надзвичайної загрози не виводиться за межі звичайного правового порядку, а інтегрується в нього через спеціальні, але тимчасові та контрольовані правові механізми. Такий підхід забезпечує баланс між ефективністю державного управління в кризових ситуаціях і збереженням фундаментальних засад правовладдя та поваги до людських прав.

Наступною державою, на вивченні досвіду якої ми зупинимось, є Ізраїль. Беручи до уваги значущість вивчення іноземних моделей забезпечення правопорядку в умовах екстраординарних викликів, доцільно детальніше звернутися до практики саме цієї держави, яка впродовж тривалого часу перебуває в ситуації перманентної загрози національній безпеці. Характерною рисою ізраїльського підходу є глибока взаємодія цивільних і військових інституцій, застосування інноваційних механізмів управління кризовими ситуаціями та використання багаторівневої системи гарантування публічного порядку. Такий досвід має суттєвий прикладний потенціал і може бути використаний як орієнтир для вдосконалення національних моделей реагування на надзвичайні обставини в інших державах, зокрема в Україні.

На відміну від Франції, Німеччини та Великої Британії, як ми відзначили, правопорядок Ізраїлю сформувався і функціонує в умовах перманентної безпекової загрози, що істотно вплинуло на характер правового

регулювання надзвичайних повноважень публічної влади та, зокрема, адміністративних органів. Якщо в європейських державах воєнний або надзвичайний стан розглядається як тимчасовий, винятковий режим, який активується у відповідь на екстраординарні події, то в ізраїльській правовій системі елементи надзвичайності інтегровані у звичайний механізм державного управління.

Означена обставина зумовлює специфічну модель правового регулювання діяльності адміністративних органів, у межах якої розширені повноваження не завжди прив'язані до формального запровадження воєнного стану, а часто реалізуються на підставі законодавства про безпеку, оборону та надзвичайні ситуації, що має тривалий характер дії. Внаслідок цього адміністративні органи Ізраїлю функціонують у режимі постійної підвищеної готовності, а межа між «звичайним» та «екстраординарним» правовим режимом є розмитою.

Водночас ізраїльська модель не зводиться до безконтрольної сек'юритизації публічної влади. Ключову роль у стримуванні адміністративної дискреції відіграє Верховний суд Ізраїлю, який у своїй юриспруденції послідовно застосовує принципи пропорційності, необхідності та мінімального втручання, навіть у контексті боротьби з тероризмом або ведення воєнних дій. Таким чином, досвід Ізраїлю є показовим для аналізу того, яким чином тривалий воєнний контекст трансформує правове регулювання адміністративних повноважень, не скасовуючи при цьому повністю механізмів судового контролю та правового обмеження державної влади.

З огляду на означене ізраїльський досвід є методологічно цінним для нашого дослідження, оскільки дозволяє вийти за межі класичної європейської моделі «тимчасової надзвичайності» та проаналізувати правові наслідки інституціоналізації надзвичайного стану для діяльності адміністративних органів, а також для забезпечення людських прав у ситуації постійної екзистенційної загрози державі.

Вказане особливо важливо, зважаючи на те, що російська держава є безпосередньо сусідньою державою України, а отже джерелом не абстрактної чи віддаленої, а постійної, структурної та просторово наближеної небезпеки. Таке сусідство формує специфічний безпековий контекст, у якому загроза державному суверенітету, територіальній цілісності та конституційному ладу не має характеру разового кризового епізоду, а набуває рис тривалого та відтворюваного стану.

За цих умов класична європейська модель надзвичайного стану як короткочасного відступу від «нормальності» виявляється методологічно недостатньою для пояснення реальної логіки функціонування публічної влади. Натомість ізраїльський досвід демонструє, яким чином держава, що перебуває у середовищі перманентної зовнішньої ворожості, вибудовує адміністративно-правові механізми реагування, розраховані не на швидке повернення до довоєнного режиму, а на тривале співіснування з екзистенційною загрозою.

У цьому сенсі методологічна цінність ізраїльського підходу полягає не лише у фіксації розширених повноважень адміністративних органів, а насамперед у виявленні того, як інституціоналізована надзвичайність впливає на трансформацію стандартів законності, меж дискреції адміністрації та моделей судового контролю, а також на переосмислення механізмів забезпечення людських прав у ситуації, коли загроза походить від сусідньої держави і має довготривалий характер.

Відтак, для України, що вимушена функціонувати в умовах постійної небезпеки з боку суміжної держави-агресора, ізраїльський досвід дозволяє перейти від уявлення про надзвичайний стан як тимчасове виключення до аналізу його як стійкого елемента публічно-правової реальності, що потребує особливо виважених, структурно закріплених і контрольованих рішень у сфері діяльності адміністративних органів та захисту людських прав.

До ключових елементів ізраїльської практики доцільно віднести такі положення.

По-перше, це механізми правового врегулювання надзвичайних

режимів. В Ізраїлі сформовано розгалужену систему законодавчих приписів, що визначають порядок діяльності органів публічної влади за умов воєнних загроз і кризових ситуацій. Норми про надзвичайні повноваження надають урядові можливість оперативно реагувати на виклики безпеці, водночас окреслюючи чіткі правові межі, спрямовані на запобігання надмірній концентрації влади. Такий підхід дозволяє забезпечувати відносну рівновагу між реалізацією безпекових заходів і збереженням базових прав громадян.

Варто підкреслити, що в Ізраїлі відсутня конституція у формі єдиного кодифікованого акта. Натомість конституційні функції виконують так звані основоположні закони, ухвалені Кнесетом [32, с. 39-40]. Така модель характеризується динамічністю та гнучкістю, що уможливорює адаптацію правової системи до екстраординарних обставин за одночасного збереження демократичних засад. Відсутність конституції в класичному розумінні не перешкоджає забезпеченню стабільності державного управління, підтриманню правопорядку та захисту людських прав навіть у ситуації тривалого збройного протистояння.

Водночас слід наголосити, що ключове значення у цьому контексті має не формальне закріплення конституційних принципів у текстах основоположних законів, а їх реальне втілення у повсякденній діяльності органів публічної влади. Ізраїльський досвід переконливо демонструє, що ефективність конституційного ладу в умовах тривалої безпекової загрози визначається не обсягом декларативних приписів, а здатністю адміністративних органів діяти відповідно до принципів правовладдя, пропорційності та підконтрольності навіть за наявності розширених надзвичайних повноважень. У цьому сенсі інституційна спроможність держави забезпечувати людські права залежить передусім від практики правозастосування, а не від символічної ваги конституційних формул, які за відсутності належної реалізації ризикують залишатися суто номінальними.

Додатково слід зауважити, що в Ізраїлі відсутній офіційний документ, який би мав назву «Стратегія національної безпеки» або «Доктрина

національної безпеки» [179, с. 315].

По-друге, відзначимо модель цивільно-військової взаємодії. Визначальною рисою ізраїльського підходу виступає інституціоналізована координація між військовими та цивільними суб'єктами управління. В умовах підвищених безпекових ризиків управлінські функції доволі часто реалізуються через спільні координаційні органи, до складу яких залучаються представники збройних сил, органів правопорядку, місцевих органів влади та інститутів громадянського суспільства. Такий формат взаємодії сприяє узгодженому розподілу компетенцій, мінімізації інституційних конфліктів і забезпеченню оперативності ухвалення управлінських рішень.

По-третє, відзначимо вбудованість безпекового компоненту у повсякденні практики. Характерною особливістю ізраїльської моделі є органічне включення питань національної безпеки в повсякденне життя суспільства. Громадяни активно залучаються до забезпечення безпекових потреб держави через інститути резервної служби в Армії оборони Ізраїлю (IDF Reserves) [24], участь у волонтерських ініціативах та реалізацію програм цивільного захисту. Зокрема, діяльність Командування тилу (Home Front Command) спрямована на підготовку населення до реагування на надзвичайні ситуації, що забезпечує високий рівень обізнаності та практичної готовності громадян.

Однією з унікальних рис ізраїльської системи безпеки є системне залучення населення до підтримання громадського порядку та захисту держави. Окрім проходження резервної військової служби, значна частина громадян бере участь у програмах цивільної оборони, волонтерських проєктах і діяльності локальних структур самоорганізації. Така практика формує атмосферу колективної відповідальності та суспільної згуртованості, що виступає важливим чинником національної стійкості.

По-четверте, це технологічні інновації у сфері забезпечення правопорядку. Ізраїльська модель характеризується активним застосуванням сучасних технологічних рішень для цілей моніторингу безпекової ситуації та

підтримання належного рівня захисту [45, с. 54-61]. Зокрема, використання систем раннього виявлення та реагування на ракетні загрози, таких як «Залізний купол» (Iron Dome) [14, с. 666-686], а також розвинених механізмів кібербезпеки, відіграє ключову роль у запобіганні масштабним ризикам. Зазначені технології тісно інтегровані у діяльність правоохоронних та безпекових структур, що дозволяє мінімізувати потенційні загрози та забезпечити оперативне реагування на надзвичайні події.

По-п'яте, вкажемо на судовий захист і контроль за дотриманням прав людини. Орієнтація на правовладдя становить одну з визначальних характеристик ізраїльської моделі. Верховний суд Ізраїлю відіграє активну роль у розгляді справ, що стосуються обмеження прав громадян у контексті застосування надзвичайних заходів, тим самим забезпечуючи перевірку дотримання критерію пропорційності між безпековими інтересами держави та правами особи. Така судова практика слугує важливим механізмом стримування виконавчої влади й гарантування правового балансу.

Водночас у цьому контексті не можна оминати увагою судову реформу, ініційовану прем'єр-міністром Б. Нетаньягу у 2023 році, яка спричинила безпрецедентне загострення відносин між урядом і судовою гілкою влади. У відповідь Верховний суд розпочав розгляд справ, спрямованих на визнання неконституційним законодавства, що звужує його повноваження та ставить під сумнів фундаментальні засади демократичного устрою [81].

По-шосте, відзначимо психологічну стійкість суспільства. Ізраїльське суспільство характеризується високим рівнем згуртованості та психологічної готовності до тривалого існування в умовах криз і безпекових загроз. Така стійкість формується завдяки системній роботі з населенням, цілеспрямованим інформаційним і медіакампаніям, а також підтримці постійної взаємодії між різними етнічними й релігійними групами. У сукупності означені заходи сприяють зниженню рівня соціальної напруги та забезпечує збереження функціональної єдності суспільства в екстраординарних умовах.

Узагальнюючи, відзначимо наступне. Функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану в Ізраїлі вирізняється високим ступенем адаптивності, ефективною координацією між гілками влади та глибокою інтеграцією цивільних і військових інституцій. Особливістю цієї моделі є її орієнтація на забезпечення безпеки держави за умов постійної зовнішньої загрози та наявності внутрішніх конфліктів [43]. Визначальну роль у такій системі відіграють основоположні закони, які регламентують діяльність органів влади під час кризових ситуацій, а також Верховний суд, що здійснює контроль за дотриманням людських прав.

Ключовим елементом ізраїльської моделі є розвинена цивільно-військова співпраця, яка реалізується, зокрема, через діяльність командування тилу. Ця структура не лише координує взаємодію цивільних і військових служб у надзвичайних ситуаціях, але й активно залучає населення до програм підготовки та реагування на загрози. Особлива увага приділяється своєчасному та зрозумілому інформуванню громадян, що дозволяє мінімізувати панічні настрої та підвищити ефективність колективних дій.

Законодавче регулювання надає уряду можливість запроваджувати тимчасові обмеження або адаптувати механізми управління відповідно до поточних викликів. Водночас такі повноваження реалізуються під постійним і жорстким контролем судової влади, яка забезпечує дотримання принципу пропорційності та захист фундаментальних прав. Верховний суд Ізраїлю систематично розглядає справи, пов'язані з діяльністю державних органів у період воєнного стану, виступаючи інституційним гарантом балансу між безпековими потребами держави та правами громадян.

Отже, досвід функціонування органів державної влади в Ізраїлі під час воєнного стану демонструє високий рівень ефективності завдяки синергійному поєднанню гнучкого правового регулювання, інтеграції військових і цивільних інституцій, активної участі громадян та впровадження передових технологій; цей підхід становить цінний орієнтир для інших держав, зокрема України, яка стикається зі значними викликами у сфері

національної безпеки. Ізраїльська модель може слугувати основою для вдосконалення нормативно-правового регулювання діяльності військових адміністрацій, підвищення прозорості забезпечення правопорядку та впровадження сучасних технологічних рішень у сфері безпеки. Інтеграція механізмів цивільного захисту, формування психологічної стійкості суспільства та посилення контролю за дотриманням прав людини виступають ключовими напрямками, що можуть бути адаптовані для зміцнення національної системи протидії кризовим ситуаціям.

3.2. Напрями удосконалення правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану

В умовах триваючого воєнного стану, запровадженого в Україні з 24 лютого 2022 року та неодноразово продовженого, органи державної виконавчої влади опинилися в ситуації суттєвої трансформації свого правового статусу. Аналіз національного законодавства та порівняльно-правове дослідження зарубіжного досвіду виявили низку системних змін: значну концентрацію повноважень в окремих суб'єктах (зокрема, військових адміністраціях), недостатню чіткість розмежування компетенцій між цивільними та військовими органами, ризики порушення принципів пропорційності й правової визначеності при застосуванні спеціальних режимів, а також прогалини в механізмах парламентського та судового контролю за діяльністю адміністративних органів у воєнний період.

Означені проблеми не є суто українськими – подібні виклики постали

перед державними системами Франції (стан облоги та надзвичайний стан 2015-2017 рр.), Ізраїлю (постійний режим надзвичайного стану з моменту створення держави) та інших країн. Водночас зарубіжний досвід демонструє можливі моделі збалансованої адаптації адміністративно-правового статусу до умов збройного конфлікту: чітке тимчасове обмеження дії спеціальних повноважень, обов'язкове періодичне парламентське затвердження продовження воєнного стану, посилення судового нагляду, закріплення мінімальних гарантій прав людини навіть у режимі винятку.

У цьому підрозділі буде здійснено комплексний аналіз виявлених недоліків правового регулювання статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану та запропоновано науково обґрунтовані напрями його удосконалення. Зокрема, розглянуто такі аспекти окресленої проблематики:

- уточнення конституційно-правових меж делегування повноважень військовим адміністраціям та критеріїв їх заміщення цивільних органів місцевої влади;

- посилення механізмів парламентського, судового та громадського контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади України у воєнний період;

- запровадження градації режимів обмеження прав і свобод залежно від інтенсивності бойових дій на конкретній території;

- гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами (Європейська конвенція з прав людини, практика ЄСПЛ у справах щодо статті 15 Конвенції, Венеційська комісія);

- нормативне закріплення процедур автоматичного відновлення звичайного правового статусу органів державної виконавчої влади України після припинення чи скасування воєнного стану.

Запропоновані напрями удосконалення ґрунтуються на принципі повернення до нормального конституційного ладу якнайшвидше після усунення загрози та спрямовані на мінімізацію ризиків авторитарного дрейфу

влади, збереження демократичних інститутів і забезпечення ефективного функціонування системи публічного адміністрування навіть в умовах тривалої збройної агресії. Реалізація цих пропозицій сприятиме підвищенню стійкості державного механізму України та відповідності її правової системи європейським стандартам верховенства права у виняткових ситуаціях.

Почнемо висвітлення питання удосконалення правового статусу органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану з напрямів покращення конституційно-правового регулювання відповідних відносин. Саме цей аспект є визначальним для держав, що позиціонують себе як правові, тобто такі, у яких діє принцип верховенства права [187, с. 100-104]. У конституційній площині закладаються базові параметри допустимості надзвичайних режимів, межі концентрації владних повноважень, а також гарантії недопущення свавільного втручання держави у сферу людських прав навіть за умов воєнної необхідності. Відтак саме Конституція має виконувати роль нормативного «джерела», який унеможливує трансформацію тимчасових винятків на постійні механізми управління. «Згідно статті 106, і статті 85, Конституція України є основним законом, який встановлює загальні принципи введення надзвичайного стану, включаючи воєнний стан» [55, с. 134] – зазначає А. Денисова.

Конституційно-правове забезпечення правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану є важливим з огляду на те, що воно визначає легітимні межі дерогації від звичайного правопорядку та закріплює критерії пропорційності й необхідності втручання публічної влади. На відміну від поточного законодавства, яке за своєю природою є більш гнучким і схильним до ситуативних змін, конституційні норми мають забезпечувати сталість фундаментальних засад організації влади, зокрема принципу поділу влади, системи стримувань і противаг та судового контролю за виконавчою владою.

Так, у цьому контексті не можемо не згадати тезу вітчизняного правника про те, що «правове регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах

воєнного стану здебільшого здійснюється не законами, а підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України на реалізацію частини першої ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо комендантської години, перетину кордону України, трудової повинності тощо» [50, с. 46].

Крім того, саме на конституційному рівні має бути чітко визначено співвідношення повноважень цивільних органів виконавчої влади та військового командування, а також умови і межі можливого перерозподілу владних функцій у період воєнного стану. Відсутність або фрагментарність такого регулювання створює ризик нормативної невизначеності, що, у свою чергу, підриває вимогу правової визначеності як складової принципу верховенства права та відкриває простір для довільного розширення дискреції виконавчої влади.

Хоча, слід також наголосити на тому, що конституційно-правовий вимір передбачає значною мірою засади діяльності не лише органів виконавчої влади, а публічної влади загалом. При цьому удосконалення конституційно-правового забезпечення діяльності органів державної влади в умовах воєнного стану має розглядатися не як технічне коригування окремих норм, а як системне завдання, спрямоване на збереження балансу між ефективністю державного управління та непорушністю конституційних засад публічної влади. Саме через призму конституційного регулювання забезпечується сталість правового порядку в екстраординарних умовах і підтверджується реальність, а не декларативність правового характеру держави.

Ураховуючи результати порівняльно-правового аналізу моделей правового регулювання діяльності органів виконавчої влади в умовах воєнного стану в Німеччині, Франції, Сполученому Королівстві та Ізраїлі, що були висвітлені у попередньому підрозділі роботи, доцільно окреслити комплекс підходів і інструментів, які можуть бути використані для подальшого вдосконалення української моделі воєнного стану без відступу від засад правовладдя та поваги до людських прав.

Насамперед, спільним для всіх проаналізованих держав є вихідне положення, відповідно до якого воєнний або надзвичайний режим не розглядається як відсутність правопорядку чи зона дискреційної вседозволеності виконавчої влади. Навпаки, надзвичайні повноваження підлягають попередній нормативній конкретизації, мають чітко визначені матеріальні, процедурні та часові межі й залишаються інтегрованими у загальний конституційний порядок. Для України наведене означає доцільність подальшого уточнення меж адміністративної дискреції в умовах воєнного стану не шляхом збільшення загальних застережень, а через деталізоване законодавче окреслення допустимих форм втручання органів виконавчої влади, критеріїв їх застосування та процедур контролю. Такий підхід дозволив би мінімізувати ризики розширювального тлумачення надзвичайних повноважень і забезпечити їхню передбачуваність для адресатів правового регулювання.

У означеному контексті важливим є німецький досвід, який демонструє доцільність глибшої конституціоналізації воєнного стану як правового режиму, що не руйнує, а модифікує звичайний конституційний порядок. Для України вказаний досвід може передбачати доцільність уточнення конституційних положень щодо воєнного стану в частині розмежування компетенцій між органами державної влади, визначення «недоторканного ядра» людських прав і закріплення спеціальних інституційних механізмів на випадок тривалого воєнного конфлікту.

Згадаємо закріплення в основному законі Федеративної Республіки Німеччини норм про екстраординарні умови в межах окремого розділу, а також передбачення інституту Спільного комітету, який, як ми вище зазначили постає ключовим механізмом «конституціоналізованої надзвичайності». Наголосимо, що навести конкретні формулювання окремих конституційних норм, які доцільно було б прийняти в межах прийняття змін до Конституції України не є нашим завданням, оскільки воно виходить за межі предмету нашого дослідження і до того ж, передбачає необхідність

проведення окремого міжгалузевого дослідження. Водночас, ми можемо запропонувати загальний концепт, положення якого обґрунтовуються результатами нашого дослідження.

Відтак, з урахуванням наведеного доцільно запропонувати для України загальний концепт удосконалення конституційно-правового регулювання екстраординарних режимів, який за своєю логікою був би співмірний із німецькою моделлю «конституціоналізованої надзвичайності», але адаптований до українського конституційного ладу та досвіду повномасштабної війни [72, с. 72-77].

По-перше, перспективним видається структурне виокремлення в Конституції України спеціального розділу, присвяченого екстраординарним умовам (воєнному стану та іншим формам конституційно значущої надзвичайності). Такий розділ мав би виконувати не декларативну, а системоутворюючу функцію, концентруючи норми, що визначають підстави запровадження надзвичайних режимів, принципи діяльності органів публічної влади в цих умовах, а також межі допустимих відступів від звичайного конституційного порядку. Наведене дозволило б уникнути розпорошення відповідних положень і посилити вимогу правової визначеності.

Такий окремий, структурно завершений розділ логічно може бути розміщений як останній і мати назву «Воєнний стан». Його призначенням є забезпечення конституційної визначеності та інституційної стабільності в умовах тимчасової концентрації владних повноважень. Саме таке рішення дозволяє інтегрувати воєнний стан у конституційний порядок, а не виводити його за межі дії правовладдя.

У межах такого розділу доцільно передбачити окрему конституційну норму про непроведення виборів Президента України протягом строку дії воєнного стану, за аналогією з уже закріпленим обмеженням щодо виборів народних депутатів України. Конституційне закріплення цієї заборони усуває нормативну невизначеність та запобігає політизації питання легітимності глави держави в екстраординарних умовах [90; 146; 151]. Слушно з цього

приводу Р. Гринюк і О. Гуцуляк відзначають, що «донедавна питання виборів в Україні з огляду на військовий стан здавалося неактуальним, проте останнім часом інформаційний простір сколихнула хвиля обговорення перспектив проведення виборів під час дії воєнного стану» [51, с. 114]. Водночас така норма має сприйматися не як звуження демократичних процедур, а як елемент конституційної стабільності та безперервності публічної влади. Саме на конституційному рівні подібне рішення набуває належної легітимності та узгоджується з вимогами правовладдя.

По-друге, у межах цього концепту обґрунтованим є конституційне закріплення спеціального інституційного механізму парламентсько-виконавчої взаємодії на зразок Спільного комітету Федеративної Республіки Німеччини. Йдеться не про механічне запозичення конкретної моделі, а про інституціоналізацію органу або процедури, які забезпечували б безперервність конституційного управління у разі об'єктивної неможливості повноцінного функціонування Верховної Ради України. Такий механізм має розглядатися як винятковий і тимчасовий, чітко пов'язаний із настанням визначених Конституцією умов та підпорядкований суворим конституційним обмеженням.

У нормах, що регламентують функціонування відповідного інституту, доцільно конституційно визначити порядок формування його складу, зокрема шляхом обрання, делегування або входження за посадою ще в умовах звичайного правопорядку. Водночас набуття цим органом повноважень має бути прямо пов'язане з проголошенням воєнного стану або з настанням обставин, які об'єктивно унеможливають своєчасне застосування стандартних конституційних процедур його запровадження. Такий підхід дозволяє уникнути нормативної паузи в системі публічної влади та забезпечити оперативне реагування держави на екзистенційні загрози.

Окремої уваги потребує конституційне врегулювання ситуацій інституційної неспроможності ключових суб'єктів публічної влади. Зокрема, можна змодельовати гіпотетичну ситуацію, за якої Президент України

внаслідок збройної агресії іншої держави зазнає тяжких ушкоджень здоров'я і фізично не спроможний реалізувати свої конституційні повноваження, включно з вжиттям заходів щодо введення воєнного стану. У таких умовах наявність заздалегідь конституційно передбаченого механізму колективного ухвалення рішень дозволяє зберегти безперервність державного управління, не виходячи за межі правовладдя та не вдаючись до позаконституційних рішень.

Слід зазначити, що конституційний механізм виконання повноважень Президента України Головою Верховної Ради України, передбачений статтею 112 Конституції України, обмежений чітко визначеним переліком підстав його застосування. До таких підстав належать відставка глави держави, неспроможність виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту та смерть. Водночас саме процедура встановлення неспроможності Президента України виконувати свої повноваження за станом здоров'я за своєю природою є складною та багатоступеневою, що об'єктивно зумовлює її тривалість, що за екстраординарних умов може спричинити тимчасову інституційну невизначеність у системі публічної влади та ускладнити оперативне реагування держави на загрози конституційному ладу.

По-третє, вважаємо за доцільне запропонувати конституційне закріплення в межах відповідного розділу норм, присвячених військовим адміністраціям. Так, у сучасних умовах їхні повноваження є доволі значними як для органів виконавчої влади, оскільки вони поєднують у собі управлінські, координаційні та, в окремих аспектах, регулятивні функції, що за звичайного правопорядку належать різним суб'єктам публічної влади; така концентрація владних повноважень об'єктивно виходить за межі класичної моделі місцевих державних адміністрацій і, відповідно, потребує безпосередньої конституційної легітимації.

Конституційне закріплення статусу військових адміністрацій дозволило б чітко визначити їх місце в системі органів публічної влади, усунувши

сумніви щодо співвідношення з органами місцевого самоврядування та іншими ланками виконавчої влади. Окрім цього, на рівні Конституції доцільно встановити базові принципи їх діяльності – тимчасовість, функціональну обумовленість воєнним станом, підконтрольність і підзвітність, а також межі допустимого втручання у сферу людських прав. Саме така рамкова конституційна регламентація унеможливує перетворення військових адміністрацій на постійний елемент територіальної організації влади.

Крім того, конституційне визначення правового статусу військових адміністрацій сприяло б підвищенню рівня правової визначеності для всіх суб'єктів відповідних правовідносин, включно з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та населенням відповідних територій. В умовах воєнного стану саме Конституція має фіксувати допустимі межі концентрації управлінських повноважень на місцях, забезпечуючи баланс між ефективністю публічного управління та вимогами правовладдя. Таким чином, конституціоналізація військових адміністрацій постає не як формальне дублювання законодавчого регулювання, а як необхідна умова збереження цілісності конституційного порядку в екстраординарних умовах.

Хоча безумовно, що норми, які будуть деталізувати відповідні конституційні приписи, мають бути закріплені у законі, що визначає правовий режим воєнного стану. Наголосимо, що удосконалення правового статусу військових адміністрацій – це питання балансу між ефективністю управління в умовах війни та збереженням демократичних інститутів. Виходячи з аналізу наукових досліджень правового статусу військових адміністрацій, а також останніх законодавчих ініціатив, можна виділити такі конкретні пропозиції з цього питання.

1. Чітке розмежування повноважень (ст. 4 та ст. 15 Закону «Про правовий режим воєнного стану»). Однією з головних проблем є дублювання функцій між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Зважаючи на результати нашого дослідження запропонувати внести зміни до ст. 4, чітко визначивши вичерпний перелік підстав для

передачі повноважень місцевої ради до військових адміністрацій населеного пункту. Наразі формулювання «не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а також в інших випадках, передбачених цим Законом» [160] є нечітким.

Як можливий варіант вирішення означеного питання можна запропонувати запровадити обов'язкову процедуру підтвердження неможливості роботи ради (наприклад, через висновок Центральної виборчої комісії або судовий порядок) перед прийняттям рішення про створення військової адміністрації в тилкових регіонах.

2. Статус працівників та проходження служби (ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Законодавство тривалий час не давало чіткої відповіді, ким є працівник військової адміністрації: державним службовцем чи особою, що виконує технічні функції.

У цьому контексті заслуговує на схвалення пропозиція (в контексті законопроекту № 14319 від 18.12.2025 [83]) законодавчо закріпити статус працівників військових адміністрацій населених пунктів як посадових осіб, на яких поширюється дія Закону «Про державну службу» в частині рангів та категорій. Доцільно унормувати право укладати трудові договори безпосередньо з військовою адміністрацією населеного пункту як з окремою юридичною особою, а не через обласні адміністрації чи Генеральний штаб Збройних Сил України [166].

Додамо, що у Пояснювальній записці до вказаного законопроекту цілком слушно відзначається, що Законом № 389-VIII та іншими законами України не врегульовано правовий статус працівників військових адміністрацій населених пунктів. Зазначені посади не віднесені ані до посад державної служби, ані до посад в органах місцевого самоврядування, що породжує суттєві прогалини у сфері правового та соціального забезпечення відповідних працівників. За таких умов відсутні правові підстави для встановлення надбавок до посадових окладів за ранг, а також надбавок за вислугу років, що негативно впливає на мотивацію та стабільність кадрового

складу [150].

Запровадження відповідних законодавчих змін є об'єктивно необхідним, оскільки сприятиме формуванню належних правових гарантій для працівників військових адміністрацій населених пунктів, посадові обов'язки яких безпосередньо пов'язані з реалізацією повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Водночас таке нормативне врегулювання матиме позитивний вплив на зміцнення кадрової спроможності військових адміністрацій, підвищення ефективності їх функціонування та забезпечення інституційної стійкості системи публічної влади за екстраординарних умов [150].

3. Прозорість та підзвітність (ст. 15 та ст. 16 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Військові адміністрації мають значні повноваження щодо бюджету та майна, але механізми контролю за ними обмежені. Для забезпечення подальшого функціонування органів публічної влади в умовах демократичного режиму пропонуємо впровадити обов'язкове оприлюднення наказів начальників військових адміністрацій, які стосуються розпорядження бюджетними коштами та комунальною власністю (за винятком тих, що містять військову таємницю).

У контексті цієї пропозиції варто також вказати на можливість удосконалення судового контролю. Маємо на увазі доцільність спрощення процедури оскарження рішень начальників військових адміністрацій в адміністративних судах, щоб уникнути свавілля у питаннях, не пов'язаних безпосередньо з обороною (п. 2.1.4. Додатку Б).

4. Необхідним є урахування специфіки статусу великих міст щодо чіткого розмежування повноважень виконавчих органів (показовим є приклад з м. Києвом, у якому існують паралельно Київська міська військова адміністрація та Київська міська державна адміністрація).

У зв'язку з цим необхідно внести зміни до профільного закону про столицю України («Про столицю України – місто-герой Київ»), які б чітко розмежували «оборонні» повноваження Київської міської військової

адміністрації та «господарські» повноваження виконавчого органу Київської міської ради, що допоможе уникнути дублювання роботи міських інституцій через конфлікти компетенцій (п.2.2. Додатку Б).

5. Процедура «зворотного переходу» (вихід з воєнного стану). Закон майже не описує, як відбувається передача справ від військових адміністрацій назад до цивільних органів після скасування воєнного стану. Відтак, доцільно додати окрему статтю про порядок ліквідації військових адміністрацій. Вона серед іншого має містити: терміни передачі печаток, архівів та майна (наприклад, протягом 30 днів); процедуру проведення аудиту рішень військових адміністрацій за період їхньої діяльності; гарантії поновлення на посадах осіб, чий повноваження були призупинені (п. 2.1.5. Додатку Б).

Окрім цього, доцільно нормативно закріпити процедуру автоматичного відновлення звичайного правового статусу адміністративних органів після припинення чи скасування воєнного стану (п. 1.1 Додатку Б). Така правова конструкція має передбачати чіткі механізми реактивації повноважень органів місцевого самоврядування, виконавчої влади та інших цивільних інституцій без потреби прийняття додаткових нормативних актів. Зокрема, законодавство повинно визначати, що з моменту офіційного припинення воєнного стану автоматично відновлюються:

- компетенція та повноваження органів місцевого самоврядування в повному обсязі, що існував до введення воєнного стану;
 - дія статутів територіальних громад та регламентів роботи представницьких органів;
 - повноваження виборних посадових осіб місцевого самоврядування;
 - бюджетні права та фінансова автономія місцевих органів влади
- (п. 2.1.5. Додатку Б).

Водночас, автоматичне відновлення не повинно означати миттєвого скасування всіх рішень, прийнятих військовими адміністраціями. Необхідно передбачити перехідний період (як ми зазначили вище), протягом якого цивільні органи влади зможуть провести ревізію прийнятих під час воєнного

стану рішень, визначити, які з них мають залишитися чинними як такі, що відповідають інтересам територіальної громади, а які потребують скасування чи перегляду; така процедура забезпечить правову визначеність та убезпечить від ситуацій правового вакууму (п. 2.1.5. Додатку Б).

Крім того, важливо законодавчо закріпити презумпцію чинності нормативно-правових актів місцевого самоврядування, прийнятих до введення воєнного стану, навіть якщо вони формально не застосовувалися під час дії особливого правового режиму, що дозволить уникнути необхідності їх повторного прийняття та забезпечить безперервність правового регулювання на місцевому рівні (п. 2.1.5. Додатку Б).

Відзначимо, що запропонований концепт передбачає конституційне і законодавче визначення меж і форм посилення повноважень органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану. Йдеться не стільки про розширення їх компетенції, скільки про встановлення конституційних і законодавчих «червоних ліній», які унеможливають підміну тимчасової концентрації влади її фактичною узурпацією. У цьому контексті особливого значення набуває закріплення принципів необхідності, пропорційності та часової обмеженості екстраординарних повноважень.

Наступним важливим аспектом (на який ми вказали вище, але відносно військових адміністрацій) є посилення конституційних гарантій контролю за діяльністю органів виконавчої влади в умовах воєнного стану. Такий контроль має здійснюватися не лише у формі парламентського нагляду, але й через збереження функціональної спроможності конституційної юрисдикції та адміністративного судочинства, навіть за умов адаптації процедур до воєнної реальності. Окрім цього не слід забувати й про громадський контроль. Саме комплекс вказаних форм контролю дозволяє зберегти зв'язок між управлінням за екстраординарних обставин і вимогами принципу верховенства права (п. 1.1. Додатку Б).

Спільною ознакою досліджених вище правопорядків зарубіжних держав є підпорядкування надзвичайних повноважень механізмам демократичної

легітимації. У різних формах – через парламентське затвердження, обмеження строку дії або обов'язковий перегляд – усі розглянуті держави забезпечують участь представницьких інституцій у контролі за воєнним режимом. Для України наведене актуалізує потребу не лише у формальному залученні Верховної Ради України до продовження воєнного стану, а й у посиленні парламентського нагляду за діяльністю виконавчої влади в цей період, зокрема через спеціалізовані комітети, звітність уряду та прозорі процедури перегляду застосованих обмежень.

Відтак, парламентський контроль у воєнний час вимагає інституційного переосмислення. Так, традиційні механізми парламентського нагляду, розраховані на мирні умови, часто виявляються недостатньо оперативними для реагування на динамічні виклики воєнної дійсності. Водночас спрощення або послаблення парламентського контролю може стати фактором узурпації владних повноважень виконавчою гілкою влади. У цьому аспекті згадаємо діяльність Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у сферах культури, охорони культурної спадщини, туризму, фізичної культури і спорту [163], Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері оборони, антикорупційного законодавства України та дотримання прав і свобод людини під час дії воєнного стану [164], діяльність яких підтверджує тезу про необхідність контролю за дотриманням прав людини в умовах війни. Однак, хоча тимчасові слідчі комісії є інструментом контролю, вони мають тимчасовий характер (до 1 року), що додатково аргументує ідею про потребу саме у постійно діючих спеціалізованих механізмах. Тому оптимальним рішенням є запровадження спеціалізованих парламентських механізмів воєнного контролю, зокрема створення постійно діючих комітетів або комісій з питань контролю за дотриманням конституційних прав і свобод в умовах воєнного стану. Такі органи мають бути наділені правом невідкладного розгляду скарг на дії органів виконавчої влади, проведення слухань з участю

відповідальних посадових осіб, а також ініціювання парламентських розслідувань у випадках виявлення системних порушень.

Окрім цього важливою є розробка процедур прискореного парламентського реагування на потенційні зловживання владою, що передбачає встановлення скорочених строків для розгляду звернень громадян та інститутів громадянського суспільства, обов'язковість публічного звітування органів виконавчої влади перед парламентом щодо здійснених обмежень конституційних прав, а також запровадження механізму парламентського вето щодо окремих рішень виконавчої влади, які суттєво зачіпають основоположні конституційні права (п. 1.1. Додатку Б). При цьому парламентський контроль не повинен паралізувати оперативність виконавчої влади, що досягається через чітке розмежування сфер, які підлягають попередньому парламентському схваленню, та сфер наступного парламентського контролю.

Нижче наводимо порівняльну таблицю традиційного та спеціалізованого парламентського контролю.

Таблиця 3.1. Порівняльна таблиця: традиційний vs спеціалізований контроль

Характеристика	Традиційні механізми (мирний час)	Спеціалізовані механізми (воєнний час)
Швидкість реакції	Тривалі процедури, довгі запити	Право невідкладного розгляду, скорочені терміни
Доступ до таємниці	Стандартний допуск	Спрощений доступ до державної таємниці для членів комісії
Взаємодія з виконавчою владою	Звітність раз на рік	Постійний моніторинг «тут і зараз»
Мета	Плановий розвиток галузі	Запобігання узурпації та захист прав людини

Судовий контроль за діяльністю органів виконавчої влади в умовах воєнного стану являє собою особливо важливу проблему балансування між вимогами національної безпеки та гарантіями судового захисту. Деякі правопорядки демонструють тенденцію до фактичного виведення значної

частини управлінських рішень воєнного часу з-під судового контролю через застосування доктрини «актів держави» (act of state doctrine) або концепції «політичних питань» (political question doctrine). Проте, на нашу думку, такий підхід суперечить сутності верховенства права та створює зону безконтрольності виконавчої влади.

Вважаємо, що конституційна юстиція в умовах воєнного стану має зберігати свою функціональну спроможність, хоча й з певними процедурними модифікаціями. Зокрема, доцільним є запровадження механізму невідкладного конституційного провадження для випадків оскарження актів органів державної виконавчої влади, які встановлюють масштабні обмеження конституційних прав. Такі справи мають розглядатися органом конституційної юрисдикції у скорочені строки, з можливістю застосування попередніх заходів захисту. Водночас необхідно визнати, що інтенсивність судового контролю може варіюватися залежно від характеру оскаржуваного рішення: питання оперативно-тактичного військового характеру підлягають більш обмеженому судовому перегляду, тоді як рішення, що стосуються обмеження прав цивільного населення на тилкових територіях мають піддаватися повноцінному судовому контролю (п. 1.1. Додаток Б).

Універсальним елементом, спільним для досліджуваних вище правопорядків іноземних держав, є збереження реального, а не декларативного судового контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади навіть у період воєнного стану. Судовий контроль розглядається не як перешкода оперативному управлінню, а як структурний механізм підтримання балансу між потребами забезпечення безпеки та захистом людських прав. У цьому контексті для України принципово важливим є не лише формальне збереження юрисдикції судів у воєнний час, а й законодавче закріплення стандартів перевірки рішень адміністративних органів з позицій необхідності, пропорційності та мінімального втручання, що відповідає європейській та ізраїльській практиці.

Наголосимо, що адміністративне судочинство у воєнний час стикається

з проблемою забезпечення доступності правосуддя в умовах, коли частина території може бути окупована, а судова інфраструктура (більш детальне висвітлення проблем, з якими стикається судочинство, висвітлили вітчизняні дослідники [44; 49]) – зруйнована, що актуалізує питання розвитку альтернативних форм здійснення правосуддя, включаючи дистанційне судочинство, делокалізацію судових проваджень (можливість розгляду справи судом іншої адміністративно-територіальної одиниці), а також створення спеціалізованих судових складів для розгляду справ, пов'язаних з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності органів влади в умовах воєнного стану. При цьому, як правильно відзначають вітчизняні автори, адаптація процедур не повинна призводити до зниження стандартів справедливого судового розгляду: має зберігатися право на публічний розгляд справи (з можливими винятками з міркувань національної безпеки), право на правову допомогу, принцип змагальності та рівності сторін [26; 127; 174; 183; 190].

Особливої уваги заслуговує питання стандарту судового перегляду рішень виконавчої влади у воєнний час. Застосування надмірно поблажливого стандарту перегляду (наприклад, обмеження судового контролю лише перевіркою процедурної правильності або явної необґрунтованості) фактично нівелює судовий контроль. На нашу думку, доцільним є застосування диференційованого підходу: щодо рішень, які безпосередньо стосуються ведення воєнних дій або захисту критично важливих об'єктів інфраструктури, суд може обмежитися перевіркою дотримання встановленої процедури та відсутності явного свавілля; водночас рішення про обмеження економічних прав, свободи пересування цивільного населення на тилкових територіях, права на інформацію мають перевірятися судом за стандартом пропорційності з повноцінною оцінкою обґрунтованості, необхідності та адекватності обмежень.

Вважаємо, що детально також варто розглянути проблематику громадського контролю. «Однією з головних умов формування у державі сильної демократії є дієвий громадський контроль органів публічної

влади» [152, с. 344] – правильно відзначає Л. Приходченко.

У воєнний час громадський контроль стикається з об'єктивними обмеженнями, пов'язаними з режимом секретності окремої інформації та необхідністю оперативності прийняття рішень. Проте зазначені обставини не можуть слугувати підставою для повного виключення громадськості з процесів контролю за виконавчою владою. Навпаки, саме в умовах концентрації повноважень у руках виконавчої влади зростає значення громадського моніторингу як «раннього запобігання» про можливі зловживання. Так, цілком правильно А. Мерник зазначає, що «в контексті воєнного стану, коли уряди країн мають широкі повноваження для забезпечення безпеки та стабільності, громадяни часто стикаються з обмеженням своїх прав та свобод. Проте важливо зазначити, що саме в таких умовах необхідність ефективного громадського контролю стає критичною» [132, с. 46].

Згадаємо також тезу А. Мерник про те, що поняття громадського контролю характеризується багатомірністю та охоплює сукупність різномірних елементів, серед яких провідне місце посідають залученість громадян до процесів публічного врядування, спостереження за функціонуванням органів влади, а також інструменти гарантування відкритості й прозорості їх діяльності. Насамперед громадський контроль постає як форма активної участі громадян у формуванні та коригуванні політичних, економічних і соціальних рішень. Така участь реалізується через виборчі процедури, публічні обговорення, подання петицій, звернення до органів влади з вимогами змін, а також через форми публічного протесту і громадянської непокори [132, с. 51].

І у цьому аспекті варто згадати, що влітку 2025 року саме завдяки громадськості не вдалось обмежити повноваження антикорупційних органів, поставивши їх у залежність від інших державних органів. «22 та 23 липня тисячі людей по всій Україні, зокрема багато підлітків та молодих людей, протестували проти того, що вони вважають посяганням на антикорупційні

ініціативи та відступом від демократичного процесу в Україні. Це були перші масові антиурядові протести в Україні від початку повномасштабного вторгнення Росії, під час яких люди вийшли на вулиці Києва, Одеси, Львова та інших міст» [182] – повідомлялось на сайті Human Rights Watch.

Інституційне забезпечення громадського контролю має включати збереження функціонування громадських рад при органах виконавчої влади (з можливою адаптацією форм їх роботи до воєнних умов), гарантування доступу до публічної інформації з чітко визначеними та вузькими винятками з міркувань національної безпеки, а також створення спеціальних механізмів громадського моніторингу дотримання прав людини у воєнний час.

Важливим інструментом громадського контролю є діяльність правозахисних організацій та інститутів омбудсмана. Конституційні гарантії незалежності Уповноваженого з прав людини набувають особливого значення саме у воєнний час, коли ризики порушень є найвищими. Однак, слід посилити інституційну спроможність означеної інституції. У цьому контексті доцільним, на нашу думку, є законодавче встановлення юридичної відповідальності посадових осіб органів публічної влади за нереагування або формальне реагування на акти Уповноваженого з прав людини. В умовах воєнного стану рекомендації, подання та інші акти омбудсмана мають набувати не лише консультативного, а й превентивно-гарантійного значення, спрямованого на оперативне усунення системних порушень людських прав. Відсутність обов'язку належного реагування фактично нівелює контрольну функцію цієї інституції та знижує рівень її авторитету як незалежного конституційного органу.

Додамо також, що як відзначається у Звіті за результатами оцінки спроможності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, за результатами оцінювання інституційної спроможності було окреслено шість ключових стратегічних векторів діяльності: 1) розширення та уточнення юридичних повноважень; 2) просування ініціатив щодо нарощування ресурсного забезпечення; 2) подальше зміцнення управлінського лідерства й

удосконалення спроможності до стратегічного планування; 4) надання пріоритету забезпеченню доступності та розвитку мережі регіональних представництв; 5) концентрація уваги на питаннях добробуту працівників; 6) оптимізація розподілу ресурсів між індивідуальними провадженнями та вирішенням системних проблем [79].

Однак, у щорічному звіту омбудсмана за 2024 рік відзначається наступне: у листопаді 2023 року було проведено незалежне оцінювання інституційної спроможності Уповноваженого, за підсумками якого підготовлено аналітичний звіт і сформульовано рекомендації, спрямовані на посилення діяльності відповідної інституції; того ж року при Консультативній раді Уповноваженого утворено спеціальну робочу групу, завданням якої стало напрацювання пропозицій щодо внесення змін до профільного закону. Проект відповідного законодавчого акта було розроблено у 2023 році та презентовано навесні 2024 року. Водночас, незважаючи на переважно позитивну експертну оцінку запропонованих змін, законопроект упродовж 2024 року так і не набув статусу зареєстрованого в парламенті [192].

Вважаємо, що встановлення чітко визначених правових наслідків за ігнорування актів омбудсмана сприяло б підвищенню дисциплінуючого впливу на органи виконавчої влади, зокрема військові адміністрації та інші суб'єкти, наділені розширеними повноваженнями в умовах воєнного стану. Йдеться не про підміну судового контролю, а про формування додаткового інституційного запобіжника, який забезпечує своєчасне реагування держави на факти порушень людських прав. Саме така модель відповідальності узгоджується з логікою правовладдя та підсилює реальний, а не декларативний характер конституційних гарантій захисту людських прав у період екстраординарних викликів (п. 2.2 і 2.5. Додатку Б).

На нашу думку, синергетична взаємодія різних форм контролю посилює загальну ефективність системи стримувань і противаг. Парламентський контроль може ініціюватися на основі інформації, отриманої від інститутів громадянського суспільства; судовий контроль може спиратися на дані

парламентських розслідувань; громадський моніторинг може використовувати інформацію, розкрити в ході судових проваджень. Така взаємодоповнюваність різних форм контролю створює багаторівневу систему захисту від авторитарних практик, які об'єктивно виникають у владних інституціях в умовах воєнного стану.

Водночас необхідно визнати, що ефективність усіх форм контролю залежить від існування певної культурно-правової інфраструктури: незалежної адвокатури, вільних медіа, активного громадянського суспільства. Саме тому конституційні гарантії контролю за виконавчою владою мають доповнюватися гарантіями збереження незалежності та функціональної спроможності цих інститутів навіть в умовах воєнного стану, що передбачає конституційне закріплення неможливості призупинення діяльності адвокатського самоврядування, заборону цензури (навіть воєнної, за винятком інформації суто оперативного військового характеру), гарантії недоторканності правозахисників та журналістів, які здійснюють моніторинг дотримання прав людини.

І у цьому аспекті згадаємо, що ще у 2023 році Національна асоціація адвокатів України повідомляла про те, що «Конституція гарантує громадянам право на захист, який сьогодні забезпечує адвокатура. При цьому правоохоронці і судді звільнені від мобілізації, а адвокати можуть бути призвані. Тож останні мають отримати відстрочку» [25]. Було підготовлено і відповідний законопроект, однак, і нині цей проект перебуває на розгляді комітету [165].

У пояснювальній записці до аналізованого проекту вказується, що за підсумками обговорення з представниками професійної адвокатської спільноти було сформульовано висновок про необхідність чіткішого окреслення кола осіб, які можуть претендувати на відстрочку від мобілізації, шляхом застосування визначених критеріїв. До них віднесено наявність безперервного стажу здійснення адвокатської діяльності тривалістю не менше 10 років, обчислюваного з початку російсько-української війни у 2014 році;

відсутність заборгованості зі сплати внесків на забезпечення функціонування адвокатського самоврядування; відсутність інформації про притягнення до дисциплінарної відповідальності за вчинення дисциплінарних проступків; неприпинення та незупинення права на заняття адвокатською діяльністю відповідно до даних Єдиного реєстру адвокатів України. Дотримання зазначених умов має підтверджуватися відповідною довідкою ради адвокатів регіону, в якому адвокат перебуває на обліку [149].

Отже, запропонований для України загальний концепт полягає у конституційному «входженні» надзвичайності в правовий порядок, а не в її винесенні за межі конституційного поля. Такий підхід уможливорює поєднання ефективності публічної влади в умовах воєнного стану з інституційною стриманістю та повагою до конституційних засад, що є визначальною ознакою правової, а не суто мобілізаційної держави.

Проведений у попередньому підрозділі аналіз правового регулювання надзвичайних режимів у іноземних державах свідчить, що поряд із загальними елементами, кожна з проаналізованих держав пропонує окремі, більш специфічні рішення, які можуть мати прикладну цінність для України.

Так, зокрема відзначимо те, що французька модель є показовою з точки зору диференціації надзвичайних правових режимів залежно від характеру загрози. Для українського правопорядку це відкриває можливість переосмислення уніфікованого підходу до воєнного стану та розроблення більш гнучкої системи спеціальних режимів, здатних адресно реагувати на різні типи криз без автоматичного застосування максимально жорстких обмежень. І у цьому аспекті вкажемо на доцільність запровадження градації режимів обмеження прав і свобод залежно від інтенсивності бойових дій на конкретній території.

Нині чинна конституційна модель воєнного стану в Україні ґрунтується на принципі уніфікованості правового режиму на всій території держави, де введено воєнний стан. Така конструкція передбачає, що формально-юридично обсяг можливих обмежень конституційних прав є однаковим незалежно від

того, чи йдеться про Донецьку, Луганська, Запорізьку, Херсонську та інші області, де відбуваються активні бойові дії, чи про Закарпатську область, територія якої не зазнає безпосереднього воєнного впливу. Хоча на практиці інтенсивність застосування обмежувальних заходів може різнитися, конституційна відсутність чіткої диференціації створює правову невизначеність та потенційні ризики свавільного застосування надзвичайних повноважень.

Пропорційність як конституційний принцип вимагає, щоб інтенсивність обмежень прав людини відповідала реальному рівню загрози. Застосування однакових за своєю потенційною інтенсивністю обмежень до територій з кардинально різним рівнем воєнної небезпеки суперечить цьому принципу. Більше того, уніфікований підхід ускладнює здійснення судового контролю за пропорційністю конкретних обмежень, оскільки розмивається еталон порівняння між необхідністю заходу та його обтяжливостю для прав людини.

Конституційне закріплення градації режимів має спиратися на систему об'єктивних критеріїв класифікації територій. До таких критеріїв, на нашу думку, слід віднести:

- наявність безпосередніх бойових дій на території адміністративно-територіальної одиниці;
- перебування території в зоні ураження артилерійських систем противника;
- систематичність ракетних або авіаційних ударів по об'єктах цивільної інфраструктури;
- наявність реальної загрози наземного вторгнення;
- рівень функціонування цивільної інфраструктури та можливість евакуації цивільного населення.

Вважаємо, на основі цих критеріїв доцільно виділити декілька категорій територіальних режимів, кожен з яких характеризується специфічним обсягом допустимих обмежень.

По-перше, – це режим зони активних бойових дій застосовується до

територій, де безпосередньо ведуться воєнні операції або які перебувають під безпосередньою загрозою наземного вторгнення чи штурму; це найбільш обмежувальний режим, який передбачає максимально допустимі обмеження конституційних прав, обумовлені нагальною необхідністю забезпечення воєнних операцій та захисту життя цивільного населення. У межах цього режиму може запроваджуватися цілодобова комендантська година, повна заборона пересування цивільних осіб без спеціальних військових перепусток, примусова евакуація населення з найбільш небезпечних населених пунктів, тимчасова реквізиція приватного майна для невідкладних потреб оборони, обмеження недоторканності житла для розміщення військових підрозділів або облаштування оборонних позицій.

Водночас важливим є те, що навіть у зоні активних бойових дій повноваження органів влади не можуть бути безмежними. Мають зберігатися процедурні гарантії, зокрема обов'язковість документування актів реквізиції з наступною компенсацією, заборона свавільних затримань навіть за підозрою у співпраці з противником (з дотриманням хоча б мінімальних процесуальних гарантій), абсолютна заборона катувань та нелюдського поводження. Передача повноважень від цивільних органів влади до військових адміністрацій у зоні активних бойових дій має бути тимчасовою та підлягати регулярному перегляду з метою якнайшвидшого відновлення цивільного управління.

По-друге, – це режим прифронтової зони охоплює території, які не є безпосереднім «театром» воєнних дій, але перебувають у зоні досяжності далекобійних артилерійських систем противника або систематично піддаються ракетним та авіаційним ударам. Для таких територій характерний помірний рівень обмежень, що враховує необхідність збереження життєдіяльності цивільного населення при одночасному забезпеченні безпеки. У прифронтовій зоні може запроваджуватися часткова комендантська година (як правило, в нічний час), обмеження доступу до об'єктів критичної інфраструктури, контроль за переміщенням великих партій товарів (для

запобігання їх потраплянню до противника), посилені перевірки осіб при в'їзді та виїзді з регіону.

Водночас у прифронтовій зоні має зберігатися функціонування цивільних органів влади, хоча й із можливою координацією з військовим командуванням у питаннях безпеки. Економічна діяльність підлягає лише тим обмеженням, які безпосередньо пов'язані з воєнними потребами: заборона торгівлі стратегічними товарами, тимчасовий контроль цін на товари першої необхідності, обмеження валютних операцій. Судова система продовжує функціонувати, забезпечуючи доступ до правосуддя, хоча можливе запровадження спрощених процедур для окремих категорій справ або дистанційного судочинства з міркувань безпеки.

По-третє, – це режим посиленої безпеки застосовується до територій, які є тилловими стосовно лінії фронту, але зазнають спорадичних ракетних або дронних ударів, або межують із тимчасово окупованими територіями чи державою-агресором. Цей режим передбачає мінімально необхідні обмеження, спрямовані переважно на забезпечення протидії диверсійно-розвідувальній діяльності противника та захист об'єктів критичної інфраструктури. Обмеження прав у цій зоні мають носити переважно превентивний характер: посилений контроль на транспортних вузлах, обов'язкова реєстрація тимчасового перебування для осіб, які прибувають з окупованих територій або держави-агресора, обмеження доступу до окремих стратегічних об'єктів.

У зоні посиленої безпеки конституційні права та свободи реалізуються майже в повному обсязі. Органи місцевого самоврядування та виконавчої влади функціонують у звичайному режимі, судова система працює без обмежень, економічна діяльність здійснюється вільно за винятком секторів, безпосередньо пов'язаних з оборонною промисловістю або стратегічною інфраструктурою. Можливі обмеження мають бути точково адресними та підлягати посиленому судовому контролю з огляду на відсутність безпосередньої воєнної загрози.

По-четверте, – це режим загального воєнного стану, який поширюється на території, віддалені від воєнних дій та не піддаються регулярним ударам, але перебувають у межах держави, де діє воєнний стан. Для таких територій обмеження мають бути мінімальними та стосуватися переважно загальнодержавних питань оборони: мобілізаційні заходи, обмеження на вивезення стратегічних ресурсів за межі країни, режим воєнного цензу щодо інформації військового характеру. Повсякденне життя населення, функціонування органів влади, реалізація економічних та політичних прав мають здійснюватися максимально наближено до мирного часу.

Наголосимо, що процедурно важливим є встановлення чітких механізмів віднесення конкретних територій до тієї чи іншої категорії режиму та перегляду такої класифікації у міру зміни воєнної ситуації. Рішення про віднесення території до певної категорії може прийматися, наприклад, главою держави як Верховним Головнокомандувачем на підставі обґрунтованого подання Генерального штабу Збройних Сил. При цьому таке рішення має підлягати схваленню Верховною Радою (у спрощеному порядку, наприклад, протягом трьох днів) та бути відкритим для судового оскарження щодо обґрунтованості віднесення конкретної території до певної категорії.

Динамічний характер воєнних дій вимагає передбачення процедури оперативного перекласифікування територій. Погіршення ситуації безпеки має призводити до автоматичного підвищення рівня режиму (наприклад, у разі початку обстрілів територія, що перебувала в зоні загального воєнного стану, автоматично переходить до режиму посиленої безпеки з наступним формальним затвердженням). Водночас поліпшення ситуації має також супроводжуватися поступовим зниженням рівня обмежень, що стимулюватиме органи влади до деескалації обмежувальних заходів у міру стабілізації обстановки.

Вважаємо, що градація режимів має супроводжуватися диференціацією контрольних механізмів. Чим менш інтенсивним є режим обмежень, тим більш суворим має бути судовий контроль за пропорційністю конкретних

заходів. Якщо у зоні активних бойових дій суди можуть обмежуватися перевіркою формальної законності рішень військового командування, то в зоні загального воєнного стану кожне обмеження конституційних прав має піддаватися повноцінному тесту на пропорційність з оцінкою необхідності, адекватності та розумності обмеження.

Запровадження градації режимів сприятиме також більш усвідомленому сприйняттю населенням обмежень власних прав. Коли люди розуміють, що інтенсивність обмежень безпосередньо корелює з реальним рівнем загрози на їхній території, зростає легітимність надзвичайних заходів та готовність суспільства їх дотримуватися. Натомість уніфікований підхід, коли формально однакові обмеження застосовуються до кардинально різних за рівнем безпеки територій, підриває довіру до влади та створює враження свавілля.

Ізраїльський досвід, у свою чергу, є особливо релевантним з огляду на тривалий характер зовнішньої загрози для України; його цінність полягає не у запозиченні постійної надзвичайності як такої, а в осмисленні механізмів інституційної стійкості: розвиненої цивільно-військової координації, залучення населення до безпекових практик, високого рівня підготовки адміністративних органів до роботи в умовах тривалої напруги та, водночас, збереження активного судового контролю за втручанням у сферу людських прав.

У підсумку, порівняльний аналіз дозволяє зробити висновок, що удосконалення правового регулювання воєнного стану в Україні має ґрунтуватися не на розширенні дискреції виконавчої влади, а на підвищенні якості її правового обмеження. Запозичення кращих практик досліджуваних держав можливе лише за умови їх адаптації до національного конституційного контексту та збереження воєнного стану як тимчасового, контрольованого й правовладного режиму, спрямованого на захист держави без підриву засад демократичного ладу та людських прав.

Висновки до розділу 3

1. Здійснений аналіз засвідчує, що ефективне функціонування органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану в демократичних державах не зводиться до механічного розширення їхніх повноважень, а передбачає складний баланс між вимогами безпеки, інституційною ефективністю та непорушністю фундаментальних засад правовладдя. Порівняльне дослідження моделей Німеччини, Франції, Ізраїлю та Сполученого Королівства дозволяє дійти висновку, що стійкість конституційного порядку в умовах екстраординарних загроз забезпечується насамперед через чітке нормативне визначення меж адміністративної дискреції, збереження дієвих механізмів судового й демократичного контролю та безумовний пріоритет захисту людських прав. Саме така методологічна установка має бути покладена в основу вдосконалення національного правового регулювання, оскільки ігнорування доктринальних і порівняльно-правових орієнтирів створює ризик трансформації воєнного стану з тимчасового правового режиму на інструмент системного послаблення демократичних стандартів.

Досвід Федеративної Республіки Німеччини переконливо демонструє модель конституційно стриманої та інституційно збалансованої надзвичайності, у межах якої воєнний стан (стан оборони) не трансформується на простір правового вакууму чи необмеженої дискреції виконавчої влади. Німецький підхід ґрунтується на свідомому історично зумовленому виборі на користь жорсткої конституціоналізації екстраординарних повноважень, збереження парламентської легітимації, федеративного балансу та безперервного судового контролю, що унеможливорює узурпацію влади навіть за умов екзистенційної загрози державі. Розширення компетенцій федерального уряду та адміністративних органів супроводжується чітко визначеними матеріальними й часовими межами, дією принципу пропорційності та непорушністю ядра людських прав, а інститут Спільного комітету постає ключовим механізмом «конституціоналізованої

надзвичайності», який інтегрує воєнний режим у звичайний конституційний порядок. У цьому сенсі німецька модель може розглядатися як еталон правовладної реакції демократичної держави на воєнні виклики, релевантний для порівняльного аналізу й можливого адаптаційного використання в умовах удосконалення національного правового регулювання.

Французький досвід правового регулювання діяльності органів виконавчої влади в умовах воєнних та інших екстраординарних загроз засвідчує модель адміністративно-централізованої надзвичайності, у межах якої посилення виконавчої влади поєднується з розвиненою системою нормативних й інституційних стримувань. Свідома відмова від класичного інституту воєнного стану компенсується багаторівневою архітектурою спеціальних правових режимів (*état de siège, état d'urgence, état d'urgence sanitaire*), що дозволяють гнучко реагувати на різні типи загроз без формального виходу за межі конституційного порядку. Водночас концентрація значних повноважень у президента, уряду та адміністративного апарату (зокрема префектів) урівноважується принципами пропорційності, тимчасовості, судового й парламентського контролю, а також активною роллю адміністративної юстиції у захисті людських прав. У підсумку французька модель демонструє, що ефективність кризового управління може досягатися не через повну дерогацію демократичних стандартів, а шляхом їх адаптації до екстраординарних умов, що робить цей досвід показовим для порівняльного аналізу та критичної оцінки ризиків надмірної концентрації виконавчої влади в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Досвід Сполученого Королівства демонструє еволюційну модель правового реагування на воєнні та інші екстраординарні загрози, у межах якої посилення виконавчої влади відбувається не через запровадження формалізованого воєнного стану, а шляхом активації статутно визначених, тимчасових і підконтрольних парламенту надзвичайних повноважень. Відмова від кодифікованої «надзвичайної конституції» компенсується розвиненою системою законодавчих запобіжників, судового контролю та

політичної відповідальності уряду, що дозволяє інтегрувати кризове управління у звичайний правовий порядок. Британська модель засвідчує, що навіть у межах некодифікованої конституції можливо забезпечити баланс між оперативністю виконавчої влади та принципом верховенства права, зберігаючи пріоритет людських прав і запобігаючи трансформації надзвичайних повноважень на інструмент їх системного обмеження.

Ізраїльський досвід функціонування органів публічної влади в умовах тривалої воєнної та безпекової напруги демонструє модель інституціоналізованої надзвичайності, у межах якої екстраординарні повноваження не постають винятком із «нормального» правопорядку, а інтегруються у щоденну практику державного управління. Така модель ґрунтується на поєднанні розгалуженого законодавчого регулювання, глибокої цивільно-військової взаємодії, активного залучення населення та високого рівня технологічної й психологічної готовності суспільства до кризових ситуацій. Водночас визначальною особливістю ізраїльського підходу залишається збереження дієвого судового контролю, який, попри постійні безпекові виклики та політичні напруження, виконує функцію стримування виконавчої влади та забезпечення пропорційності втручання у сферу людських прав. У цьому сенсі ізраїльська модель є показовою не як зразок необмеженої сек'юритизації публічної влади, а як приклад складного й суперечливого балансу між потребами виживання держави та вимогами правовладдя, що має особливу методологічну цінність для осмислення трансформації адміністративно-правових режимів у державах, які перебувають у стані тривалої екзистенційної загрози.

2. Проведений аналіз проблематики вдосконалення правового регулювання діяльності органів виконавчої влади в умовах воєнного стану дозволяє сформулювати низку концептуальних висновків та конкретних пропозицій, спрямованих на зміцнення правових засад функціонування публічної влади за екстраординарних обставин без відступу від принципу верховенства права.

По-перше, компаративний аналіз конституційно-правових моделей надзвичайних режимів у Німеччині, Франції, Сполученому Королівстві та Ізраїлі переконливо засвідчує, що воєнний стан не може розглядатися як зона правової всюдозволеності виконавчої влади або як тимчасове призупинення конституційного порядку. Навпаки, надзвичайні повноваження підлягають попередній нормативній конкретизації, мають чітко визначені матеріальні, процедурні та часові межі й залишаються інтегрованими у загальний конституційний лад. Для України це означає необхідність переходу від загальних застережень до деталізованого законодавчого окреслення допустимих форм втручання органів виконавчої влади, критеріїв їх застосування та процедур контролю.

По-друге, важливим для українського конституціоналізму є німецький досвід глибокої конституціоналізації надзвичайних режимів через структурне виокремлення відповідних норм у спеціальному розділі Основного закону та створення інституту Спільного комітету як механізму забезпечення безперервності конституційного управління. Адаптація цього досвіду до українських реалій передбачає доцільність запровадження в Конституції України окремого розділу «Воєнний стан», який концентруватиме норми про підстави запровадження надзвичайних режимів, принципи діяльності органів публічної влади в цих умовах та межі допустимих відступів від звичайного конституційного порядку. Такий підхід посилить вимогу правової визначеності та запобігатиме нормативній невизначеності.

По-третє, конституційне закріплення спеціального інституційного механізму парламентсько-виконавчої взаємодії для випадків об'єктивної неможливості повноцінного функціонування Верховної Ради України є необхідною гарантією безперервності державного управління в екзистенційних ситуаціях. Такий механізм має бути чітко регламентований на конституційному рівні з визначенням порядку формування його складу, умов набуття повноважень та строків їх здійснення, що дозволить уникнути нормативної лакуни в системі публічної влади та забезпечить оперативне

реагування держави на критичні загрози.

По-четверте, конституціоналізація військових адміністрацій як тимчасових органів публічної влади є об'єктивно необхідною з огляду на значний обсяг їхніх повноважень, які виходять за межі класичної моделі місцевих державних адміністрацій. Конституційне закріплення базових принципів їх діяльності – тимчасовості, функціональної обумовленості воєнним станом, підконтрольності і підзвітності, а також меж допустимого втручання у сферу людських прав – унеможливить перетворення військових адміністрацій на постійний елемент територіальної організації влади та забезпечить баланс між ефективністю публічного управління та вимогами правовладдя.

По-п'яте, на рівні поточного законодавства необхідним є комплексне вдосконалення правового статусу військових адміністрацій через: чітке розмежування їхніх повноважень з органами місцевого самоврядування шляхом визначення вичерпного переліку підстав для передачі повноважень; законодавче врегулювання статусу працівників військових адміністрацій як посадових осіб державної служби з відповідними гарантіями; посилення механізмів прозорості та підзвітності через обов'язкове оприлюднення наказів щодо розпорядження бюджетними коштами та комунальною власністю; врахування специфіки статусу великих міст через розмежування оборонних і господарських повноважень.

По-шосте, критично важливим є нормативне закріплення процедури «зворотного переходу» після скасування воєнного стану, яка має включати автоматичне відновлення звичайного правового статусу органів місцевого самоврядування та виконавчої влади, визначення термінів передачі справ, проведення аудиту рішень військових адміністрацій та гарантії поновлення на посадах призупинених посадових осіб. Такий підхід забезпечить правову визначеність перехідного періоду та запобігатиме виникненню правового вакууму.

По-сьоме, французький досвід диференціації надзвичайних режимів

залежно від характеру загрози актуалізує для України необхідність запровадження градації режимів обмеження прав і свобод залежно від інтенсивності бойових дій на конкретній території. Уніфікований підхід, коли формально однакові обмеження застосовуються до територій з кардинально різним рівнем воєнної небезпеки, суперечить принципу пропорційності та створює ризики свавільного застосування надзвичайних повноважень.

По-восьме, посилення конституційних гарантій контролю за діяльністю органів виконавчої влади в умовах воєнного стану має здійснюватися через комплексну систему парламентського нагляду, конституційної юрисдикції, адміністративного судочинства та громадського контролю. Саме синергетична взаємодія цих форм контролю створює багаторівневу систему захисту від авторитарних практик та забезпечує збереження зв'язку між управлінням за екстраординарних обставин і вимогами принципу верховенства права.

По-дев'яте, спільною ознакою успішних конституційних моделей надзвичайних режимів є підпорядкування надзвичайних повноважень механізмам демократичної легітимації через парламентське затвердження, обмеження строку дії та обов'язковий перегляд застосованих обмежень. Для України вказане актуалізує потребу не лише у формальному залученні Верховної Ради до продовження воєнного стану, а й у посиленні парламентського нагляду через запровадження спеціалізованих комітетів з питань контролю за дотриманням конституційних прав і свобод, встановлення обов'язковості публічного звітування органів виконавчої влади щодо здійснених обмежень та запровадження механізму парламентського вето щодо рішень, які суттєво зачіпають основоположні конституційні права.

По-десяте, важливим для України є законодавче закріплення диференційованого стандарту судового перегляду: якщо рішення щодо ведення воєнних дій можуть підлягати обмеженому судовому контролю, то рішення про обмеження прав цивільного населення на тилкових територіях мають перевірятися за повноцінним стандартом пропорційності з оцінкою

обґрунтованості, необхідності та адекватності обмежень. Запровадження механізму невідкладного конституційного провадження для випадків оскарження актів, що встановлюють масштабні обмеження конституційних прав, посилить гарантії судового захисту без паралізування ефективності державного управління.

По-одинадцяте, громадський контроль у воєнний час, незважаючи на об'єктивні обмеження, пов'язані з режимом секретності та необхідністю оперативності прийняття рішень, не може бути повністю виключений із системи стримувань і противаг. Інституційне забезпечення громадського контролю має включати збереження функціонування громадських рад при органах державної виконавчої влади України, гарантування доступу до публічної інформації з чітко визначеними винятками та створення спеціальних механізмів громадського моніторингу дотримання прав людини.

По-дванадцяте, особливого значення набуває посилення інституційної спроможності Уповноваженого з прав людини через законодавче встановлення юридичної відповідальності посадових осіб за nereагування або формальне реагування на акти омбудсмена. В умовах воєнного стану рекомендації, подання та інші акти Уповноваженого мають набувати не лише консультативного, а й превентивно-гарантійного значення, спрямованого на оперативне усунення системних порушень людських прав.

По-тринадцяте, запровадження градації режимів обмеження прав і свобод залежно від інтенсивності бойових дій на конкретній території є необхідною умовою дотримання принципу пропорційності в умовах тривалого воєнного стану. Виділення чотирьох категорій територіальних режимів – зони активних бойових дій, прифронтової зони, зони посиленої безпеки та зони загального воєнного стану – дозволить диференціювати обсяг допустимих обмежень відповідно до реального рівня воєнної загрози. Конституційне закріплення об'єктивних критеріїв класифікації територій (наявність безпосередніх бойових дій, перебування в зоні ураження артилерійських систем, систематичність ракетних ударів, загроза наземного

вторгнення, рівень функціонування цивільної інфраструктури) забезпечить правову визначеність та убезпечить від свавільного застосування надзвичайних повноважень.

По-чотирнадцяте, градація режимів має супроводжуватися диференціацією контрольних механізмів за принципом: чим менш інтенсивним є режим обмежень, тим суворішим має бути судовий контроль за пропорційністю конкретних заходів. Якщо у зоні активних бойових дій суди можуть обмежуватися перевіркою формальної законності рішень військового командування, то в зоні загального воєнного стану кожне обмеження конституційних прав має піддаватися повноцінному тесту на пропорційність з оцінкою необхідності, адекватності та розумності обмеження. Такий підхід забезпечить належний баланс між ефективністю державного управління та захистом конституційних прав громадян.

Таким чином, комплексна реалізація запропонованих напрямів удосконалення конституційно-правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану дозволить трансформувати українську модель надзвичайного управління із системи ситуативних рішень у цілісний конституційний режим, що поєднує оперативність реагування на загрози національній безпеці з надійними гарантіями дотримання верховенства права, демократичного контролю та захисту людських прав навіть за екстраординарних обставин.

ВИСНОВКИ

1. Стан наукового пізнання правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану характеризується фрагментарністю досліджень і відсутністю системного підходу до аналізу трансформацій, спричинених тривалою дією надзвичайного правового режиму. Встановлено, що до 2014 року окреслена проблематика не становила предмету ґрунтовного наукового опрацювання, а одним з визначальних факторів її актуалізації є збройна агресія проти України та запровадження тривалого воєнного стану.

Запропоновано класифікувати наукові дослідження за предметом безпосереднього пізнання на три групи: праці, присвячені розумінню правового статусу органів державної влади України; дослідження специфіки функціонування та побудови органів публічної влади за умов запровадження воєнного стану; роботи, що аналізують особливості організації діяльності органів виконавчої влади під час дії воєнного стану. Аналіз цих груп засвідчив, що наявні напрацювання здебільшого мають описовий характер, зосереджуючись на окремих аспектах без комплексного аналізу взаємозв'язку між правовим статусом, організаційними трансформаціями та функціональними особливостями діяльності органів державної виконавчої влади України.

Виявлено ключові прогалини у науковому дискурсі: відсутність критеріїв оцінки допустимих меж трансформації правового статусу органів державної виконавчої влади України з огляду на тривалість дії воєнного стану; недостатність досліджень співвідношення розширених виконавчо-розпорядчих повноважень з механізмами підконтрольності та підзвітності; нерозкритість проблеми ризиків інституціоналізації тимчасових управлінських моделей як сталих елементів системи публічного управління; обмеженість аналізу взаємодії органів державної виконавчої влади України з

військовими адміністраціями крізь призму засад правовладдя.

Обґрунтовано необхідність формування нової дослідницької парадигми, яка поєднує адміністративно-правовий аналіз статусу органів державної виконавчої влади України з оцінкою організаційно-функціональних змін у їх діяльності, визначає межі допустимого розширення владних повноважень без порушення конституційних засад та враховує специфіку тривалого функціонування держави в режимі воєнного стану як самостійного феномену, що потребує окремого наукового осмислення.

2. Обґрунтовано, що методологічну основу дослідження правового статусу органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану становить комплексна система, яка інтегрує класичний юридичний інструментарій з постмодерністською методологічною парадигмою. Методологічний інструментарій розглядається у двох нерозривно пов'язаних вимірах: як сукупність когнітивних ресурсів для накопичення та трансформації даних щодо юридичних реалій і як епістемологічна доктрина про архітектоніку дослідницьких засобів та специфіку їх реалізації.

Доведено евристичний потенціал діяльнісного підходу як ключового методологічного інструменту, що дозволяє позбутися правового догматизму та зосередитися на реальних управлінських практиках органів державної виконавчої влади України, їх конкретних діях і результатах, що набуває важливого значення за підвищених вимог до ефективності правових норм в умовах воєнного стану. Аргументовано необхідність застосування герменевтичного методу для досягнення не лише буквального формулювання правових норм, а й їх внутрішнього змісту з урахуванням національного правового контексту, соціокультурних і моральних чинників, що забезпечує розуміння статусу адміністративних органів як комплексної системи.

Встановлено, що фундаментальну методологічну суперечність дослідження становить діалектичне протиріччя між необхідністю розширення повноважень органів державної виконавчої влади України для ефективного реагування на кризові виклики та потребою збереження засад правовладдя,

підконтрольності й підзвітності, розв'язання якої потребує системного підходу до аналізу трансформацій правового статусу як багаторівневої системи взаємопов'язаних елементів. Сформульовано положення про те, що методологічний плюралізм дослідження не є механічним поєднанням різнорідних методів, а становить цілісну систему, у якій формально-юридичний і порівняльно-правовий методи, доповнюючись діалектичним, системним, аксіологічним, діяльнісним та герменевтичним підходами, забезпечують адекватне відображення складності й динамічності правових явищ за екстраординарних обставин.

3. Обґрунтовано авторську дефініцію поняття правового статусу органів державної виконавчої влади України: під правовим статусом органів державної виконавчої влади України слід розуміти комплексну правову характеристику, яка визначає їх офіційне положення в правовій системі та характеризує надані їм повноваження та передбачену законодавством відповідальність.

Наявні у вітчизняному правознавстві спроби розмежувати поняття «правовий статус», «правове становище», «правове положення» потребують додаткового обґрунтування, оскільки не дають чіткої відповіді щодо критеріїв їх відрізнення і використовуються переважно як тотожні за змістом.

Правовий статус органів державної виконавчої влади України є видовим поняттям по відношенню до правового статусу, володіючи всіма ознаками останнього: нормативністю (встановлюється нормами права), офіційністю (визначається через офіційний характер у офіційних джерелах права); стабільністю (характеризується тривалістю та стійкістю у часі), загальністю (охоплює всі основні аспекти правового положення суб'єкта), ієрархічністю (має різні рівні, залежно від ролі та значення суб'єкта), динамічністю (здатний змінюватися у відповідь на зміни в законодавстві, соціально-економічних умовах та інших факторах), комплексністю (включає сукупність різних правових ознак, що разом визначають правове положення суб'єкта) та включаючи додаткові характеристики: характеризує орган виконавчої влади

(у межах поділу державної влади на три гілки) та його повноваження і відповідальність.

4. Запропоновано розглядати структурно правовий статус органів державної виконавчої влади України як такий, що включає в себе такі елементи як повноваження та відповідальність. Структура правового статусу залишається незмінною в умовах воєнного стану (в порівнянні з структурою правового статусу за звичайних умов функціонування суспільства).

Характеризуючи правовий статус органів державної влади України, у тому числі й органів державної виконавчої влади України, доцільно розглядати саме повноваження. Хоча повноваження і розкриваються через обов'язки та права, однак, останні необхідно розглядати як такі можливості, надані органам державної виконавчої влади України, що мають бути ними використані для виконання покладених на них суспільством завдань.

Чинне законодавство, яке регулює відносини щодо функціонування суспільства в умовах воєнного стану потребує удосконалення через закріплення повноважень низки органів державної виконавчої влади України у сфері економіки, фінансів, інфраструктури та ін. При цьому законодавство має бути доповнене також нормами, що посилюють відповідальність посадових осіб цих органів за невиконання чи неналежне виконання повноважень.

5. Узагальнення порівняльного аналізу зарубіжних моделей функціонування органів виконавчої влади в умовах воєнного стану дає підстави стверджувати, що демократична ефективність надзвичайного правового режиму визначається не обсягом розширених повноважень адміністрації, а способом їх інституціоналізації та обмеження.

Досвід Німеччини, Франції, Сполученого Королівства та Ізраїлю свідчить про наявність різних моделей надзвичайності – від конституційно стриманої та парламентсько легітимованої до інституціоналізованої та інтегрованої у повсякденне управління, – однак спільним для них є збереження нормативно визначених меж адміністративної дискреції, дієвого судового

контролю та пріоритету захисту людських прав, що дозволяє розглядати воєнний стан не як правову прогалину, що підриває принцип правовладдя, а як особливий режим його трансформованої реалізації, який за умов належного правового регулювання здатний забезпечувати стабільність конституційного ладу навіть за умов тривалої екзистенційної загрози.

6. У дисертації обґрунтовано систему взаємопов'язаних концептуальних положень щодо удосконалення конституційно-правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану, яка ґрунтується на ідеї внутрішньої інтегрованості надзвичайних повноважень у конституційний лад. Доведено необхідність переходу від фрагментарного та переважно законодавчого регулювання до конституційно зумовленої моделі, що передбачає: нормативну конкретизацію меж і процедур здійснення надзвичайних повноважень виконавчої влади; інституційне забезпечення безперервності публічного управління в умовах об'єктивної неможливості повноцінного функціонування парламенту; конституціоналізацію військових адміністрацій як тимчасових органів публічної влади зі спеціальним правовим статусом; посилення багаторівневої системи контролю за діяльністю виконавчої влади, включно з парламентським, судовим, конституційним та громадським контролем; а також нормативне закріплення процедур відновлення звичайного правового режиму після припинення воєнного стану (Додаток Б). Система цих положень формує цілісну модель правового регулювання, спрямовану на забезпечення ефективності публічного управління без відступу від засад правовладдя та демократичної відповідальності державної влади.

7. Доведено, що уніфікований підхід до режиму обмеження прав і повноважень органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану не відповідає принципу пропорційності та створює ризики свавільного застосування надзвичайних повноважень. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність запровадження градації правових режимів воєнного стану залежно від інтенсивності воєнної загрози на конкретній території, із виокремленням

зон активних бойових дій, прифронтових територій, зон посиленої безпеки та територій загального воєнного стану. Визначено систему об'єктивних критеріїв такої диференціації, зокрема характер і систематичність бойових дій, рівень воєнної небезпеки для цивільного населення, ступінь функціонування цивільної інфраструктури та реальну спроможність органів публічної влади здійснювати свої повноваження. Обґрунтовано, що зазначена градація має супроводжуватися диференційованими стандартами парламентського та судового контролю, що забезпечує належний баланс між вимогами національної безпеки та захистом людських прав у умовах тривалого воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bundestag stimmt für neues Wehrdienstgesetz. URL <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2025/kw49-de-wehrdienst-1128220> (дата звернення: 23.03.2026)
2. Civil Contingencies Act 2004. URL <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/36/contents> (дата звернення: 23.03.2026)
3. Code de la défense. URL <https://www.juritravail.com/code/code-defense#product-description> (дата звернення: 23.03.2026)
4. Code de la défense. URL https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ (дата звернення: 23.03.2026)
5. Filinovich, V. V. Legal status of domain names in the legislation of Ukraine and doctrinal sources. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 2(55). P. 144-150. <https://doi.org/10.18372/2307-9061.55.14787> (дата звернення: 23.03.2026)
6. Fin de l'état d'urgence sanitaire et du régime de sortie de crise depuis le 1er août 2022. URL <https://www.service-public.gouv.fr/particuliers/actualites/A15851> (дата звернення: 23.03.2026)
7. From One State of Emergency to Another – Emergency Powers in France. URL <https://verfassungsblog.de/from-one-state-of-emergency-to-another-emergency-powers-in-france/> (дата звернення: 23.03.2026)
8. Grote R. The Role Of Institutional Design In Preventing Constitutional Decline: The Radically Different Approaches In Germany And France. *Constitutional Studies*. 2020. Vol. 6. P. 107-132.
9. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> (дата звернення: 23.03.2026)

10. Jakab A. German Constitutional Law and Doctrine on State of Emergency – Paradigms and Dilemmas of a Traditional (Continental) Discourse. *German Law Journal*. 2005. Vol. 7. №5. P. 453-478.

11. Keil A. A Very British Dictatorship: The Defence of the Realm Act in Britain, 1914-1920. *First World War Studies*. 2023. №14(1). P. 51-70.

12. Kempen, O.E. Historische und aktuelle Bedeutung der «Ewigkeitsklausel» des Art. 79 Abs. 3 GG. Überlegungen zur begrenzten Verfassungsautonomie der Bundesrepublik. *Zeitschrift Für Parlamentsfragen*. 1990. № 21(2). P. 354-366.

13. Konzeption Zivile Verteidigung. URL <https://www.bmi.bund.de/DE/themen/bevoelkerungsschutz/zivil-und-katastrophenschutz/konzeption-zivile-verteidigung/konzeption-zivile-verteidigung-node.html> (дата звернення: 23.03.2026)

14. Lahav E., Shahrabani S., Benzion U. Emotions, Risk Perceptions and Precautionary Actions of Citizens During a Military Operation Using a New Defence Technology: The Israeli Case of the Iron Dome. *Defence and Peace Economics*. 2018. № 30(6). P. 666-686.

15. Law and Emergencies: A Comparative Overview The Minerva Center for the Rule of Law under Extreme Conditions. URL https://minervaextremelaw.haifa.ac.il/images/Emergency_Laws_and_Regulations_in_Germany-_19-_Jan2016.pdf (дата звернення: 23.03.2026)

16. LOI n° 2020-290 du 23 mars 2020 d'urgence pour faire face à l'épidémie de covid-19 (1). URL <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000041746313/> (дата звернення: 23.03.2026)

17. McGiverin B. In The Face Of Danger: A Comparative Analysis Of The Use Of Emergency Powers In The United States And The United Kingdom In The 20th Century. URL <https://mckinneylaw.iu.edu/practice/law-reviews/iiclr/pdf/vol18p233.pdf> (дата звернення: 23.03.2026)

18. Neuer Wehrdienst: 142.000 weitere Soldaten bis 2030 geplant. URL <https://soldat-und-technik.de/2025/08/streitkraefte/44782/neuer-wehrdienst-2/> (дата звернення: 23.03.2026)
19. Neues Wehrdienstgesetz: Was jetzt mit Zivildienst und Freiwilligendienst passiert. URL https://www.bundesfreiwilligendienst.de/news/neues-wehrdienstgesetz-was-jetzt-mit-zivildienst-und-freiwilligendienst-passiert#google_vignette (дата звернення: 23.03.2026)
20. New attractive military service plan passed. URL <https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/new-draft-military-service-law-2397962> (дата звернення: 23.03.2026)
21. Parlament. Verteidigungsfall. URL <https://www.bundestag.de/parlament/grundgesetz/gg-serie-14-verteidigungsfall-634560> (дата звернення: 23.03.2026)
22. Prorogation de l'état d'urgence sanitaire. URL <https://www.senat.fr/salle-de-presse/202010/prorogation-de-letat-durgence-sanitaire.html> (дата звернення: 23.03.2026)
23. Venice Commission – Observatory on emergency situations. URL <https://www.venice.coe.int/files/EmergencyPowersObservatory/FRA-E.htm> (дата звернення: 23.03.2026)
24. What Does It Mean To Be in the IDF Reserves? URL <https://blog.judaicawebstore.com/idf-reserves/> (дата звернення: 23.03.2026)
25. Адвокатам пропонують дати відстрочку від мобілізації. Але не всім. Національна асоціація адвокатів України. URL <https://unba.org.ua/news/8280-advokatam-proponuyut-dati-vidstrochku-vid-mobilizacii-ale-ne-vsिम.html> (дата звернення: 23.03.2026)
26. Азаренко Т.І. Вплив збройного конфлікту на сході України на доступ осіб до системи правосуддя. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.). Київ: ВАІТЕ, 2020. С. 10-13.

27. Атаманова Н.В. Роль та значення міжнародних договорів у національній правовій системі України. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 7-13.
28. Баранкевич А.В. Особливості цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб у законодавстві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 90. С. 19-25.
29. Басюк Л.О. Отримання зразків з тіла неживої людини (трупа) для експертизи у кримінальному провадженні: проблемні аспекти. *Право і суспільство*. 2022. №3. С. 208-213.
30. Бачинська О.-М. Співвідношення принципів недискримінації та рівності у праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 165-168.
31. Безкровний Ю. А. Адміністративно-правовий режим воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. №83. Т.2. С. 139-142.
32. Берченко Г. Конституція як основний закон: проблеми теорії і практики. *Юридичний вісник*. 2020. №6. С. 39-46.
33. Белов Д.М., Громовчук М.В. Конституційно-правові засади статусу особи: окремі аспекти. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 1. С. 11-15.
34. Білозьоров Є. Методологічний підхід як основа теоретичного дослідження в юриспруденції. Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України: матеріали науково-практичної конференції. Київ: НАВС, 2015. С. 14-16.
35. Білозьоров Є. Юридична відповідальність як передумови правомірної поведінки особи : теоретичні аспекти. *Право України*. 2006. № 1. С. 50–54.
36. Білозьоров Є.В. Діяльнісний підхід у правознавстві: об'єкти пізнання та чинники ефективності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №1-2. С. 15-19.

37. Білозьоров Є.В. Методологічний підхід як інструмент пізнання права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 90. С. 32-37.
38. Богданов О. М., Панчишин Р. І. Правосуддя як якісна характеристика судочинства. *Часопис Київського університету права*. 2023. №3. С.39-42.
39. Брусакова О. В. Законний інтерес як правова цінність. Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 листоп. 2020 р.) / редкол.: Д. В. Швець (голова), О. М. Бандурка, С. М. Гусаров та ін.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2020. С. 97-100.
40. Ващук О.М. Конституційно-правовий статус громадських організацій України. *Держава і право*. 2003. Вип. 22. С. 320-326.
41. Ведерніков Ю.А., Кучук А.М. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект: монограф. Київ: Знання, 2011. 219 с.
42. Висоцький В.М. Структура конституційно-правового статусу політичних партій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. №1. С. 3-6.
43. Войтовський К. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodoformuvannya-stratehiyi-natsionalnoyi> (дата звернення: 23.03.2026)
44. Галка Н. «Суддям небезпечно виїжджати гуманітарними коридорами» – правосуддя в Україні під час війни. Судова влада України. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1266304/> (дата звернення: 23.03.2026)
45. Гбур З. В. Можливість адаптації ізраїльського досвіду використання штучного інтелекту у бойових діях на сході. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №° 12. С. 54-61.

46. Герасимчук Н.А, Правовий статус суб'єктів господарювання, які провадять господарську діяльність з медичної практики у сфері охорони здоров'я. *Медичне право*. 2018. №2 (22). С. 9-23.
47. Гетьман І.В. Герменевтичний підхід до праворозуміння: витoki, зміст, практичне призначення. *Юридична Україна*. 2008. Вип. 97. С. 12-19.
48. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ: Дух і Літера, 2016, 760 с.
49. Горбалінський В.В., Задаля Д.К. Доступ до правосуддя в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 263-265.
50. Гриньо Д. Д. Обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2023. №2. С. 45-48.
51. Гринюк Р.Ф., Гуцуляк О.І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80. Ч. 1. С. 113-123.
52. Гришко А. Реєстри та війна: пошук балансу між прозорістю та безпекою. URL <https://voxukraine.org/vidkryti-dani-i-vijna-poshuk-balansu-mizh-prozoristy-ya-ta-bezpekoju> (дата звернення: 23.03.2026)
53. Гудима Д. А. Померла людина як суб'єкт права (нетривіальні думки). *Право України*. 2010. №12. С. 260-265.
54. Дахова І.І. Структура конституційно-правового статусу уряду. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2007. Вип. 13. С. 38-46.
55. Денисова А. В. Правове регулювання воєнного стану в Україні. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-6> (дата звернення: 23.03.2026)
56. Дніпров О. С. Теоретико-методологічні засади дослідження виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : *Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 55-60.
57. Дрозд О.Ю., Сорока Л.В. Загальнотеоретичні основи концепту «адміністративно-правовий статус державної служби» з оглядом його

особливостей на прикладі органів державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №5. С. 506-508.

58. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія). Проєкт консультативного висновку щодо закону «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами державної безпеки» (Закону «Про люстрацію») колишньої югославської республіки Македонія. Висновок № 694/2012 від 30 листопада 2012. URL https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_2012_078_2012_11_30.pdf (дата звернення: 23.03.2026)

59. Євсюков Є.В. Взаємодія органів виконавчої влади з органами правопорядку в умовах воєнного стану: загальна характеристика. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: мат-ли XVII Міжнар. наук.-практичн. інтернет-конф., присв. Дню юриста (м. Одеса, 07 жовтня 2025 року). Одеса: ОДУВС, 2025. Т.1. С. 307-309.

60. Євсюков Є.В. Воєнний стан як чинник зміни повноважень органів публічного управління. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях*: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 08 грудня 2023 р.); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філяніна Дніпро: Університет митної справи та фінансів; 2023. С. 244-246.

61. Євсюков Є.В. Зарубіжний досвід функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 71. С. 29-32.

62. Євсюков Є.В. Методологія правового статусу адміністративних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 446-450.

63. Євсюков Є.В. Органи публічної влади в кризових умовах: національний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми публічного управління та права*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. С. 122-124.

64. Євсюков Є.В. Повноваження органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях*: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 22 листопада 2024 року); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філяніна. Дніпро; Університет митної справи та фінансів; 2024. С. 131-133.

65. Євсюков Є.В. Повноваження органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану: структурно-функціональний аспект. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірн. мат-лів Всеукр. наук.-практичн. семінару (м. Кривий Ріг, 24 травня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 159-161.

66. Євсюков Є.В. Поняття правового статусу виконавчих органів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: мат-ли II Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.) / голов. ред. В. Ф. Пузирний; Пенітенціарна академія України. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 94-97.

67. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 98-102.

68. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади в екстраординарних умовах: досвід європейських держав. *Правовий дискурс*: Мат-ли IV Всеукр. наук.-практичн. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року). Київ: 7БЦ, 2024. С. 134-136.

69. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану як об'єкт пізнання вітчизняного правознавства. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі*: мат-ли VII Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Суми, 31 травня 2024 р. – 01 червня 2024

року). У 2-х томах. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. Т.1. С. 195-198.

70. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади: визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 103. С. 56-61.

71. Євсюков Є.В. Структура правового статусу органів державної виконавчої влади: загальна характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 3 (56). С. 168-171.

72. Євсюков Є.В. Удосконалення діяльності адміністративних органів в умовах воєнного стану: характеристика напрямів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 72–77.

73. Єфіменко Н.В. Нормативно-правовий акт у законодавстві та практиці адміністративного судочинства: визначення та відмежування від суміжних категорій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №1. С. 391-396.

74. Жук А. Відновлення становища, яке існувало до порушення права, як ефективний спосіб захисту: розмежування адміністративної юрисдикції від цивільної і господарської. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3 (15). С.13-17.

75. Завальний А.М. Доктринальний підхід до структури юридичного обов'язку. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2009. Спец. Випуск № 3. С. 24–29.

76. Завгородня Ю.С., Кучук А.М. Публічне управління в умовах правовладдя: методологічні засади. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 5 (71). С. 41-45.

77. Залінюк В. Хто важливіший: військова адміністрація чи місцева рада? *Юридична газета*. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/hto-vazhlivishiy-viyskova-administraciya-chi-misceva-rada.html> (дата звернення: 23.03.2026)

78. Заморська Л.І. Системний підхід у дослідженнях правової реальності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 38-44.

79. Звіт за результатами оцінки спроможності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Final%20CA%20Report%20UA.pdf> (дата звернення: 23.03.2026)

80. Зінкевич В.К. Проблеми правового статусу військових адміністрацій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Вип. 79. Ч. 2. С. 64-68.

81. Ізраїль на порозі конституційної кризи. URL <https://mil.in.ua/uk/blogs/izrayil-na-porozi-konstytutsijnoyi-kryzy/> (дата звернення: 23.03.2026)

82. Ілин Л.М., Каленюк О.М., Гаврецька М.Й. Принцип історизму в праві та правових дослідженнях. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.54-60

83. Кадрові гарантії для військових адміністрацій: Уряд зареєстрував законопроект № 14319. URL: <https://www.kadrovik.ua/novyny/kadrovi-garantiyi-dlya-vijskovykh-administratsij-uryad-zareyestruvav-zakonoprojekt-14319> (дата звернення: 23.03.2026)

84. Катренко А. Інтерес як елемент змісту суб'єктивного права та охоронюваного законом інтересу (нематеріальний і матеріальний інтерес). *Юридичний вісник*. 2018. №4. С. 89-94.

85. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складових культури дослідника: навч. посіб. для аспірантів та магістрів / за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів: Растра-7, 2017. 220 с.

86. Ковалів М.В., Стахура І.Б. Особливості адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади. URL <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2200/005-022-026.pdf> (дата звернення: 23.03.2026)

87. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1967> (дата звернення: 23.03.2026)

88. Кожемякіна Т.В. Гарантії реалізації адміністративно-правового статусу Уповноваженого у справах ЄСПЛ: сучасний стан та перспективи розвитку. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 462-466.

89. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. №11. С. 142-164.

90. Коли мають бути проведені вибори, ставлення до голосування через інтернет та ставлення до можливого обмеження прав громадян. Пресреліз всеукраїнського опитування громадської думки «Омнібус 30 вересня – 13 жовтня 2023 року. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&page=2> (дата звернення: 23.03.2026)

91. Колич О. І. Детермінанти діалектики у праві: окремі аспекти. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 45-51.

92. Колодчина А. Л. Методологія дослідження реалізації Україною міжнародних стандартів захисту прав засуджених в місцях несвободи. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 318-321.

93. Коломоєць Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

94. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 23.03.2026)

95. Конверський.А.Є. Логіка. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 536 с.

96. Кононенко Ю., Джолос С. Держава і революції. Частина II. Політико-правові уроки буржуазно-демократичних і соціалістичних революцій Нового часу. *Публічне право*. 2021. № 2 (42). С. 14-25.

97. Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. Київ: Ваіте, 2021. 528 с.

98. Конституція Автономної Республіки Крим. Прийнята на другій сесії Верховної Ради Автономної Республіки Крим 21 жовтня 1998 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/350-14#o295> (дата звернення: 23.03.2026)

99. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

100. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ: Москаленко О.М., 2018. 56 с.

101. Корелова В.А., Рябченко Я.С., Солодка А.П. Вплив правового режиму воєнного стану на діяльність Кабінету Міністрів України та військових адміністрацій. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 119-138.

102. Корнієнко М.В. Забезпечення прав людини органами правопорядку в екстраординарних умовах: доктринальний аспект: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 170 с.

103. Корнієнко М.В. Концепт забезпечення людських прав у надзвичайних умовах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 3–7.

104. Корнієнко М.В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 27-31.

105. Коробцова Н.В. Правовий статус біоматеріалу людини. *Проблеми законності*. 2022. Вип. 156. С. 28-39.

106. Косцова І.П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 827. С. 153-158.

107. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права: елементарний курс. 2-ге вид. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 432 с.

108. Кримінальний кодекс України. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.03.2026)

109. Круглов В. Моделі ефективного публічного управління в умовах воєнного стану. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. №10. С. 64-73.

110. Крупко Я. М. Особливості діяльності органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану: питання фінансового контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6. Ч. 2. С. 317-321.

111. Крупко Я.М. Фінансове забезпечення як гарантія реалізації правового статусу органів публічної влади. *Приватне та публічне право*. 2025. №4. С.

112. Кучер О.В. Поняття та структура адміністративно-правового статусу суб'єктів нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 296-301.

113. Кучук А. Екстраординарні умови як *imperium interregnum*: необхідність осмислення. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5 груд. 2024 р.). Дніпро: ДДУВС, 2025. С. 35-37.

114. Кучук А.М. Адміністративні органи в умовах воєнного стану: управлінський та правовий аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. Вип. 14. DOI <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-01-09>.

115. Кучук А.М. Аксіологічний підхід до дослідження правових явищ. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 9. С. 116-120.

116. Кучук А. М. Основи теорії правового поліцентризму: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 312 с.

117. Кучук А.М. Право в умовах постмодерну: правовий дискурс: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 130 с.

118. Кучук А.М. Розподіл державної влади та правоохоронна діяльність. *Підприємництво, господарство і право: науковий журнал*. 2009. № 1. С. 68-71.
119. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: дис. ...канд.юрид.наук: 12.00.01. Київ, 2007. 213 с.
120. Кучук А.М., Завгородня Ю.С. Конституційне право. Частина 1. Дніпро: Середняк Т.К., 2023. 128 с.
121. Кучук А.М., Кучук Д.Г. Конституційна демократія за екстраординарних умов: доктринальний вимір і роль суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. №91. Т. 1. С.196-201.
122. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія правових явищ в умовах сучасного правового дискурсу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 1 (42). С. 9-12.
123. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія сучасного правознавства: спроба критичного осмислення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 27-31.
124. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Статус органів публічної влади в екстраординарних умовах: теоретико-правовий вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 5 (58). С. 17–21.
125. Кучук А.М., Пекарчук А.В. Теорія людських прав: концептуальні зміни на межі століть. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 21-23.
126. Кучук, А. М. Публічне адміністрування в системі судів України в умовах трансформації публічної влади. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2025. №17. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-17-02-04>
127. Литвин О.Л. Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 2. 2022. С. 76-81.

128. Литвинчук О.І. Діяльність адміністративних органів в умовах воєнного стану: загальний концепт. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 6. Ч. 2. С. 346-350.
129. Локк Дж. Два трактати про правління / Пер. П. Содомора. Київ: Наш Формат, 2023. 312 с.
130. Лучко С. В. Методологія дослідження пенітенціарної системи України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 2 (5) . С. 151-157.
131. Макаренко Р.В. Поняття правового статусу особистості як члена громадянського суспільства. *Економіка і право*. 2013. Вип. 22. С. 141-148.
132. Мерник А.М. Громадський контроль в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 4. С. 46-62.
133. Наливайко Л. Р., Грицай І. О. Реалізація принципу поділу влади в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. №1. Т.1. С. 53-58.
134. Німченко В.Н. Конституційно-правовий статус особи за Конституцією України. *Вісник Конституційного Суду України*. 1998. №3. С. 35-45.
135. Ніщимна С.О. Ефективне правосуддя як ознака правової держави. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 114-117.
136. Ніщимна С.О. Принципи правосуддя в Україні: конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 6. С. 57-59.
137. Новосад В.Д. Поняття «інтерес» у цивільному законодавстві України. *Молодий вчений*. 2023. №1 (113). С. 132-138.
138. Орлова О.О., Кучук А.М., Мінченко О.В. Загальна теорія права: навч.-метод. посіб. Суми. 237 с.
139. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень

2024p.). URL <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r> (дата звернення: 23.03.2026)

140. Пержун В.В. Історичні витоки формування управлінської культури. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. №2 (25). С. 30-35.

141. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. URL <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/1949/04/04/the-north-atlantic-treaty?selectedLocale=uk> (дата звернення: 23.03.2026)

142. Погорелова З.О. Законодавча влада як легітимна основа законотворчої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. 2021. Т.66. С.19-26. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.66.3>

143. Позігун І. О. Правовладдя в адміністративному процесі: компаративно-правовий аспект: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 194 с.

144. Поліцейська юрисдикція в умовах воєнного стану / за заг. ред. Д. В. Швеця, М. О. Семенишина. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 552 с.

145. Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 р. № 819. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF#n9> (дата звернення: 23.03.2026)

146. Попов І. Вибори під час дії режиму воєнного стану. Що каже закон. Главком. URL: <https://glavcom.ua/columns/ipopov/vibori-pid-chas-diji-rezhimu-vojennoho-stanu-shcho-kazhe-zakon-952938.html> (дата звернення: 23.03.2026)

147. Попович Т.П. Юридичний обов'язок як правова цінність. *Часопис Київського університету права*. 2020. №2. С. 43-47.

148. Попович Т.П. Поняття обов'язку як елементу правового статусу особи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №6. С. 714-718.

149. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації адвокатам». URL

<https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2670894> (дата звернення: 23.03.2026)

150. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо визначення статусу працівників військових адміністрацій населених пунктів» (далі – проєкт акта). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3234172> (дата звернення: 23.03.2026)

151. Президент ПАРЄ Тіні Кокс: Рішення про те, як і коли проводити вибори, – лише у руках Уряду, Парламенту та народу України. Офіс Ради Європи в Україні. 2023. 17 травня. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/pace-president-tiny-kox-it-is-up-to-the-government-parliament-and-the-people-of-ukraine-to-decide-when-and-how-to-conduct-elections> (дата звернення: 23.03.2026)

152. Приходченко Л.Л. Особливості здійснення громадського контролю під час воєнного стану в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. №29. С. 344-347.

153. Про державну службу. Закон України від 10 грудня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 4. Ст.43.

154. Про деякі особливості набуття та поновлення статусу здобувача вищої освіти у 2024 році. Наказ Міністерства освіти та науки України від 24 червня 2024 року № 910. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0945-24#Text> (дата звернення: 23.03.2026)

155. Про застосування англійської мови в Україні. Закон України від 4 червня 2024 року. *Урядовий кур'єр*. 2024. 29 червня.

156. Про міжнародні договори. Закон України від 29 червня 2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. Ст.540.

157. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21 травня 1997 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст.170.

158. Про Національну поліцію. Закон України від 2 липня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст.379

159. Про оборону. Закон України від 6 грудня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст.106).

160. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. Ст.250.

161. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту. Закон України від 22 жовтня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст.425.

162. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст.545.

163. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України у сферах культури, охорони культурної спадщини, туризму, фізичної культури і спорту. Постанова Верховної Ради України від 12 березня 2025 року № 4301-IX. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4301-20#Text> (дата звернення: 23.03.2026)

164. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері оборони, антикорупційного законодавства України та дотримання прав і свобод людини під час дії воєнного стану. Постанова Верховної ради України від 17 грудня 2025 року № 4731-IX. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4731-20#Text> (дата звернення: 23.03.2026)

165. Проект Закону про внесення змін до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації адвокатам. URL <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45449> (дата звернення: 23.03.2026)

166. Проект Закону про внесення змін до статті 4 Закону України “Про правовий режим воєнного стану” щодо визначення статусу працівників військових адміністрацій населених пунктів. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59398> (дата звернення: 23.03.2026)

167. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

168. Ржеутська Л. Боротьба з корупцією: чи допоможе скасування строку давності. URL <https://www.dw.com/uk/borotba-z-korupcieu-v-ukraini-ci-dopomoze-skasuvanna-stroku-davnosti/a-66997195> (дата звернення: 23.03.2026)

169. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 23.03.2026)

170. Рой О.В. Військові адміністрації як суб’єкти владних повноважень. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. С. 441-446. URL <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300015/292436> (дата звернення: 23.03.2026)

171. Романова А.С. Правове життя як форма буття права. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 2. С. 125-127.

172. Рубашенко М. Зловживання правом як загальноправова категорія: допустимість, сутність, кваліфікація. *Все для юриста*. 2010. №3 (93). С. 110-119.

173. Салієнко О.О. Теорія поділу державної влади: витоки її зародження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №6. С. 16-19. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/3>

174. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 70. С. 450-455.

175. Собакаръ А.О. Воєнний стан як чинник зміни правового статусу адміністративних органів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. №6. С. 52-56.

176. Степанова Т.В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 35-40.

177. Ступник Я. В. Трансформація правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. №1. Т.1. С. 100-107.

178. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016; Ліра ЛТД. 480 с.

179. Герент'єва А. Досвід держави Ізраїль щодо управління безпекою цивільного населення в умовах кризових ситуацій. *Державне управління*. 2023. № 2(14). С. 310-333.

180. Терех О.А. Сучасні виклики здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. № 89. Т. 1. С. 427-431.

181. Токар А. М., Гаврік Р. О. Адміністративно-правовий статус військових адміністрацій як суб'єктів публічної адміністрації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №12. С. 664-668.

182. Україна: Новий закон загрожує незалежності антикорупційних інституцій. Human Rights Watch. URL <https://www.hrw.org/uk/news/2025/07/29/ukraine-new-law-undercuts-independence-of-anti-corruption-bodies> (дата звернення: 23.03.2026)

183. Федоренко Т.В. Особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану. *Сучасний науковий журнал*. 2023. №1(1). С. 46-51.

184. Фуллер Лон Л. Мораль права / пер. з англ.. Н. Комарова. Київ: Сфера, 1999. 232 с.

185. Хатнюк Ю.А. Аналіз сучасних загроз національній безпеці України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020 № 43. С. 65-68.
186. Хомишин І.Ю. Публічна служба в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №3. С. 308-312.
187. Церковник С.І. Теоретико-правовий аналіз дії права під час воєнного стану в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №2. С. 100-104.
188. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (дата звернення: 23.03.2026)
189. Цицюра В. І. Система та адміністративно-правовий статус органів державної влади та органів місцевого самоврядування в умовах дії особливих правових режимів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025 № 73. С. 50-54.
190. Чернолуцький Р.В. Особливості здійснення правосуддя та адвокатського захисту в умовах воєнного стану. *Часопис Київського університету права*. 2024. №4. С. 133-137.
191. Шевчук Р.М. Діалектичний метод у правознавстві: окремі аспекти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2012. №2. С. 25-31.
192. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. URL <https://ombudsman.gov.ua/report-2024/>
193. Ярема О.Г. Принцип правової визначеності як вимога стабільності правовідносин в адміністративному судочинстві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. №5. С. 449-454.

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Євсюков Є.В. Методологія правового статусу адміністративних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 446-450. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.76>
2. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади: визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права*. 2024. Вип. 103. С. 56-61. DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v103.2024.9>
3. Євсюков Є.В. Структура правового статусу органів державної виконавчої влади: загальна характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. Вип. 3 (56). С. 168-171. DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v3.2024.30>
4. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 3. С. 98-102. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-16>
5. Євсюков Є.В. Зарубіжний досвід функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2024. № 71. С. 29-32. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2024.71.6>
6. Євсюков Є.В. Удосконалення діяльності адміністративних органів в умовах воєнного стану: характеристика напрямів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2025. Вип. 4. С. 72–77. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.4.12>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Євсюков Є.В. Воєнний стан як чинник зміни повноважень органів публічного управління. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях*: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 08 грудня 2023 р.); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філяніна Дніпро: Університет митної справи та фінансів; 2023. С. 244-246.

2. Євсюков Є.В. Поняття правового статусу виконавчих органів в умовах воєнного стану. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: мат-ли II Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.) / голов. ред. В. Ф. Пузирний; Пенітенціарна академія України. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 94-97.

3. Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану як об'єкт пізнання вітчизняного правознавства. *Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі*: мат-ли VII Міжнар. наук.-практичн. конф. (м. Суми, 31 травня 2024 р. – 01 червня 2024 року). У 2-х томах. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. Т.1. С. 195-198.

4. Євсюков Є.В. Повноваження органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану: структурно-функціональний аспект. *Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку*: збірн. мат-лів Всеукр. наук.-практичн. семінару (м. Кривий Ріг, 24 травня 2024 року). Кропивницький: ДонДУВС, 2024. С. 159-161.

5. Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів державної виконавчої влади в екстраординарних умовах: досвід європейських держав. *Правовий дискурс*: Мат-ли IV Всеукр. наук.-практичн. конф. здобувачів та викладачів закладів вищої освіти (м. Черкаси, 10 жовтня 2024 року). Київ: 7БЦ, 2024. С. 134-136.

6. Євсюков Є.В. Повноваження органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Захист прав людини на універсальному та регіональному рівнях*: мат-ли Всеукр. наук.-практичн. конф. (м. Дніпро, 22 листопада 2024 року); укладач: канд. юрид. наук, доц. Л.А. Філянїна. Дніпро; Університет митної справи та фінансів; 2024. С. 131-133.

7. Євсюков Є.В. Взаємодія органів виконавчої влади з органами правопорядку в умовах воєнного стану: загальна характеристика. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: мат-ли XVII Міжнар. наук.-практичн. інтернет-конф., присв. Дню юриста (м. Одеса, 07 жовтня 2025 року). Одеса: ОДУВС, 2025. Т.1. С. 307-309.

які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Євсюков Є.В. Органи публічної влади в кризових умовах: національний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми публічного управління та права*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2025. С. 122-124.

Запропоновані зміни до національного законодавства**1. Рівень Конституції України (Конституційна реформа)**

1.1. Доповнити Конституцію України новим розділом XV наступного змісту:

Розділ XV**Воєнний стан.**

Стаття 162. Підстави та порядок запровадження воєнного стану. (Визначає чіткий алгоритм та вимогу негайного затвердження парламентом).

Стаття 163. Спільний комітет Верховної Ради України. (Описує той самий «парламент у мініатюрі» на випадок неможливості зборів 226 депутатів).

Склад: 1/9 конституційного складу Верховної Ради України.

Функція: Прийняття невідкладних законів та контроль за указами Президента, якщо Верховна Рада не може зібратися фізично.

Запобіжник: Спільний комітет не має права приймати зміни до Конституції або закони, що стосуються територіального устрою.

Стаття 164. Забезпечення безперервності повноважень органів державної влади. (Тут прописується норма про відтермінування всіх виборів – Президента, Верховної Ради України та місцевих рад – до завершення воєнного стану).

Стаття 165. Статус військових адміністрацій та межі їх повноважень. (Легітимізує їх як тимчасову виконавчу владу на місцях).

Стаття 166. Недоторканне ядро конституційних прав. (Перелік прав, які ні за яких умов не можуть бути обмежені, включаючи право на захист та професійну правничу допомогу).

Стаття 167. Судочинство та правосуддя в умовах воєнного стану. (Заборона створення надзвичайних судів та гарантія роботи адвокатури. Запровадження механізму невідкладного конституційного провадження для

випадків оскарження актів органів виконавчої влади, які встановлюють масштабні обмеження конституційних прав).

Стаття 168. Парламентський контроль в умовах воєнного стану. (Надати Верховній Раді України / Спільному комітету Верховної Ради України право скасовувати окремі рішення військових адміністрацій або Кабінету Міністрів, якщо вони суттєво порушують конституційні права у зонах «посиленої безпеки» або «загального воєнного стану» і не обґрунтовані військовою необхідністю).

Стаття 169. Завершення воєнного стану. (Визначення принципів переходу до «звичайного» правопорядку.

У зв'язку з цим розділ XV вважати розділом XVI.

2. Рівень законів:

2.1. Внести такі зміни до **Закону України «Про правовий режим воєнного стану»:**

2.1.1. Доповнити Закон статтею 3-1 в такій редакції:

«Стаття 3-1. Територіальна диференціація воєнного стану

1. З метою дотримання принципу пропорційності, на території України встановлюються такі категорії режимів обмеження прав і свобод:

- зона активних бойових дій: (території зіткнення, можлива цілодобова комендантська година, примусова евакуація, широка реквізиція майна);

- прифронтна зона: (зона досяжності артилерії, нічна комендантська година, посилений контроль вантажів);

- зона посиленої безпеки: (тилові райони, що межують з окупацією або агресором; превентивний контроль, реєстрація переміщених осіб);

- зона загального воєнного стану: (глибокий тил; обмеження мінімальні, переважно стосуються мобілізації та оборонної промисловості).

2. Віднесення території до певної категорії здійснюється Президентом України за поданням Генерального штабу ЗСУ та підлягає затвердженню Верховною Радою протягом 72 годин.

3. Рівень інтенсивності судового та громадського контролю зростає пропорційно віддаленості території від зони активних бойових дій».

2.1.2. Абз. 1 ч. 3 ст. 4 викласти у такій редакції:

«3. Військові адміністрації населених пунктів створюються в межах територій територіальних громад, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них Конституцією та законами України повноваження, а саме у разі наявності однієї з таких вичерпних підстав:

- неможливість здійснення місцевою радою та/або її виконавчим органом своїх повноважень внаслідок окупації території;

- фактичне припинення роботи ради внаслідок відсутності кворуму протягом двох чергових сесій поспіль, що документально підтверджується висновком Центральної виборчої комісії;

- евакуація більшості депутатів місцевої ради та посадових осіб виконавчого органу за межі відповідної території у зв'язку з бойовими діями, що унеможлиблює проведення засідань».

2.1.3. Доповнити ст. 4 частинами 10 та 11:

«10. Військова адміністрація населеного пункту є юридичною особою публічного права, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, рахунки в органах Державної казначейської служби України та має право від свого імені укладати трудові договори (контракти) з працівниками.

11. На працівників військових адміністрацій, які не є військовослужбовцями чи працівниками органів правопорядку, поширюється дія Закону України «Про державну службу» в частині визначення рангів, категорій посад, умов оплати праці та проходження служби, крім випадків, прямо передбачених цим Законом».

2.1.4. Доповнити ст. 15 частиною 9 такого змісту:

«9. Накази начальників військових адміністрацій, які мають нормативно-правовий характер або стосуються розпорядження бюджетними

коштами та об'єктами комунальної власності, підлягають обов'язковому оприлюдненню на офіційному вебсайті протягом 24 годин з моменту підписання, крім інформації з обмеженим доступом, що становить державну або військову таємницю.

Рішення, дії чи бездіяльність військових адміністрацій та їх посадових осіб можуть бути оскаржені до адміністративного суду. Судовий контроль здійснюється у спрощеному порядку за правилами, передбаченими Кодексом адміністративного судочинства України для невідкладних справ».

2.1.5. Доповнити Закон статтею 27-1 такого змісту

«Стаття 27-1. Порядок припинення діяльності (ліквідації) військових адміністрацій

Діяльність військових адміністрацій припиняється автоматично у день припинення або скасування воєнного стану на відповідній території. Повноваження органів місцевого самоврядування та цивільних органів виконавчої влади вважаються відновленими в повному обсязі з моменту припинення воєнного стану без потреби прийняття додаткових рішень.

Процедура ліквідації військової адміністрації як юридичної особи має бути завершена протягом 30 календарних днів. У цей строк начальник військової адміністрації забезпечує:

- передачу архівів, печаток та майна відповідній місцевій раді або державній адміністрації за актом приймання-передачі;
- проведення обов'язкового фінансового та управлінського аудиту рішень, прийнятих військовою адміністрацією за весь період її діяльності.

Особи, які перебували на виборних посадах або були державними службовцями, чиї повноваження були призупинені у зв'язку з утворенням військової адміністрації, мають право на негайне поновлення на посадах».

2.2. Доповнити Закон «Про столицю України – місто-герой Київ» статтею 10-2 «Особливості здійснення публічної влади в місті Києві в умовах воєнного стану» у такій редакції:

«Стаття 10-2. Особливості здійснення публічної влади в місті Києві в умовах воєнного стану

1. У період дії воєнного стану повноваження щодо управління містом Києвом розподіляються між Київською міською військовою адміністрацією (після її створення) та виконавчим органом Київської міської ради згідно з їх функціональним призначенням.

До виключної компетенції Київської міської військової адміністрації належать повноваження у сфері оборони, громадської безпеки та правопорядку, а саме:

- забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;
- організація оборонних робіт та облаштування фортифікаційних споруд;
- взаємодія з військовим командуванням щодо територіальної оборони;
- координація діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення публічної безпеки та комендантської години;
- організація цивільного захисту населення у частині функціонування систем оповіщення та об'єктів укриття.

2. Виконавчий орган київської міської ради продовжує здійснювати повноваження у сферах забезпечення життєдіяльності громади («господарські функції»), зокрема:

- управління об'єктами комунальної власності, житлово-комунальним господарством та транспортною інфраструктурою;
- реалізація бюджетної, соціальної та культурної політики міста;
- забезпечення роботи закладів освіти та охорони здоров'я;
- надання адміністративних послуг населенню.

3. Видання актів Київською міською військовою адміністрацією з питань, що належать до господарської компетенції виконавчого органу Київської міської ради, не допускається, крім випадків, коли такі рішення безпосередньо зумовлені потребами оборони міста та підтвержені відповідною директивою військового командування».

2.3. Внести до статті 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» такі зміни:

частину першу статті 23 доповнити новим пунктом 24, виклавши його в такій редакції:

«24) адвокати, які внесені до Єдиного реєстру адвокатів України та мають стаж здійснення адвокатської діяльності більше 10 років, не мають зупиненого права на заняття адвокатською діяльністю і не притягались до дисциплінарної відповідальності за останні 5 років, що документально підтверджується Довідкою Ради адвокатів, в якій обліковується адвокат».

У зв'язку з цим пункт 24 частини першої статті 23 вважати пунктом 25.

2.4. Доповнити Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 188-40-1 такого змісту:

«Стаття 188-40-1. Невиконання законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в умовах воєнного стану

Невиконання посадовими особами органів виконавчої влади, зокрема начальниками військових адміністрацій, законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або його представників, надання завідомо недостовірної інформації, або надання відповіді, що за змістом є формальною (не містить по суті оцінки порушень, вказаних в акті реагування, або не визначає конкретних заходів щодо їх усунення) –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення встановленого законом 48-годинного строку розгляду актів реагування Уповноваженого у разі виявлення системних порушень прав людини в умовах воєнного стану –

тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частинами першою або другою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, –

тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік».

2.5. Доповнити Закон «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» ст. 15 частиною 4 такого змісту:

«В умовах воєнного стану, якщо акт реагування Уповноваженого (подання) стосується системних порушень конституційних прав і свобод людини, такий акт є обов'язковим для розгляду протягом 48 годин з моменту його отримання суб'єктом владних повноважень. Про результати розгляду та вжиті заходи суб'єкт владних повноважень зобов'язаний невідкладно повідомити Уповноваженого письмово з наданням копій відповідних розпорядчих документів».

Додаток В

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Пенітенціарної академії України

Вячеслав ПУЗИРНИЙ

02 2026

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Євсюкова Євгена Володимировича на тему:
«Правовий статус органів державної виконавчої влади України
в умовах воєнного стану» на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

За результатами вивчення дисертації аспіранта Пенітенціарної академії України Євсюкова Євгена Володимировича на тему: «Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану», а також його публікації надруковані у виданнях, що внесені до переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»):

Євсюков Є.В. Методологія правового статусу адміністративних органів в умовах воєнного стану. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 06. С. 446 – 450.

Євсюков Є.В. Правовий статус органів державної виконавчої влади: визначення поняття. *Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць*. Випуск 103. 2024. С. 56 – 61.

Євсюков Є.В. Структура правового статусу органів державної виконавчої влади: загальна характеристика. *Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць, науково-практичне юридичне видання*. Випуск 3 (56), 2024. С. 168 – 171.

Євсюков Є.В. Правове регулювання повноважень органів виконавчої влади в умовах воєнного стану: компаративний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2024. С. 98–102.

Євсюков Є.В. Зарубіжний досвід функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. № 71. 2024. С. 29–32.

Євсюков Є.В. Удосконалення діяльності адміністративних органів в умовах воєнного стану: характеристика напрямів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Збірник наукових праць: К. : Науково-дослідний інститут публічного права. Випуск 4. 2025. С. 72–77;

комісія у складі: завідувача кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України, кандидата юридичних наук, доцента Івашка Сергія Володимировича, завідувача кафедри теорії та історії держави і права, міжнародного права гуманітарного факультету (очного та заочного

навчання) Пенітенціарної академії України, доктора історичних наук, професора Пекарчука Володимира Михайловича, доцента кафедри адміністративного та конституційного права Навчально-наукового інституту права, правоохоронної діяльності та психології Пенітенціарної академії України, кандидата юридичних наук, доцента Шестак Лілії Володимирівни, склали цей акт про те, що основні положення та висновки дисертаційного дослідження та матеріали статей у наукових фахових виданнях України (категорія «Б») Євсюкова Є.В. використовуються в освітньому процесі Пенітенціарної академії України під час викладання таких дисциплін:

- «Конституційне право України»;
- «Адміністративне судочинство»;
- «Судові та правоохоронні органи України»;
- «Прокуратура та адвокатура України»;
- «Адміністративне право»;
- «Кримінальний процес»;
- «Актуальні проблеми захисту та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності».

Результати дисертації та матеріали публікацій використовуються в науково-дослідній роботі Пенітенціарної академії України з тем:

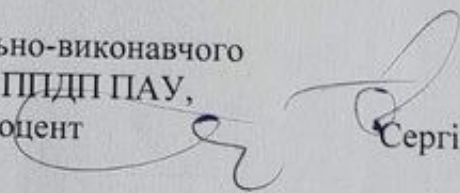
«Проблеми публічного та приватного права» державний реєстраційний номер 0122U002485;

«Проблеми запровадження та застосування кримінально-правових засобів реагування в умовах реформування законодавства України про публічно-правову відповідальність» державний реєстраційний номер 0122U002480;

«Правовий та соціальний захист персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України» (2022–2026), номер державної реєстрації 0122U002481.

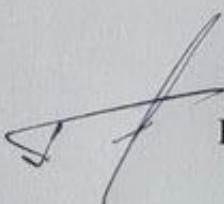
Завідувач кафедри кримінально-виконавчого та кримінального права ННІ ППДП ПАУ, кандидат юридичних наук, доцент

« 25 » 02 2026

 Сергій ІВАШКО

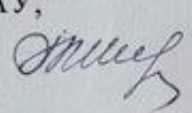
Завідувач кафедри теорії та історії держави і права, міжнародного права гуманітарного факультету (очного та заочного навчання) ПАУ, доктор історичних наук, професор

« 25 » 02 2026

 Володимир ПЕКАРЧУК

Доцент кафедри адміністративного, та конституційного права ННІ ППДП ПАУ, кандидат юридичних наук, доцент

« 25 » 02 2026

 Лілія ШЕСТАК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного управління –
начальник кримінальної поліції ГУНП
в Чернігівській області
полковник поліції

Олександр ОСТРОГЛЯДОВ

АКТ

про впровадження у практичну діяльність Головного управління національної поліції в Чернігівській області результатів дисертаційного дослідження Євсюкова Євгена Володимировича на тему: «Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану» на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

За результатами аналізу дисертаційного дослідження Євсюкова Євгена Володимировича на тему: «Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану» встановлено, що положення, висновки та рекомендації дослідження, зокрема щодо:

- правового регулювання діяльності органів державної виконавчої влади (у тому числі правоохоронних) в умовах воєнного стану;
- особливостей застосування норм законодавства при виконанні завдань підрозділів поліції під час дії воєнного стану;
- оптимізації взаємодії органів державної виконавчої влади (у тому числі правоохоронних) в умовах воєнного стану,

впроваджено у практичну діяльність Головного управління Національної поліції в Чернігівській області.

Вказані результати ураховуються:

- при плануванні та проведенні оперативно-розшукових заходів і досудового розслідування в умовах воєнного стану;
- у процесі службової підготовки особового складу кримінальної поліції;
- при підготовці методичних рекомендацій та роз'яснень для територіальних підрозділів;
- для вдосконалення організаційно-правових форм діяльності підрозділів поліції.

Впровадження результатів дослідження сприяє підвищенню ефективності виконання завдань поліції в умовах воєнного стану, забезпеченню прав і свобод людини та дотримання вимог законодавства України.

**Начальник управління
карного розшуку
ГУНП в Чернігівській області
полковник поліції
«03» 03 2026**

Василь ПРИХОДЬКО

**Начальник управління
боротьби з наркозлочинністю
ГУНП в Чернігівській області
підполковник поліції
«03» 03 2026**

Олексій ПАВЛОВ

**Начальник відділу
міграційної поліції
ГУНП в Чернігівській області
полковник поліції
«03» 03 2026**

Антон МИЛОСЕРДОВ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
 Донецького державного
 університету внутрішніх справ
 кандидат юридичних наук, професор
 подковник поліції

Олена ВОЛОБУЄВА

20 дбр.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
Євсюкова Євгена Володимировича на тему: «Правовий статус органів
державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану» в освітній
процес Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Артур ВОЛОБОЄВ, начальник відділу організації освітнього процесу, доктор філософії;

Члени комісії:

1. Ганна БУГА, начальник відділу організації наукової діяльності, доктор юридичних наук, доцент;
2. Ольга МЕРДОВА, гарант освітньо-професійної програми Правоохоронна діяльність (поліцейські) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань К «Безпека та оборона» зі спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність», кандидат юридичних наук, професор;
3. Ольга ЛИТВИНЕНКО, гарант освітньо-професійної програми Право (поліцейські) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань D8 «Право» спеціальності D8 «Право», доктор філософії з права;
4. Володимир БУГА, професор кафедри адміністративно-правових дисциплін ФПФПДНПУ, доктор юридичних наук, професор.

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Євсюкова Євгена Володимировича на тему: «Правовий статус органів державної виконавчої влади України в умовах воєнного стану» використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ у процесі викладання дисциплін: ОК 17 «Адміністративне право», освітньо-професійної програми «Право (Поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю D8 Право галузь знань D Бізнес, адміністрування та право кваліфікація: Бакалавр права професійна кваліфікація Слідчий (поліція) та ОК 10 «Адміністративне право», освітньо-професійної програми правоохоронна діяльність (поліцейські)

Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю К9 Правоохоронна діяльність галузі знань К Безпека та оборона кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін. Зокрема в частині:

– характеристики правового статусу органів державної виконавчої влади як комплексної правової категорії, що визначає їх офіційне положення в правовій системі та включає систему повноважень і передбачену законодавством відповідальність, а також розкриття його основних ознак, зокрема нормативності, офіційності, стабільності, ієрархічності, динамічності та комплексності;

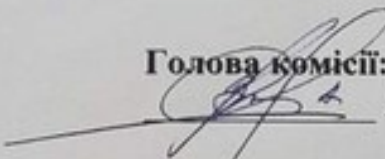
– розкриття структурних елементів правового статусу органів державної виконавчої влади, зокрема обґрунтування повноважень і відповідальності як його базових складових, а також особливостей їх реалізації в умовах воєнного стану;

– характеристики трансформації правового статусу органів державної виконавчої влади в умовах воєнного стану, зокрема розширення виконавчо-розпорядчих повноважень, зміни організаційних моделей діяльності та посилення вимог до підконтрольності й підзвітності діяльності виконавчих органів;

– узагальнення зарубіжного досвіду функціонування органів виконавчої влади в умовах надзвичайних правових режимів, що підтверджує значення нормативно визначених меж адміністративної дискреції, ефективного судового контролю та збереження засад правовладдя як необхідних умов функціонування демократичної держави за екстраординарних обставин;

– характеристики диференційованого підходу до правового режиму воєнного стану залежно від інтенсивності воєнної загрози на окремих територіях, що передбачає виокремлення зон активних бойових дій, прифронтових територій, зон посиленої безпеки та територій загального воєнного стану з відповідними особливостями здійснення повноважень органами виконавчої влади та механізмів контролю за їх діяльністю.

Голова комісії:

 Артур ВОЛОБОЄВ

Завідувач кафедри
адміністративно-правових
дисциплін ФФФПДНПУ

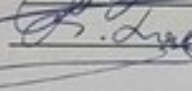
 Ірина УМРИХІНА

Члени комісії:

 Ганна БУГА

 Ольга МЕРДОВА

 Ольга ЛИТВИНЕНКО

 Володимир БУГА

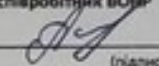
ЗАРЕЄСТРОВАНО

в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес

Донецького державного університету внутрішніх справ

« 05 » 03 2026р.

Науковий співробітник ВОУП

 Т.С. Буга

(підпис, прізвище)